

UKRÁN-MAGYAR GAZDASÁGI KAPCSOLATOK VÁLTOZÁSA A HÁBORÚ HATÁSÁRA

ÖNÁLLÓ TANULMÁNY ÉS A KONFERENCIÁN ELHANGZOTT ELŐADÁSOK ÉS VITA SZERKESZTETT VÁLTOZATA

BECSEY ZSOLT LÁSZLÓ: Nyitó előadás

FERENCZ ZOLTÁN JÓZSEF: Bevezetés és a keretprojekt bemutatása

HAMMERSTEIN JUDIT: Orosz testvérnép vagy önálló ukrán nemzet?

*BECSEY ZSOLT LÁSZLÓ: A magyar-ukrán külkereskedelmi kapcsolatok főbb
szempontjainak elemzése (2013-2024)*

GELB SÁNDOR: Ukrán-Magyar kapcsolatok helyzete vállalkozói szemmel

ANDRIIEVSKYI DMYTRO: Magyarországon letelepedett ukrán vállalat tapasztalatai

*KOVALSZKY ZSOLT GERGŐ: A háborús körülmények hatása a magyar-ukrán
külkereskedelmi kapcsolatokra*

ZÁRÓ SZAKMAI VITA

**KÁROLI GÁSPÁR
REFORMÁTUS EGYETEM**

**Ukrán-magyar gazdasági
kapcsolatok változása a
háború hatására**

Ukrán-magyar gazdasági kapcsolatok változása a háború hatására

A konferencia előadásainak szerkesztett változata

Szerkesztette:

BECSEY ZSOLT LÁSZLÓ

Budapest, 2025

Károli Gáspár Református Egyetem

© Szerzők, 2025

ISBN 978-615-6637-72-7

A kötetet lektorálta: Sztárayné Kézdy Éva, Wágner Péter

Konferencia kötet a Károli Gáspár Református Egyetemen
2025. június 13-án megrendezett konferencián elhangzott
előadások és vita szerkesztett változata

A konferencia és a kötet „Az ukrán krízis európai aspektusai:
társadalmi, gazdasági és külpolitikai kihívások”
„Kutatási Projektek Támogatása 2025-2026” program
(Témaszám: 66013R800, Iktatószám: RH-TPO/9297/2025)
keretében került megrendezésre, illetve kiadásra

A kötet a „Károli Tanulmányok a Gazdaság és
a Társadalomtudományok köréből” sorozatban jelenik meg
e-változatban elérhető a
<https://btk.kre.hu/index.php/2015-10-20-12-44-57/neta-kiadvanyok.html>
webcímen

Kiadja

Károli Gáspár Református Egyetem

Felelős kiadó: Prof. Dr. Furkó Bálint Péter, rektorhelyettes

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó	7
Becsey Zsolt László <i>Nyitó előadás</i>	11
Ferencz Zoltán József <i>Bevezetés és a keretprojekt bemutatása</i>	17
Hammerstein Judit <i>Orosz testvérnép vagy önálló ukrán nemzet?</i>	21
Becsey Zsolt László <i>A magyar-ukrán külkereskedelmi kapcsolatok főbb szempontjainak elemzése (2013-2024)</i>	49
Gelb Sándor <i>Ukrán-magyar kapcsolatok helyzete vállalkozói szemmel</i>	71
Dmytro Andriievskyi <i>Magyarországon letelepedett ukrán vállalat tapasztalatai</i>	87
Kovalszky Zsolt Gergő <i>A háborús körülmények hatása a magyar ukrán külkereskedelmi kapcsolatokra</i>	91
Záró szakmai vita	105

Becsey Zsolt László

ELŐSZÓ

Külgazdasági konferenciáink sorozatában kicsit rendhagyó konferenciakötetet tart kezében az olvasó. A magyar-ukrán kapcsolatok kutatásán belül egy projekt keretében néztük meg a gazdasági napi kapcsolatok különböző szempontjait 2025. június 13-án a Károli Gáspár Református Egyetemen egy rövid konferencián. Ha felmerül a kérdés, hogy miért a partner élet-halál harcot folytató háborúja alatt került erre sor, akkor azt mondjuk, hogy a projekt pont ezt kívánta, de inkább azt nézzük, hogy a mai politikailag vezérelt világban az egyetem küldetésének megfelelően pontosan a szakmai és nem az aktuális politikai témákat jártuk körbe. Kitűnő és szerintem hiánypótló előadásokat és vitát vethettünk szerkesztett formában a következőkben papírra. Hammerstein Judit adjunktus előadásában és itt olvasható tanulmányában nagyon mélyen megvilágította az ukrán-orosz mellett az ukrán-lengyel (és litván) kapcsolatok történelmi és vallási hátterét, amiből az is látható, hogy a téma rendkívül bonyolult, a nyelvi és az államidentitási viszonyok sem egyértelműek az országban, sőt az alapvető orientáció – kelet vagy nyugat – sem volt mindig világos a sokféle szagztatott régióban a mai Ukrajna területén. Az országnak nem volt egyértelmű és természetes határa, lényegében egy összetett vallási, nyelvi és változó főhatalmi, migrációs/kitelepítési helyzet szüleménye a mai állam. Semmi sem vonalszerű szerves fejlődés része, de talán egy békerendezésnél érzékelhető lesz az, hogy nyugatorientált peremországgként lehet majd definiálni és főleg az ott élőknek öndefiniálni Ukrajnát.

A kötet szerkesztőjeként tartott második érdemi előadásban és a szerkesztett tanulmányban inkább a magyar és ukrán kereskedelmi kapcsolatok sajátosságaival igyekeztem foglalkozni, melynek során kiderült, hogy miközben nő a magyar – és azon belül magyar tulajdonú cégek – ukrainai kivitele, és ezt – mint a vitában kiderült – az ukránok fizetőképesen tudják rendezni, néhány terméknél már az uniós társulás szakaszában megjelenik a magyar érzékenység. Talán sikerül arra is rávilágítani, hogy nem minden esetben fog békeidőben felbukkanni az érzékenység, ami pl. a gabonatermékek behozatalához kötődik. Az előadásom kapcsán még azt is meg merem kockáztatni, hogy tartós fegyvernyugvás esetén szakmai oldalról a gazdasági kapcsolatok további felívelése következhet be, de ahhoz még egy-két kérdéskörben – így az ukrán fuvarosok magyar piaci jelenlétében – eredményeket kell elérni. Előadásom kapcsán bekapcsoltam egyetemi hallgatókat is az anyaggyűjtésbe és feldolgozásba .

Vegyes érzéssel hallgattuk Gelb Sándornak, a Magyar-Ukrán Ipari és Kereskedelmi Kamara elnökének elemzését is arról, hogyan zsilipelődik át a gazdasági tevékenység súlypontja Ukrainán belül a nyugati régiók felé, ami korábban nem ott volt . (Érdekes, hogy Hammerstein Judit történelmi elemzése is a városi és a falusi társadalom eltérő ukránosodását emelte ki a falvak javára, és a keleti régióból térnek át kényszerűen a gazdasági súlypontok a nyugati (volt osztrák, lengyel vagy magyar) területekre, ami térségünk történelmi fejlődésével ellentétes trend.) Mindez kettős hatással jár: Kárpátalja és Nyugat-Ukrajna gazdagabb és iparosodottabb lesz, mint korábban, ugyanakkor viszont ennek természetes velejárója az ukránosodás, annak a távoli kulturális műfajának megjelenése.

Számomra öröm volt hallani és olvasni egy sikeres, hazánkban letelepedett ukrán üzletember közvetlen beszámolóját is arról, hogy milyen szerepet tud betölteni a két nép és ország közötti kereskedelemben. Mi több, számíthat arra, hogy a magyar kormány is segíti felívelő tevékenységét.

Igazi külkereskedelmi módszertani csemege volt Kovalszky Zsolt KSH főosztályvezető előadása a kereskedelmi statisztikák méréséről, az ukrán kereskedelmi adatok kapcsán ennek illusztrálásáról. Ugyanígy kötetünk záró részében is sokat tanulhattunk a módszertani vitájából, melyet régi külkereskedelmi szakértőkkel folytatott. Az olvasó számára izgalmas lehet a megszállt területek vagy a nyilvános, de különlegesen nehezen kategorizálható tranzakciók külkereskedelmi mérésével kapcsolatban elhangzottak a rendezvény végén, mellyel szerettünk volna még gyakorlatiasabb tudást és tapasztalatot szolgáltatni az érdeklődőknek.

Végül itt szeretnék köszönetet mondani a konferencia technikai lebonyolítóinak a segítségért, és a lektoroknak valamint az előadóknak és a kiadónak a kötet megjelenésének segítésért.

Jó olvasást kívánok!

Becsey Zsolt László
a konferencia szervezője és kötet szerkesztője

Becsey Zsolt László¹

MEGNYITÓ BESZÉD

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Először is köszöntök mindenkit! Nagyon szépen köszönöm, hogy eljöttek erre a mai eseményre! Korszakunkat meghatározó, érdekes témakört ölel fel programunk (és ez érzékelhető is volt az előkészületek folyamán), melynek aktuálisa nem vitatható, de érzelmileg sem könnyű megközelíteni. A mai esemény nyilván magán hordozza a jelenlegi külső helyzet sajátosságait, hiszen az előző évek hasonló rendezvényein szinte telt ház, 90-100 ember volt jelen. Mindenféleképpen szeretttük volna kollégáimmal ezt a konferenciát most megrendezni, erről majd Ferencz Zoltán kollégám fog beszélni, mivel egy nagyobb kutatási projekt részeként hoztuk létre ezt a konferenciát és így egy láncolatba illik az időponttal együtt.

Kettős metszetben találkozunk. A Külgazdasági Konferencia sorozatban tulajdonképpen kétévente vagy inkább évente szoktam a Magyar Közgazdasági Társaság társszervezésével a már említett rendezvényt megszervezni. Minden évben általában van olyan magyar külgazdasági aktualitás, hogy viszonylag nagyobb érdeklődés mellett rendezzünk értekezletet. Ez az egyik metszete mai értekezletnek. A másik pedig egy kutatási projekt, amely a magyar-ukrán viszonyokkal foglalkozik és tanszéki kollégáim több aspektusban is kutatják ezt az ukrán témát. Ezért is jöttünk ma itt

---

1 Károli Gáspár Református Egyetem, Bölcsész- és Társadalomtudományi kar, egyetemi docens, Budapesti Corvinus Egyetem, címzetes egyetemi tanár

össze, mert a nyár előtt mindenféleképp szeretttük volna (a projekt menetrendje is ezt követeli meg), hogy ebben a témakörben közösen megszólaljunk. Természetesen, amikor az egész menetrendet eldöntöttük, 2025 január-februárban, nem tudtuk, hogy pont június közepén még akár a magyar-ukrán gazdasági kapcsolatok taglalása is olyan „forró helyzetet” fog majd előidézni a magyar közvéleményben, amelyet most látunk. De ennek ellenére úgy gondoltuk, hogy az utókornak ezt közbülső szellemi hagyatékként meghagyjuk és megrendezzük a konferenciát.

Ezért néhány továbbiakban használható információt elmondanék. Természetesen az MKT-val megegyezve itt is készül egy hangfelvétel és képfelvétel. Diákjaink segítségével a nyár folyamán le fogjuk nyersen gépelni az előadások anyagait.² Ahogyan azt az előző konferenciákon is megszokhatták, minden előadó a saját előadását tőlem megkapja, és ebből egy nyers konferencia kötetet állítok össze. Majd lektorálás és tördelés után ezt összeszerkesztjük egy végleges konferencia köteté is, ez is a projektünk része.

Ezért is kérem a kedves előadókat, hogy majd számoljanak azzal, hogy felszólalásaikat természetesen nem szó szerint, hanem írásbeli publikációnak általuk is megszerkesztve, de meg fogjuk jeleníteni, így a mostani mondandó alapján fog születni egy írásbeli kötet is.

Eredetileg én arra készültem – ezt tükrözte az eredeti program is –, hogy a külgazdasági intézményrendszerből a regionális felelősségű helyettes államtitkár, HEPA és HIPA illetékes vezetők is jönnek, de a kialakult jelenlegi magyar helyzet alapján – amely az ukrán kétoldalú viszonyt jellemzi – ettől végül most eltekintettem. Állami intézményeket tehát nem hívtunk meg, de a két nagy külgazdasági felelősségű kamara (MKIK és BKIK) részvétele sem valósult meg. Itt van ugyanakkor a magyar-ukrán

---

2 ezt három diákunk (Krusóczky Réka, Balogh Csenge és Tóth Luca) elvégezte, amiért köszönetemet fejezem ki

kereskedelmi és iparkamara (HUACCI) vezetősége. Szakmai szinten pedig egyedül egy meghívottunk van, aki majd a végén zárja a szakmai felszólalók sorát. Ő Kovalszky Zsolt úr, a KSH külkereskedelmi főosztályvezetője, aki módszertani kérdésekről fog beszélni. Kértem tőle, hogy arról is szóljon, hogyan járnak el például olyan esetekben, amikor nem teljesen tiszta egy partner ország területi státusza. Ebben az esetben az érdekel, hogyan zajlik általában ilyenkor például a külkereskedelmi adatgyűjtés. Milyen nehézségekkel találkozhatnak az adatgyűjtésnél? Ha egy ilyen adatgyűjtésnél atipikus helyzet áll elő – mint például most Ukrajnában, ahol 10 éve az ország egy részét nem kontrollálja a kormány – mi történik. De van ilyen Palesztinában, Koszovóban, tipikus esetek. Nyilván más ügy az oroszok által megszállt területek ügye is: nemcsak Ukrajnában, de Grúziában és Moldovában is. Tehát vannak olyan helyzetek, ahol a nemzetközi jog alapján kell eljárni és el kell végezni a KSH-nak a munkát. Valamilyen módon muszáj nekik adatot gyűjteni, szolgáltatni. Nyilván az Európai Statisztikai Hivatal (Eurostat) és nemzeti társhivatalok ebben is egyeztetnek. Ennek alapján nagy érdeklődéssel várom Kovalszky Zsolt úr előadását és a kérdéseinkre a vegyeskamara vezetőivel együtt adott válaszait.

Magáról a konferencia programjáról – mielőtt átadnám a szót Ferencz Zoltánnak, aki a kutatási programunkat vezeti, hogy elmondja a program lényegét – annyit mondanék, hogy első helyen, mintegy bevezető keretként, dr. Hammerstein Judit kolléganőm beszél. (A konferencia kapcsán kiemelném, hogy mi, mint tanárok is előadunk és részt veszünk a projektben.) Kolléganőnk tehát történelmi és kulturális háttérrel fog adni az orosz-ukrán viszonyhoz. Kérlek Judit, hogy Fidel Castro-i mélységekbe ne menjél bele, de nyilván kapunk egy nagyon érdekes összefoglalót arról, hogy tulajdonképpen milyen szellemtörténeti/identitástörténeti helyzet állt elő itt, Közép-Európában az ukránok

és az oroszok viszonylatában, ahogy az előadásod címe is utalt rá. Ez egy nagyon szűk körben közismert helyzet, mint ahogy az egész ukrán identitás témaköre is.

Utána második pontként magam fogok beszélni a KSH adatszolgáltatásaira is köszönettel támaszkodva, illetve ehhez másodéves hallgatóim bevonásával gyűjtöttünk statisztikai adatokat, és néhány tipikus vagy atipikus magyar-ukrán külkereskedelmi adatra hívom majd fel a figyelmet. Ami szerintem érdekes aktualitás, mert nem általános szempontokat igyekszem kidomborítani, hanem azokat, amelyek most az adatokat és a kölcsönös kereskedelmet karakteresen jellemzik. Ez is épp elég hosszú lesz, bár korábban gondoltam arra is, hogy esetleg másik külgazdasági ággal, a működő tőke, azaz FDI kétoldalú áramlásával is foglalkozom, de aztán ettől eltekintettünk. A mai napon a KSH főosztályvezető meghívása révén is elsősorban a külkereskedelmi viszonylatra fogunk koncentrálni.

Nagyon örülök neki, hogy elfogadta meghívásunkat Gelb Sándor úr, a Magyar-Ukrán Kereskedelmi és Ipari Kamara elnöke, aki nyilván elmondja nehézségeket is, a napi életet is, a fizetésektől kezdve a szállításokig.

Gelb Sándor úr előadása után meghívtuk felszólalásra Andrievskiy Dmytro urat, a Color Tech Kft. igazgatóját. Ő már egy nálunk letelepedett sikeres ukrán vállalkozó. A magyar kormányzati körökből is támogatásokat és üzemeiben vezetői látogatásokat kapott, elismert üzletember. El fogja mondani saját szempontjából azt, hogy hogyan látja az itteni kétoldalú gazdasági lehetőségeket. Arra gondoltunk, hogy egy hús-vér sikeres vállalkozó, aki ukrán, és itt él magyar területen, autentikus beszámolójával mondja el tapasztalatait gazdasági tevékenységének háttéréről, összefüggéseiről.³

---

3 itt fejezem ki köszönetemet Timkó-Makár Tímeának a konferencia nívós tolmácsolásában, valamint ezzel kapcsolatosan a kötet magyar nyelvű szerkesztésében nyújtott segítségéért

Ebéd- és kávészünet után a KSH külkereskedelmi főosztályvezetője fog egy már vázolt nagyon érdekes módszertanról előadni. Nagy érdeklődéssel várom, hogy hogyan látja ezeknek az atipikus helyzeteknek az adatgyűjtését és feldolgozását. Kértem tőle, hogy például a palesztin hatóság esetében is mutassa be a külkereskedelmi adatgyűjtés nehézségeit.

A végén zárszóval én zárom le a konferenciát.

Ahogy láttatok illetve látták a programban is a Tisztelt Meghívottak, most átadom a szót Ferencz Zoltán docens kollégámnak. Egy tanszéken, a Nemzetközi Tanulmányok Tanszéken vagyunk a Károli Egyetemen. Bölcsészkarunk minőségünkben itt a Reviczky utcában kezdjük el szeptembertől tevékenységünket, a jogi karról átkerültünk ide. Ez is egy nóvum, de a konferenciázás az nem, úgyhogy Zoli, megkérlek téged, hogy helyez bennünket kontextusba, hogy miért fontos az, hogy ma ez a konferencia létrejött.

Ferencz Zoltán József¹

„AZ UKRÁN KRÍZIS EURÓPAI ASPEKTUSAI: TÁRSADALMI, GAZDASÁGI ÉS KÜLPOLITIKAI KIHÍVÁSOK” PROJEKT ISMERTETÉSE

Köszönöm szépen és szeretettel köszöntök mindenkit! Előadóinkat, hallgatóinkat, kedves vendégeinket.

A projekt, amiről Becsey Zsolt már említést tett, egy most induló kutatási projekt, amelynek a címe: Az ukrán krízis európai aspektusai: társadalmi, gazdasági és külpolitikai kihívások. A projekt támogatója és finanszírozója a Károli Gáspár Református Egyetem. Ahogy ez a cím is jelzi, egy olyan kutatást próbálunk most elindítani, ami ennek a kérdéskörnek nagyon sok aspektusát próbálja meg körüljárni és tudományos magalapozottsággal bemutatni, esetleg megmagyarázni. A 2022 februárjában kirobbant orosz-ukrán háború utóhatásaival nagyon sokan, nagyon sokféleképpen foglalkoztak már, a legkülönbözőbb területeken, amiket ez a konfliktus érintett. Azt is tudjuk, és ennek most részben a negatív hatásait érzékeljük, hogy az orosz-ukrán háború kapcsán az Ukrajnával kialakult politikai illetve gazdasági kapcsolatok is a közfigyelem fókuszába kerülnek. Viszont ezeknek a megértése, értelmezése sokszor elsikkad. Legalábbis a médiában.

Ennek a most induló kutatásnak az előző években volt egy előzménye, amit természetesen felhasználunk és tovább is visszük ebben a projektben. Ez inkább a társadalmi hatásokkal, társadalmi kérdésekkel foglalkozott, hiszen közvetlenül 2022-ben a háború

---

1 Károli Gáspár Református Egyetem, Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, egyetemi docens

kirobbanása után az Ukrajnából érkező menekültek segítése, az itt kialakult intézményi problémák, illetve megoldások már egyszer álltak egy kutatásunknak a középpontjában. Erről egyébként tavaly év végén meg is jelent egy kötet, amivel ezt a kérdéskört nagyon sok empirikus vizsgálat alapján bemutattuk². Ennek a gondolatmenetnek is tervezzük a folytatását, a szétszakított családokat, az itt letelepült Ukrajnából érkező menekült családoknak az új életstratégiáit próbáljuk vizsgálni, azokat a küzdelmes lehetőségeket, amelyekkel ők ezt a helyzetet, menekültként megpróbálják feldolgozni. Ez a társadalmi – mondjuk úgy – hatásvizsgálat, ami a korábbi kutatáshoz kapcsolódik és folytatódik ebben a projektben is.

Egy külön szála ennek a projektnek az európai kérdéskör. Az Európai Unió intézményei Oroszország ellen számos szankciós csomagot szavaztak meg. Ezeknek a szankciós csomagoknak a vizsgálata, ezeknek a politikai elemzése is megtörténik majd ennek a projektnek a keretében.

Megpróbáljuk azt bemutatni, tudományos megalapozottsággal, hogy melyek azok a területek, amelyeket a szankciók érintettek. Azt is megnézzük, hogy az egyes európai pártcsaládokon belül hogyan kapcsolódtak össze a szankciók más kérdésekkel, ideológiával, szakmával.

Végül, de nem utolsó sorban a kutatásnak az egyik nagyon fontos pillére a külgazdasági kapcsolatoknak a vizsgálata. Ennek keretében gondoltuk ki és szerveztük meg ezt a mai konferenciát, hogy egy kicsit pontosabban lássuk ezt a helyzetet. Keressük, hogy melyek azok a tényezők, kezdve akár a történeti, kulturális háttértől a részletes módszertani kérdésekig bezárólag, melyek

---

2 Válság és változás Közép-Európában, az ukrajnai konfliktus és az EU-bővítés 20 éve című és 10637A800 témaszámú kutatási pályázatának (KRE ÁJK) támogatásával készült kötet. Válság és változás Közép-Európában. PatrocíniumKiadó, 2024 https://ajk.kre.hu/images/doc2025/pr/Val-sag_es_valtozas_kelet_kozep_europaban.pdf

révén lehet egy ország gazdasági helyzetét számszerűen értékelni úgy, hogy területe sem biztosan definiálható egy adott időszakban vagy pillanatban.

A mai külgazdasági tematikájú konferencia ezért is nagyon fontos és azt gondolom, hogy nagyon unikális vagy hiánypótló része annak a gondolkodásnak, amit egyáltalán ebben a kérdéskörben tapasztalhatunk, nemcsak a médiában, hanem még tudományos körökben is. Azok a kérdések kerülnek most itt elő, amelyek leginkább meghatározzák ezt a viszonyt, ezt a kialakult helyzetet. Milyen hatással van a háború a multinacionális és a magyar tulajdonú cégekre? Milyen mozgások voltak tapasztalhatók az elmúlt 3 évben? Milyen elképzelések alakultak ki eddig? Milyen tervek vannak arra vonatkozóan, hogy egy elhúzódó háború alatt hogyan lehet ezeket a gazdasági kapcsolatokat kialakítani/átalakítani? Mi történik abban az esetben, hogyha megvalósul a tűzszünet és/vagy a béke és elindul egy újjáépítési folyamat? Hogyan lehet kihasználni ezeket a helyzeteket? Tehát, ilyen és ehhez hasonló kérdések kerülnek majd elő a mai konferencia előadásáiban. Ahogy Becsey Zsolt is említette, ezeket a konkrét gazdasági tevékenységeket próbáljuk majd abban a társadalmi, kulturális dimenzióban elhelyezni, amelyet a kutatás más pillérei fognak megmutatni. Így tulajdonképpen nincs is más dolgom, minthogy átadjam majd a szót első előadónknak és kívánok mindenkinek tartalmas, eredményes konferencia részvételt, hogy minél inkább pontos és élesebb kép rajzolódhasson ki a mai nap végére, ennek a bonyolult kérdésnek a megértéshez.

Köszönöm a figyelmet!

Hammerstein Judit¹

OROSZ TESTVÉRNÉP VAGY ÖNÁLLÓ UKRÁN NEMZET?²

Az orosz–ukrán viszony történelmi, kulturális háttere

Aligha találni ma aktuálisabb témát, mint a szomszédságunkban immáron a negyedik éve zajló háborút Oroszország és Ukrajna között. Hogy az orosz–ukrán viszony miért jutott el idáig, mi vezetett oda, hogy Oroszország megtámadja Ukrajnát, erre már csak az eltérő (aktuálpolitikai) nézőpontokból kiindulva is, különböző válaszokat, narratívákat ismerünk. Biztos ugyanakkor, bárhonnan nézzük is, a múlt mindig érvelési instrumentumként is visszaköszön: a mostani háborús konfliktus egyébek mellett felfogható úgyis, mint az orosz birodalmi aspirációk és az ukrán nemzet-, illetve államépítési törekvések történelemből ismert összeütközéseinek újabb fejezete. Ahogy az értelmezési kísérletek során a két nép történetét meghatározó civilizációs és fejlődésbeli törésvonalak, a múltértelmezéssel és identitással összefüggő szétartó jellegzetességek számba vételétől sem tekinthetünk el. Írásomban az orosz–ukrán reláció történeti, kulturális hátterét vizsgálom egy olyan vázlatos, ugyanakkor a nagyobb összefüggéseket szem előtt tartó történeti áttekintésen keresztül, amely e rendkívül összetett probléma megközelíthetőségének szemléletbeli

---

1 Károli Gáspár Református Egyetem, Bölcsészet-és Társadalomtudományi Kar, egyetemi adjunktus, a VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár tudományos főmunkatársa

2 a szerző önálló tanulmányá fejlesztette a konferencián elhangzott előadását

és módszertani sokféleségére (kulturális, nyelvészeti, geopolitikai, posztkolonialista stb.) is rámutat.

1. A Szovjetunió felbomlása

1991. december 1-én ukrán népszavazás döntött arról, hogy Ukrajna önállóvá váljon, kilépjen a Szovjetunióból. A magas részvétel mellett megtartott referendumon a szavazók döntő többsége, több mint 90%-a a független Ukrajna mellett tette le a voksát, amiből arra következtethetünk, hogy az orosz etnikumú lakosság jelentős része is az önálló Ukrajna megteremtését támogatta. A Szovjetunió szétesése Ukrajna számára a függetlenség, a nemzetállam kiépítésének lehetőségét hozta el. Ugyanez Oroszország nézőpontjából azonban a kezdeti, rövid ideig tartó eufóriát leszámítva, egyre negatívabb, sötétebb értelmezést kapott. Ennek az okai összetettek, itt csak néhányat emelek ki közülük. A nyugati liberális demokratikus intézményrendszer átültetésének részbeni sikertelensége, a példátlan gazdasági nehézségek (ezekkel persze az ukránoknak is meg kellett küzdeniük), a birodalmi nagyhatalmiság és a szuperhatalmi pozíció elvesztése mellett jelentős körülmény, hogy a Szovjetunió megszűnésével mintegy 25 millió etnikai orosz Oroszország határain kívül találta magát. Ezen belül mintegy 9 milliós orosz kisebbség a függetlenné váló Ukrajnába került, ami az ukrán–orosz civilizációs törésvonalat az Ukrán államon belül még inkább kiélezte.

2. Ki az orosz és ki az ukrán?

Ukrajna lakossága döntően ukránokból áll: az utolsó, 2001-es népszámlálás adatai alapján a népesség mintegy 77,8%-át ukránok, 17,3%-át oroszok teszi ki, míg a maradék 4,9%-on az egyéb

nemzetiségűek osztoznak.³ Ez az arány tehát önmagában nem kínál kielégítő magyarázatot Ukrajna belső megosztottságára. Ha feltesszük a kérdést, hogy ki az orosz és ki az ukrán, azt gondolnánk, erre az az egyszerű válasz, hogy orosz az, aki oroszul, ukrán pedig az, aki ukránul beszél. Ám a valóság ennél jóval bonyolultabb, Ukrajnában ugyanis a 2001-es adatok alapján az orosz anyanyelvű ukránok száma elérte az összlakosság 11,49%-át.⁴ A helyzet összetettségét beszédesen feltáró eredményre jutott egy 2000-ben Lembergben és Donyeckben végzett felmérés, mely szerint a lebergiek 78%-a ukránnak, míg a donyECKi lakosok 45%-a szovjet (sic!) állampolgárnak, 15%-a orosz, 26%-a pedig ukránnak vallotta magát.⁵ Még a Krím-félsziget példája sem teljesen egyértelmű. Igaz, itt nyilvánvaló az orosz többség: a 2001-es népszámlálási adatok⁶ alapján a félsziget lakosságának 58,3%-át az oroszok, 24,3%-át az ukránok, 12,1%-át pedig a tatárok⁷ teszik ki.

Itt kell említést tennünk egy másik olyan jelenségről, ami a nyelvi és az etnikai határok meghúzását tovább nehezíti, ez pe-

---

3 CSERNICKSKÓ István (2008): *Ukrajna összhangra törekszik: Az ukránjai oktatáspolitikai nyelvi vonatkozásai. Kisebbségkutatás*, 2. pp. 302–315. 304.

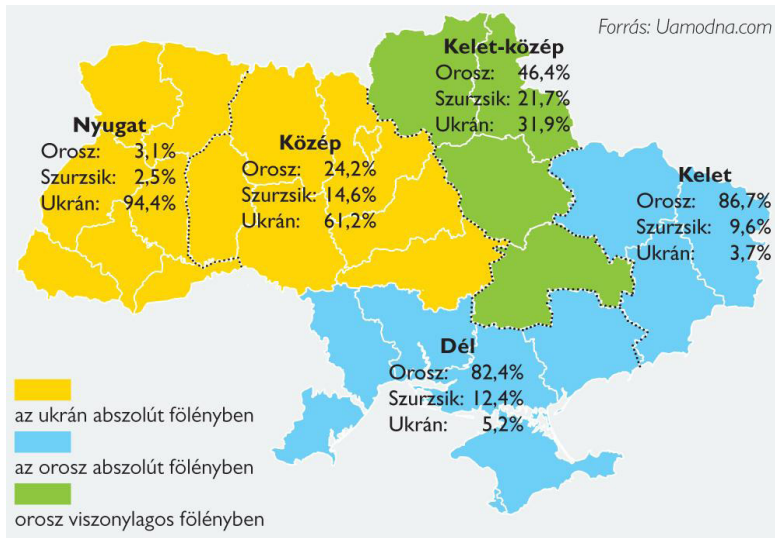
4 CSERNICKSKÓ István: i.m. 303.

5 BOTTLIK Zsolt: Ukrajna kétarcúságának etnikai földrajzi háttere. *Etnikai földrajzi kutatások Köztes-Európában*. Szerk. BOTTLIK Zsolt, Budapest, ELTE Természettudományi Kar, Budapest, 2018. (43–61) 45.

6 Az ukrán statisztikai hivatal által közzétett népszámlálási adatok: <http://db.ukrcensus.gov.ua> ([http://db.ukrcensus.gov.ua](http://db.ukrcensus.gov.ua/MULT/Dialog/varval.asp?ma=19A050501_021_001&ti=19A050501_021_001.%20Distribution%20of%20the%20population%20by%20nationality%20and%20native%20language,%20Avtonomna%20Respublika%20Krym%20(2)&path=../Database/Census/05/02/02/&lang=2&multilang=en)) Letöltés: 2025.09.05.

7 Sztálin döntése nyomán a németekkel való kollaborációval vádolt krími tatárokat 1944. május 18-20-án Üzbegisztánba, illetve a Szovjetunió más, távoli területeire deportálták. Rehabilitálásukra, hazatérésük támogatására a hrucsovi antisztálinista fordulat után sem került sor. Ennek ellenére sokan közülük önhatalmúlag visszatértek a félszigetre. A Krími tatárok száma a félsziget lakosságarányát tekintve 1989 és 2001 között 1,9-ről 12,1%-ra nőtt.

dig a szurzsik⁸, azaz az ukrán-orosz keveréknyelv használata. A nyelv összetételének aránya régióként változik: Keletről Nyugat felé haladva az ukrán elem egyre dominánsabb lesz. Az alábbi, 2003-as adatokat feldolgozó térképen (ld.1. ábra) jól látható a három nyelv (orosz, ukrán és szurzsik) területi megoszlása: Míg a szurzsikot Nyugat-Ukrajnában a lakosság mindössze 2,5%-a beszéli, Kelet-Közép-Ukrajnában ez a szám már eléri a 21,7%-ot.

1. ábra: Az ukrán, az orosz és a szurzsik nyelvek használata régiók szerint Ukrajnában a 2003-as adatok alapján (Forrás: *Aya PERELTSVAIG: The Tale of Two Ukraines, the “Missing” Five Million Ukrainians, and Surzhyk. <https://www.languagesoftheworld.info/uncategorized/tale-two-ukraines-missing-five-million-ukrainians-surzhyk.html>. Jun 25, 2014.*)

8 Eredetét tekintve a szurzsik szó a búza és a rozs, a rozs és az árpa, vagy az árpa és a zab keverékét, vagy az abból készült lisztet, illetve az ebből süttött kenyeret jelenti. A szurzsik nyelv alapvetően az ukrán nyelvtant hasznosítja és leginkább az orosz szókincsre támaszkodik.

3. A posztszovjet Oroszország jövője és Ukrajna kérdése

A Szovjetunió összeomlásával összefüggésben viszonylag hamar megjelentek az olyan orosz reflexiók, amelyek az orosz–ukrán viszonyt is érintették. Az orosz Nobel-díjas író, Alekszandr Solzsenyicin már 1990-ben megfogalmazta a Szovjetunió szétesésének elkerülhetetlenségét, sőt útmutatást adott arra vonatkozóan, hogy milyen stratégiát kellene Oroszországnak követnie majd az új, posztszovjet helyzetben. A *Hogyan mentjük meg Oroszországot?* című munkájában⁹ hangsúlyozta, hogy Oroszországnak önmaga megmentése, saját egészsége megőrzése érdekében le kell mondenia a birodalmi ambíciókról, ellen kell állnia a „birodalmi mákony” kísértésének. Elengedhetetlen annak tudomásul vétele, hogy Oroszországnak sem gazdaságilag, sem kulturálisan nincs kellő ereje a peremvidék asszimilálásához, ami végül elsorvasztja a központi orosz területek életenergiáját. Ennek fényében Solzsenyicin fejtegetése szerint Oroszországnak le kell mondenia azokról a köztársaságokról, amelyek legitim módon önállósodni kívánnak, és csak azokhoz a területekhez szabad és kell ragaszkodnia, amelyek történetileg is oroszok, ahol az orosz etnikum alkotja a többséget. A balti államok és Közép-Ázsia javarésznének elszakadását tudomásul kell vennie, Kazahsztán északi, orosz etnikumú része kivételével.

Solzsenyicin ugyanakkor Belorusszia, Ukrajna és Oroszország együtt maradása mellett érvelt. Oroszország számára az ideális jövő egy új orosz unió, gyakorlatilag egy olyan új Rusz megteremtésében öltene testet, amely a nemzetek virágzó közösségeként biztosítaná mindhárom kultúra, mindhárom nyelv „kikezdhetetlenségét” és virágzását, minden erőszakos oroszosítás, vagy erőszakos ukránosítás nélkül. Az orosz és az ukrán lakosság kibogozhatatlan

---

9 Alekszandr SZOLZSENYICIN: *Hogyan mentjük meg Oroszországot? Töprengések*. Ford. Soproni András, Magvető, Budapest, 1991.

összekeveredése, a kettő közötti testvérnépi kapocs miatt óva intett Ukrajna elszakadásától, ami szerinte mind Oroszország, mind Ukrajna szempontjából szerencsétlen és értelmetlen megoldást, családokat szétszakító „kegyetlen osztozkodást” eredményezne. A különválás – amennyiben az ukránok mégis ragaszkodnának hozzá – erőszakos megakadályozását azonban nem látta járható útnak, a határokról szóló döntést viszont csak önrendelkezés alapján tartotta elképzelhetőnek. Szolzsenyicin már ebben az írásában is leszögezi, hogy elfogadhatatlan Ukrajna leválasztásának „elvakult hevülete,” amely Novorosszija, a Krímet, a Donyec-medencét is érintené – azokat a területeket, „ahol soha híre sem volt a régi Ukrajnának”.¹⁰ Néhány évvel a Szovjetunió felbomlását, illetve Ukrajna függetlené válását követően *„Az orosz kérdés” a XX. század végén* című 1994-ben keletkezett esszéjében az orosz író már a birodalmi gondolkodást, az erőteljes oroszellenes propagandát, az ukránosítást, az orosz nyelv és iskolák elleni támadásokat kérte számon Ukrajnán.¹¹ „Eltekintve most a gyorsan színt váltó ukrán kommunista vezérektől, még az ukrán nacionalisták is, akik a múltban oly kitartóan küzdöttek a kommunizmus ellen és látszólag elátkozták Lenint, rögtön engedtek a csábításnak, és elfogadták mérgezett ajándékát, Ukrajna hamis, lenini határait (a Hruscsov önkényúrtól kapott hozománnyal együtt). Ukrajna (amint Kazahsztán is) azonnal a hamis, birodalmi útra lépett” –írja ugyanitt.¹² Szolzsenyicin rendkívül problematikusnak, az orosz kisebbségekre nézvést tragikusnak találta, hogy a Szovjetunió a „lenini hamis határok” mentén hasadt szét.

---

10 Alekszandr SZOLZSENYICIN: *Hogyan mentsük meg Oroszországot?* i.m. 18.

11 Alekszandr SZOLZSENYICIN: *Az „orosz kérdés” a XX. század végén.* Ford. Pál Erna (eredeti megjelenés 1994). Uő: *Az „orosz kérdés” a XX. század végén. Esszék.* Európa könyvkiadó, Budapest, 1997. (277-376). 360.

12 Alekszandr SZOLZSENYICIN: *Az „orosz kérdés” a XX. század végén.* i.m. 359.

Joggal vetődik fel a kérdés, hogy miért olyan fontos Ukrajna Oroszország számára. Bár Ukrajna jóval szegényebb ásványkincsekben mint Oroszország, stratégiai jelentőségű kikötőkkel, valamint a kedvező éghajlati viszonyoknak köszönhetően kiváló gabonatermő területekkel rendelkezik, ami miatt aligha véletlen, hogy Oroszország éléskamrájává vált a 19. században. (Tény ugyanakkor, hogy az orosz gabonakivitel mára már jelentősen meghaladja az ukránt.) Ennél is fontosabbak azonban az Ukrajna geopolitikai helyzetéből fakadó orosz biztonságpolitikai megfontolások. Orosz értelmezésben Oroszországra a veszélyt mindig a Nyugat jelentette¹³, mindig Nyugat, azaz az ukrán területek felől érte támadás. Ha a tatár fenyegetésektől eltekintünk, ennek valóságtartalmát aligha lehet elvitatni. A 17. század elején, az ún. „zavaros időszakban” (1598–1613) a korszak jelentős középhatalma, a lengyel–litván államszövetség, kihasználva az orosz trónutódlás körül kialakult kaotikus, polgárháborús állapotokat, megtámadta Oroszországot, sőt egy rövid időre az orosz trónt is megszerezte. Az orosz főváros lengyel birtokbavételét erőteljes katolikus hittérítés kísérte. 1611-ben a helyiek elégedetlensége hatására a lengyelek felégették Moszkvát, a lázadókat pedig lemészárolták. A második nagy fenyegetést Napóleon 1812-ben elindított hadjárata jelentette, a francia csapatok egészen Moszkváig nyomultak előre, mélyen behatolva Oroszország területébe. A harmadik, Nyugatról érkező nagy offenzívát a náci Németország hajtotta végre 1941-ben, példátlan pusztítást okozva a Szovjetunió területén. A hidegháború idején az ellenséget, a fenyegetést szintén a Nyugat, jelesül az Egyesült Államok, illetve a NATO jelentette Oroszország számára.

---

13 Andrzej NOWAK: *A birodalom áldozatai – a birodalom mint áldozat. Adalék az értelmezéshez.* című tanulmánya az áldozatiság (Nyugatot megmentő Oroszország vs. Oroszországot eláruló Nyugat) problémájának az orosz birodalmi gondolkodásban betöltött szerepét járja körül. Uő: *Az orosz birodalom áldozatai – a birodalom mint áldozat.* Örökség Kulturpolitikai Intézet, Budapest, 2022. 7–37.

A meggyőződés, hogy a nyugati világ Oroszország ellenségeként Oroszország meggyengítésére, legyőzésére törekszik – a gorbacsovi, majd a Szovjetunió széthullását követő jelicini külpolitika rövid, atlantista időszakát leszámítva –, a 2000-es évektől újra teret hódít az orosz gondolkodásban és külpolitikában. A poszt-szovjet térségben végigsöprő ún. „színes forradalmak”, miként az Oroszországban lezajló rendszerellenes demonstrációk mögött Oroszország a Nyugat, az USA hegemonista, befolyásszerzésre és Oroszország meggyengítésére irányuló szándékát, mesterkedését látta. Ebbe a felfogásba illeszkedik az orosz–ukrán háború orosz értelmezése is, miszerint Oroszország voltaképpen nem Ukrajnával hadakozik, hanem a nyugati világgal áll szemben.

A fentiekre is tekintettel egy a Nyugat irányában markánsan elköteleződő, a nyugati integrációt sikerrel végrehajtó Ukrajna perspektíváját Oroszország magára nézve nemcsak biztonságpolitikai, hanem belpolitikai szempontból is destabilizáló veszélyként értékeli.

Az (önálló) ukrán államiság elleni érvelés része, hogy Oroszország az ukrán államot életképtelen konstrukciónak látja, abban a meggyőződésben, hogy az ukránok képtelenek arra, hogy hatékony nemzetállamot hozzanak létre. A politikai, vallási és kulturális polarizáció, a politikai instabilitás, az anarchisztikus viszonyok, a kiterjedt korrupció, az oligarchák – akiket az ukrán központi hatalom az oroszokkal ellentétben nem tudott megzabolázni –, a rendkívül gyenge gazdasági teljesítmény, a kirívó szegénység és a súlyos demográfiai válság valóban nem túl biztató kísérőjelenségei az ukrán állam működésének. 1989 és 2015 között Ukrajna lakossága 48,5 millióról 37 millióra csökkent, aminek alapján az ország több mint 11 millió lakost veszített el.¹⁴ Ez a demográfiai

---

14 FEDINEC Csilla – FONT Márta – SZAKÁL Imre – VARGA Beáta: *Ukrajna története: régiók, identitás, államiság*. Gondolat, Budapest, 2021. 399–400.

deficit azóta, különösen az orosz–ukrán háború következtében, még tovább növekedett. A rendszerváltás okozta megpróbáltatások Ukrajnában egyébként még az oroszországinál is drámaibbaknak bizonyultak: 1993-ban olyan súlyossá vált a gazdasági helyzet, hogy az országnak 10000%-os hiperinflációval kellett szembe néznie. Fontos szempont ugyanakkor, hogy a mai Ukrajnában létezik, 2022-ig legalábbis, politikai közvélemény és politikai verseny, amiről a mai Oroszországban kevésbé beszélhetünk.

Az ukrán állam instabilitására, működésképtelenségére vonatkozó – egyébként a nyugati országok részéről is megfogalmazott – kritika az ukrán–orosz háborúhoz közeledve egyre hangsúlyosabbán egészül ki azzal az orosz politikusok, illetve értelmiségiek által megfogalmazott állításokkal (Alekszandr Dugin¹⁵ részéről például), amelyek szerint az oroszok és az ukránok testvérnépeként egy nemzetet alkotnak, azaz különálló ukrán nemzet nem létezik, ebből következően pedig az ukrán állam létjogosultsága is megkérdőjelezhető.¹⁶

4. Az ukrán nézőpont(ok)

Ukrán perspektívából 1991-ben a független Ukrajna megszületésével egy régóta ambicionált államépítési terv valósult meg. Az ukrán állam ugyanis nincs előzmények híján: ilyenek voltak a kozák Zaporozsjei Szics, a Hmelnickij-felkelés (azaz az 1648–1652 közötti kozák–lengyel háború) nyomán létrejött kozák „állam” (Kozák Hetmanátus), valamint az 1918–1922 között működő ukrán államalakulatok. Szembetűnő, hogy az önálló ukrán állam(ok)

---

15 Alekszandr Dugin (1962–) szélsőséges orosz teoretikus, az eurázsianizmus újragondolója.

16 Putyin elnök maga is kijelentette, hogy Ukrajna mint állam bolsevik találmány, amelyet maga Lenin hozott létre 1922-ben. Vlagyimir Putyin orosz elnök 2022. február 21-i beszéde. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/67828>. Letöltés: 2025. 09.05.

létrejöttét mindig külső tényezők, a nagyhatalmi viszonyok hirtelen átrendeződése tette lehetővé. Az orosz és ukrán identitások megkülönböztethetőségét erősíti a tény, hogy Ukrajna nyugati régiója (Galícia) 1945-ig sohasem tartozott Oroszországhoz. 1918-ig a Habsburg, illetve az Osztrák–Magyar Monarchia részét alkotta, 1918 és 1945 között pedig Lengyelországhoz került. Meggyőző és releváns hivatkozási alap az ukránok számára, hogy 1991 után az önálló Ukrajna területi integritását számos nemzetközi egyezmény, többek között az Ukrajna és Oroszország között 1994-ben aláírt budapesti memorandum is megerősítette – ez volt az a biztosíték, amiért cserében Ukrajna lemondott a Szovjetuniótól örökölt nukleáris rakétákról Oroszország javára.

Az orosz–ukrán viszonyt ukrán nézőpontból az oroszoktól elszenvedett sérelmek sokasága terheli. A kozák önkormányzatiság, a kozák hetmanátus felszámolása, a 19. századi cári Oroszország ruszifikációs politikája, az ukrán nemzeti ébredés elnyomása, a kíméletlen kolhozosítás nyomán az ukránok millióinak halálát okozó éhínség – amire az ukránok nem minden ok nélkül népir-tásként tekintenek –, az ukrán értelmiséggel szembeni retorziók – csak néhány azon nagy történelmi sérelmek és traumák közül, amelyeket az ukrán történelmi emlékezet élénken számon tart.

5. Kijevi Rusz – a „közös bölcső”

Az ukrán–orosz kapcsolat, a mai Ukrajna szövevényes és feszültségekkel terhelt története, belső kulturális, politikai megosztottsága mélyebb megértéshez nem kerülhető meg, hogy visszanyúljunk a történeti kezdetekhez, a közös bölcsőt jelentő Kijevi Ruszhoz. Ez a keleti szlávok egyesítésével a 9. században létrejött ország Kelet-Európa első szervezett államaként csaknem a teljes régiót magában foglalta (ld. 2. ábra). Ebben a Kijev központú állama-lakulatban – amit némiképp úgy kell elképzelni, mint a Karoling Birodalmat, ahol még nem beszélhetünk sem franciákról, sem

németekről – még nem voltak sem oroszok, sem ukránok, sem beloruszok. Mindhárom nép ugyanakkor a maga állami előképéként tekint a Kijevi Ruszra.

2. ábra: A Kijevi Rusz a 11. században (Forrás: Koryakov Yuri, eastslaining.substack.com, <https://eastslaining.substack.com/p/why-no-slavic-country-support-russia>)

A 13. század elejére az egységes állam régiókra, fejedelemségekre hullott szét. A térség történetének meghatározó mozzanata a mongol–tatár invázió a 13. században. Hangsúlyos körülmény, hogy a tatár hódítás az egykori Kijevi Rusz utódfejedelemségeit különbözőképpen érintette. Bizonyos régiók, így a mai Ukrajna nyugati, dél-nyugati része gyakorlatilag kimaradt a tatár hódítás alól – maga Kijev viszont szinte teljes mértékben elpusztult, elveszítve korábbi jelentőségét –, miközben a Moszkvai állam alapját jelentő területek tatár fennhatóság alá kerültek. Leegyszerűsítve: a tatár hódítás egyik fontos következménye, hogy markánsabbá tette a fejedelemségek között egyébként is létező fejlődési, kulturális különbségeket.¹⁷

A Kijevi Rusz szétesése, majd a tatár hódítás hatalmi vákuumot eredményezett a nyugati területeken, ami lehetővé tette nyugati irányból a litván–lengyel terjeszkedést. Először a Litván Nagyfejedelemség hatolt be a térségbe, elfoglalva a mai Ukrajna, Fehérorszország, sőt Oroszország egy részét is. A litván állam uralma legnagyobb kiterjedésekor a Balti-tengertől a Fekete-tengerig terjedt, majd a Lengyel Királysággal egyesülve megszerezte a halicsi (Galícia) területeket is. Kevésbé ismert, hogy a Lengyel Királyság és a Litván Nagyfejedelemség alkotta közös állam, az 1569-es lublini unió nyomán létrejött lengyel–litván államszövetség (*Rzeczpospolita*) a saját korában Európa legnagyobb kiterjedésű országának számított.

Az egykori Kijevi Rusz régiói civilizációs szempontból eltérő úton fejlődtek tovább. Ennek egyik szembevető megnyilvánulása, hogy a lengyel–litván fennhatóság alá tartozó területeken megjelentek a nyugati szerzetesrendek (a domonkosok, ferencesek, aztán a ciszterek) magukkal hozva a nyugati művelődést. A polonizáció és katolikus egyházi misszió eredményeként a 16. század végén – az 1596 évi breszti vallási unió megkötésével – ezeknek

---

17 FONT Márta: *Oroszország, Ukrajna, Rusz*. Budapest, Balassi, 1998. 114.

a területeknek a jelentős része görögkatolikus vallásúvá vált.¹⁸ A lengyelek igyekeztek az ortodox vallást háttérbe szorítani, aminek legnagyobb ellenzői éppen a területükön élő ukrán kozákok voltak.

A Moszkvai állam alapját képező területeken viszont ekkor nem a nyugati, hanem a mongol hatás vált meghatározóvá. Mivel a tatárok – a kezdeti brutális büntetőhadjárataikat követően – az oszmán-török hódítókhoz hasonlóan alapvetően toleránsak voltak a meghódított területek vallási viszonyait illetően, ez kedvező helyzetet teremtett az ortodoxia számára, amely egyre inkább az úgynevezett „russzkij” tudat őrzőjeként és a kereszténység védelmezőjeként értelmezte önmagát.¹⁹ A vlagyimir–szuzdali államból kiemelkedő, majd a többi részfejedelemséget maga alá gyűrő Moszkvai fejedelemség teljes közigazgatási intézményrendszere – az adózástól, a fejedelmi adminisztráción, a posta működtetésén át az igazságszolgáltatással stb. bezárólag – tatár mintára épült ki.

---

18 A lengyel fennhatóság alatti ukrán területeken a vallási egyesülést a kijevi metropolia és az általa felügyelt püspökségek kezdeményezték a katolikus egyházzal való egység visszaállításának reményében, ám a breszti unió aláírását végül mégsem támogatta az összes püspökség. Az uniót elfogadó ortodoxok elismerték a római pápa fennhatóságát, elfogadták a katolikus tanításokat, cserében megtarthatták a bizánci rítust, a pravoszláv vallási ünnepeiket, és az ószlávot a liturgia nyelveként. Ezzel megszületett az ukrán unitus, azaz a görögkatolikus egyház. Emellett azonban megmaradt egy ukrán ortodox egyház is, ami így vallási egység helyett a görög rítusú egyház, illetve az ukránok vallási megosztottságához vezetett. Az egyházi unió létrejötté, majd az ortodox egyház működésének törvényen kívül helyezése a lengyel–litván uralkodó által a Rzeczpospolita területén döntő mértékben hozzájárult a kozákok felkeléséhez, a kozák–lengyel háború (1648–1654) kirobbanásához.

19 FEDINEC Csilla – FONT Márta – SZAKÁL Imre – VARGA Beáta: i.m. 85.

6. Az orosz földek „összegyűjtése”

A tatár iga lerázásával (1480) a Moszkvai állam indítja el azt a „projektet”, ami az orosz földek „összegyűjtésére” irányult. Ennek azonban egyik igazi akadályát a lengyel–litván államszövetség jelentette. A Moszkvai állam lépésről-lépésre terjeszkedett északi, majd nyugati irányban: először Novgorodot, azt a Moszkvai államtól eltérő fejlődési utat képviselő kereskedő köztársaságot zúzta szét, amelyet sem a tatárok, sem a lengyel–litvánok nem hajtottak uralmuk alá. Figyelemreméltó körülmény, hogy Konsztantinápoly 1453-as elestével, a moszkvai Oroszország lesz az ortodoxia egyedüli önálló állama.

Nagy Péter cár (1682–1725) nyugati irányban is jelentősen kiterjesztette Oroszország határait, mégpedig a bal parti Ukrajna megszerzésével. (A bal part alatt a Dnyeper bal partját értjük. A folyó által kettéválasztott Ukrajnát lásd a 3. és a 4. ábrán.) A Dnyeper és Don vidékén, a hódítók által nehezen elfoglalható, illetve kézben tartható sztyeppei senkiföldjén jelenik meg a 16. században az ukrán identitás egyik meghatározó és jellegzetes alkotóeleme, a zaporozsjei kozákság²⁰, illetve a század derekán megalapított Zaporozsjei Szics. Az a tény, hogy a kozákok pravoszlávok voltak, szemben a nyugati ukrán régió görögkatolikus ukránjaival, jól szemlélteti az ukránság korai belső megosztottságát. A kozák rend elismertetése és a pravoszlávia egyenjogúsítása céljából 1648-ban Bohdan Hmelnickij hetman vezetésével a

---

20 A kozákok alatt a 15-16. században a Dnyeper és a Don régiójába menekült parasztokat értjük, akik szabad katonáskodó, határvédelmi feladatokat ellátó közösségeket hoztak létre. A kozákok között két nagy csoport különböztethető meg: az oroszországi doni és az ukránai zaporozsjei kozákokat. Míg az utóbbiak története szorosan összekapcsolódott Oroszországgal, anélkül, hogy az orosz identitásban domináns szerepet játszott volna, addig az ukrán kozákság Ukrajna történetében és az ukrán identitásban kiemelt jelentőségre tett szert.

kozákok fellázadtak a lengyel uralom ellen. A tatárok mellett többek között az Erdélyi Fejedelemséggel is keresték a szövetséget, ám végül a legkisebb rossznak ítélt oroszokkal állapodtak meg. A hetman Kelet-Ukrajna sorsát ezzel Oroszországhoz kötötte, amit az 1654-ben aláírt orosz–ukrán perejaszlavi egyezmény pecsételt meg. (A kontraktus megkötésének 300 éves évfordulója alkalmából ajándékozta oda Hruscsov szovjet pártfőtitkár – az ukrán-orosz szimbiózis jegyében – a Krím-félszigetet Ukrajnának 1954-ben.)

A kozákok egyesülése Oroszországgal az ukrán területekért vívott lengyel–orosz háború kirobbanásához vezetett. A konfliktust lezáró andruszovói békeszerződésben (1667) Lengyelország és Oroszország a Dnyeper mentén felosztotta egymás között Ukrajnát: a bal parti Ukrajna Oroszországhoz került, míg a jobb parti Ukrajna lengyel fennhatóság alatt maradt. A kozákok csatlakozása Oroszországhoz látványosan átrendezte a kelet-európai szövetségi rendszert, a térség hatalmi viszonyait: a Rzeczpospolita (a lublini uniót követően a lengyel–litván államalakulat elnevezése) meggyengülésével egyidőben Nagy Péter állama a térség megkerülhetetlen nagyhatalmi tényezőjévé vált. A kozák szabadságmodell, a kozák önrendelkezés demokratikus hagyománya ugyanakkor nem volt integrálható a végletesen központosított önkényuralmi orosz állami szisztémába, így csak idő kérdése volt, hogy a cári udvar mikor és milyen mértékben korlátozza a hetmanátus jogkörét. Mivel a kozákok hamarosan úgy tapasztalták, hogy az orosz uralkodó nem kívánja betartani a perejaszlavi szerződésben foglaltakat, az egyezményt ezáltal semmisnek tekintve még a lengyel királlyal is tárgyalásokat kezdtek a „visszatérés” feltételeiről. Tény ugyanakkor, hogy a kozákság megosztottnak bizonyult a lengyel-, illetve az oroszpártiságot illetően is. Az egyik nagy elszakadási kísérletet (Ivan Sztepanovics) Mazepa hetman hajtotta végre, aki a nagy északi háborúban váratlanul az oroszok ellen harcoló svédek oldalára állt 1709-ben. Mazepa „árulását” Péter kegyetlenül megtorolta: orosz

katonai csapatok feldúlták Baturint, a hetmanátus központját és mintegy 6000 kozákokat – köztük nőket és gyermekeket – mészároltak le, majd a Zaporozsjei Szicset is lerombolták.

3. ábra: Bal parti Ukrajna (Forrás: Alex Tora, az *Енциклопедія українознавства (у 10 томах)* / Головний редактор Володимир Кубійович. – Париж, Нью-Йорк: «Молоде Життя», 1954–1989. с. *ensiklopédia alapján.*)

4. ábra: Jobb parti Ukrajna (Forrás: Alex Tona, az *Енциклопедія українознавства (у 10 томах) / Головний редактор Володимир Кубійович. – Париж, Нью-Йорк: «Молоде Життя», 1954–1989. c. enciklopédia alarján)*

A következő, Ukrajna sorsát döntően befolyásoló eseményt Lengyelország felosztása jelentette a 18. század végén (ld. 5. ábra). A három nagyhatalom – a Habsburg Birodalom, Nagy Katalin Oroszországa és Poroszország – ezzel egy nagy múltú keresztény államot rádírozott le Európa térképéről. Az osztozkodás eredményeként Oroszország megszerezte a nyugati ukrán területeket, Galíciát leszámítva, ami Habsburg uralom alá kerül. (Ha zárójelesen is, de ide kínálkozik annak a sajnálatos jelenségnek az említése, hogy Galícia mára gyakorlatilag teljesen kiesett a magyar történelmi emlékezetből, jóllehet a régió számos szalon kapcsolódott a magyarokhoz. Jelképes tény, hogy a Habsburg Birodalom Galícia elfoglalásához jogalapként a magyar királyok halicsi hódításaira hivatkozott: a magyar királyok címerében Galícia és Lodóméria is szerepelt – a Habsburgoknak csak át kellett venniük ezeket.)

5. ábra: Lengyelország felosztásai, 1772-1795 (Forrás: Britannica, <https://www.britannica.com/event/Partitions-of-Poland>)

Nagy Katalin cárnő (1762–1796) országlásához kapcsolódóan érintőlegesen ki kell térni a ma is sokat emlegetett Novorosszija (Új-Oroszország) fogalmára is. A cárnő nemcsak nyugati, de a törökökkel hadakozva déli irányban is megnövelte országa területét, megszerezve Ukrajna déli, Fekete-tenger feletti régióját – beleértve az akkor döntően tatárok lakta Krím-félszigetet is – amit aztán Novororosszija elnevezéssel önálló kormányzóságba szervezett. Az 1764 és 1802 között fennálló történelmi régióhoz 1776-ban

hozzácsatolták a Zaporozsjei Szicset is. A mai orosz olvasatban Új-Oroszország – Ukrajna keleti és déli területei, a Donyeck-i és a Luhanszk-i régiókat, Odessza és a krími körzeteket is ideértve –, alapvetően oroszoknak számított. Erre való hivatkozással kiáltották ki önkényesen 2014-ben szintén Novorosszija elnevezéssel az Ukrajna keleti, orosz lakta szeparatista körzeteit egyesítő, nemzetközileg ugyanakkor nem elismert konföderációt.²¹

A 19. század második felétől Ukrajnában is kezdetét vette az erőteljes oroszosítás, amelyet az orosz nyelv erőltetése, az ukrán nyelvű kiadványok megjelentetésének tiltása, a nemzeti kultúra előmozdítását szolgáló tevékenység ellehetetlenítése kísérte.

7. A szovjeturalom

A bolsevik forradalom, valamint az első világháború nyomán kialakuló hatalmi átrendező a térségben felcsillantotta az önálló ukrán állam létrehozásának a lehetőségét, ám az 1918 és 1922 között életre hívott ukrán államalakulatok nem tudtak stabilizálódni, kiszolgáltatottjai maradtak a térség nagyhatalmi mozgásainak. A többek között az ukrán területekért folytatott szovjet–lengyel háborút (1919–1921) lezáró 1921-es rigai békeszerződésben Szovjet-Oroszország és Lengyelország – hasonlóan az andruszovói egyezményhez – az ukránok bevonása nélkül osztották fel egymás között Ukrajnát. Ukrajna nagyobbik része szovjet-ukrán köztársaságként az oroszokhoz, míg a kisebbik, nyugati része Lengyelországhoz került. Az ukrán helyzetet tovább bonyolította, hogy az első világháborús békerendezés eredményeként Besszarábiát és Bukovinát mintegy egymillió ukrán kisebbségével együtt Romániához csatolták, míg

---

21 Az ún. „Novo-Rosszija projekt” kapcsán lásd Gecse Géza tanulmányát. GECSE Géza: Az orosz–ukrán háború a Novo-Rosszija terv tükrében 2024 nyaráig. *Magyar Szemle*. 2025/1-2. 87-111.

Kárpátalját, az ottélő ruszinokkal egyetemben az újonnan megszülető állam, Csehszlovákia kapta meg.

A szovjeturalom a kezdetekben jelentős mértékben elősegítette az ukrán nemzetépítést. A bolsevikok abból indultak ki, hogy a szovjethatalmat a nemzeti kultúrák támogatásával szükséges és lehetséges vonzóvá tenni. Az úgynevezett gyökeresítési (korenizácija) programtól egyben a helyi nacionalizmusok ártalmatlanná tételét remélték. Ennek fényében bátorították az ukránosítást, az ukrán nyelv és kultúra előmozdítását, ami a múlt század '20-as éveinek végére igazi ukrán kulturális felvirágzáshoz vezetett. A szovjet vezetés mindemellett ösztönözte az ukránosítást az állami és a pártapparátusban is. Ennek a korszaknak vetett véget fokozatosan a kolhozosítás és a kényszeriparosítás, a milliók halálát okozó holodomor, majd a politikai tisztogatások, illetve a megtorlások, az ukrán nemzeti törekvések elnyomása. Mindez fokozta a fennálló hatalommal szembeni ellenszenvet. Mindeközben a Lengyelországhoz tartozó területeken – bár ilyen drámai fejleményekre nem került sor – intenzíven zajlott a polonizáció, amit többek között az ukrán kulturális szervezetek betiltása, a pravoszláviával szembeni diszkriminációs politika fémjelzett. A lengyelek uralma alatt Lemberghez kötődően bontakozott ki az a szélsőséges ukrán nacionalista mozgalom, amely a lengyel politikai vezetőkkel, illetve a mozgalommal egyet nem értő ukránokkal szembeni terrorista merényletek elkövetését is a független Ukrajna megteremtéséért folytatott harc részének tekintette.

Szovjet-Ukrajna az 1939 és 1945 közötti szovjet terjeszkedésnek köszönhetően jelentős területgyarapodást (ld. 6. ábra) könyvelhetett el: Lengyelország keleti részét (Galíciát és Volhíniát), valamint Bukovinát és az akkor éppen Magyarországhoz tartozó Kárpátalját az Ukrán Szovjet Köztársasághoz csatolták. A második világháborút követően Ukrajna teljes egészében a Szovjetunió fennhatósága alá került. 1954-ben, a Krím-félsziget átadásával

jött létre annak az Ukrajnának a területi egysége, amely 1991-ben kivált a Szovjetunióból.

6. ábra: Ukrajna területi növekedése 1922 és 1954 között (Forrás: Futura-sciences, <https://www.futura-sciences.com/sciences/actualites/histoire-exploratorium-const-ruktion-ukraine-cartes-97>)

8. Civilizációs törésvonalak és a két Ukrajna

Ukrajna, ahogy a neve is erre utal, határvidék, az egymásnak feszülő nagyhatalmak, birodalmak folyamatos ütközőterülete, peremvidéke. Kelet-Közép-Európát, benne a Kárpát-medencét okkal láthatjuk „huzatosnak”, e „huzatosság” azonban sokkal hangsúlyosabban érvényes Ukrajnára. Ukrajna területe nemcsak a területi osztozkodások, hanem a szenvedések és a népirtások színtere is: olyan borzalmaké, amelyek vagy az ukránokkal szemben valósultak meg, vagy amelyeket maguk az ukránok hajtottak végre más népekkel (például a zsidókkal, illetve a lengyelekkel) szemben, jellemzően az ukrán nemzetépítés, függetlenségi mozgalmak kísérőjelensé-

geként. Ukrajna, ez a kivételesen gazdag gabonatermő vidék, a szovjet fennhatóságnak „köszönhetően” a nagy éhínségek terrénuma is. Az éhezés kapcsán többnyire csak a sztálini korszakban bekövetkező nagy éhínségre, a holodomorra szoktunk gondolni, ami kétségtelenül a legsúlyosabb, a legtöbb áldozatot követelő ilyen tragédia volt. Ám jelentős éhínség tört ki korábban is, például a 19. század végén, III. Sándor cár országlásakor, aminek következtében mintegy hatszázezren pusztultak el. Az orosz polgárháborúban (1917–1922) az éhség további milliók halálát okozta, nem sokkal a II. világháborút követően (1946–1947) pedig mintegy egymillióan haltak éhen. Fontos hangsúlyozni, hogy ezek a katasztrófák leginkább az ukrán területeket sújtották.

Ukrajna civilizációs és vallási értelemben is határvidék, itt húzódik a nyugati és az ortodox kereszténység, a nyugati és a keleti civilizáció határvonala. Huntington híres civilizációs elmélete aligha véletlenül sorolta Ukrajnát civilizációs szempontból a „hasadó államok” közé.²² Nyugati területein lengyel közvetítéssel megjelent a nyugati kereszténység és művelődés, eljutott ide a humanizmus, a reneszánsz, a városi jogok gyakorlata, érezte a hatását a reformáció. Ukrajnát – területenként ugyan különböző mértékben – jelentős lengyel és német hatás érte, maga a kozák szics, a kozák hetmanátus is tulajdonképpen felfogható a lengyel nemesi köztársaság egyfajta intézményi folytatásaként. A lengyel kulturális befolyás szemléletes bizonyítéka továbbá, hogy a 19. század első harmadában Kijevben még döntően lengyelül beszéltek. A lengyel–német hatással összefüggésben az önszerveződés mellett az individuum is nagyobb szerephez jutott Ukrajnában, a nők is valamivel szabadabbnak bizonyultak, magasabb társadalmi státuszt érthettek el, mint Oroszországban.²³ Fontos körülmény

---

22 Samuel P. HUNTINGTON: *A civilizációk összecsapása és a világtrend átalakulása*. Európa, Budapest, 1999. 269–274.

23 Emmanuel TODD: *A Nyugat veresége*. Budapest, Gondolat, 2024. 62.

továbbá, hogy az ukrán parasztok, szemben az orosz muzsikokkal, nem obscsinákban (földközösségekben) éltek.

Csak zárójelenen térek ki arra az egyébként érdekesítő jelenségre, hogy a lengyel–ukrán viszonyban ki hogyan látta a másikat. Az ukránok a lengyeleket gyarmatosítóknak, elnyomóknak tartották – miközben a lengyel nemesi köztársasági modellben vonzó, követendő mintát láttak –, ami erős lengyelelles érzület kialakulásához vezetett. A lengyelellesség az ukrán identitás meghatározó elemeként annyira szívósnak bizonyult, hogy amikor a 19. század második felében szétfoslani látszott az ukránok részéről az Orosz Birodalom iránt érzett hűség, a lengyelekkel szembeni ellenszenv továbbra is megmaradt.²⁴ Figyelemreméltó ennek a viszonynak az inverze is, vagyis az, hogy a lengyelek miként tekintettek Ukrajnára, az ukránokra. Bár a lengyelek az oroszokkal ellentétben soha nem vitatták, hogy az ukránok önálló népet alkotnak, a műveletlen parasztoknak tartott ukránokat koloniális attitűddel szemlélték. Az ukrán előkelők a 16. század végén, a 17. század elején abban az esetben válhattak a lengyel nemesi nemzet teljes jogú tagjaivá, ha lemondtak ukrántudatukról és felvették a katolikus vallást.²⁵

A mi szempontunkból persze ennél jóval érdekesebb, hogy az oroszok milyen képet formáltak az ukránokról. A lengyel–ukrán viszonyhoz hasonlóan itt is megjelenik az Edward Said-féle orientális szemlélet, azzal a jelentős különbséggel, hogy ennek nincs rasszista vonatkozása. Az orosz testvérnépnek tartott ukránok előkelőit a cári Oroszország végül gond nélkül integrálta az orosz nemességbe. Roppant érdekesítő ugyanakkor, hogy miközben a Said által vizsgált látásmód – ahogy az elnevezés is sugallja – eredetileg a hatalmi, gyarmatosító helyzetben lévő Nyugat Kelettel

---

24 Mikola RJABCSUK: *A két Ukrajna*. Örökség Kulturpolitikai Intézet, Budapest, 2015. 52.

25 FEDINEC Csilla – FONT Márta – SZAKÁL Imre – VARGA Beáta: i.m.149.; 153.

szembeni attitűdjére vonatkozik, az orosz–ukrán viszonylatban a sok szempontból kolonialista szellemben szemlélt Ukrajna viszont Oroszországtól nem Keletre, hanem Nyugatra helyezkedik el. Az oroszok az ukránokat hagyományosan falusi unokatestvéreknek tekintették, és tekintik ma is, az oroszország olyan helyi változataként, amivel szemben a leereszkedően atyai hozzáállás indokolt.²⁶ A testvéri közelségre hivatkozva az oroszok a lengyelekkel ellentétben többnyire nem ismerik el, illetve vitatják, hogy az ukránok önálló nép volnának.

A mai Ukrajnán belüli civilizációs, etnikai törésvonalak más szempontból is felülírják a Nyugat és Kelet hagyományos szembeállítását. A gyakran használatos, éles határvonallal elválasztott két Ukrajna koncepció, a nyugati világhoz kapcsolódó fejlettebb és műveltebb Nyugat-Ukrajna, valamint az Oroszországhoz kötődő elmaradott és bárdolatlan Kelet-Ukrajna képe jól tükrözi a nyugati világ – beleértve a Lemberg-központú nyugati régió Kelet-Ukrajnáról kialakított képét is – sztereotip látásmódját. Ez a felfogás ugyanakkor könnyedén félrevezető lehet. Ukrajnán belül ugyanis a nyugati régió a vidékies, miközben a keleti a városiasabb, a fejlettebb, az iparosodottabb. A francia történész-társadalomtudós, Emmanuel Todd civilizációs szempontból egyébként nem kettő, hanem egyszerre három ukrán régiót különböztet meg.²⁷ Az első a vidékies nyugati régió, a nacionalista Ukrajna – Lembergben és környékén vált meghatározóvá az ukrán nacionalizmus. Itt a görögkatolikus vallási irányzat a meghatározó. A régió a lengyel-német/osztrák kötődés nyomán nem kapcsolódik kulturálisan Oroszországhoz. (Itt tartom fontosnak megjegyezni, hogy az elmúlt évtizedben szemmel láthatóan felerősödött a Monarchia-, azaz a Habsburg-nosztalgia a régióban, amiről a Ferenc József-szobrok láttán könnyedén meggyőződhetnek a

---

26 Mikola R|J|A|B|C|S|U|K: i.m. 235.

27 Emmanuel TODD: i.m. 79–82.

Csernovicba vagy az Ivano-Frankivszkba (Sztaniszlav / Stanislau) látogatók. Ez a nosztalgikus érzület is azt kívánja demonstrálni, hogy Nyugat-Ukrajna (Galícia) Európához tartozik, így kulturálisan nincs köze például a Donyec-medencéhez.) A Todd által anarchikus Ukrajnának nevezett második régió Ukrajna középső, Kijev központú területe, amelyet az ortodoxia dominanciája, ugyanakkor a keleti részekhez képest nagyobb individualizmus jellemez. A harmadik, a „meggyengült Ukrajna”, az oroszbarát, iparosodottabb és városiasabb dél-kelet-ukrajnai terület, ahol a középosztály képviselői alapvetően oroszajkiúk, ám számosan közülük időközben elhagyták az országot. Todd szerint, a 2014-es év eseményeit úgy is fel lehet fogni, hogy a nyugati és a középső régió összefogott a keleti ellen.

A civilizációs megosztottságot a közelmúlt történései, a 2004 évi narancsos forradalom, az oroszbarát Viktor Janukovics és a Nyugat irányában tájékozódó Viktor Juscsenko elnökök hatalmi versengése is alátámasztják. Míg az ország nyugati területei Juscsenkot, addig a keleti régió Janukovicsot támogatta. Tíz évvel később 2014-ben, a második Majdan, vagy az Euromajdan²⁸ téje az elsőhöz hasonlóan az volt, hogy Ukrajna a nyugati integráció útjára lépjen, vagy sorsát Oroszország érdekeihez igazítsa.

Ez a polarizáció a múltértelmezésben is tetten érhető. Szemléletes példa erre Sztepan Bandera²⁹, a Lembergben kibontakozó

---

28 Magyarul a „méltóság forradalma”.

29 Sztepan Andrijovics Bandera (1909–1959) a nyugat-ukrajnai nemzeti mozgalom, az 1929-ben megalapított Ukrán Nacionalisták Szervezete (OUN) szélsőjobboldali, radikális szárnyának (OUN-B) vezetője volt. 1931-ben az Ukrán Nacionalisták Szervezetének (OUN) propaganda osztályának, 1932-ben pedig már az egész szervezet vezetőjeként tevékenykedett. 1934-ben részt vett a lengyel belügyminiszter elleni merényletben, amiért halálra ítélték, végül a bírósági döntést kegyelemből életfogytiglanra változtatták. A börtönből a németek bevonulásával szabadult. 1941. június 30-án kihirdette a független ukrán államot a németek által elfoglalt Lembergben, miközben kiállt a náci Németországgal való együttműködés

szélsőséges nemzeti / függetlenségi mozgalom emblematisz képviselőjének utóélete. A második világháború idején Bandera és szervezete egy ideig kollaborált a Szovjetuniót megtámadó és megszálló náci Németországgal, annak reményében, hogy német támogatással sikerül megteremteni a független Ukrajnát. Hamarosan kiderült azonban, hogy a németek semmilyen ukrán függetlenségi tervet nem támogatnak, így Bandera mozgalma végül harcra kényszerült a szovjetek és a németek ellen is. Banderát Nyugat-Ukrajnában ma is nemzeti hősként, mártírként tartják számon, miközben az oroszok, beleértve a kelet-ukrajnai oroszokat is, nácinak, kollaboráns árulónak tekintik, akinek a hívei a második világháborúban zsidók és lengyelek elleni mészárlásokat hajtottak végre. Szimbolikus, hogy 2010-ben a nyugatbarát Juscsenko elnök Banderát posztumusz állami kitüntetésben részesítette, amit az oroszbarát Janukovics elnök nem sokkal később, még ugyanabban az évben, visszavont.

9. Az ukrán nemzetépítés nehézségei

Az ukrán civilizációs fejlődésnek egyik meghatározó jellegzetessége az ukrán nemzetállam megteremtésének nehézsége, illetve annak elmaradása. Ahogy a fentiekben láttuk, ennek az okai meglehetősen összetettek, az egyik magyarázat ugyanakkor bizonyosan abban keresendő, hogy az ukrán városi polgárság hagyományosan erőtlennek, gyengének bizonyult, az ukrainai városi középosztály

---

mellett. Banderát más ukrán nacionalista vezetőkkel együtt a Gestapo letartóztatta, és a sachsenhauseni koncentrációs táborba záratta. 1944 szeptemberében a németek szabadon engedték. A háború után Bandera családjával Nyugat-Németországba emigrált. 1959-ben egy KGB-ügynök meggyilkolta Münchenben. A temetéséről készült korabeli filmfelvétel is kiválóan szemlélteti a Bandera személye körül kialakult kultuszt: <https://www.youtube.com/watch?v=vQJNVdXqyQ&t=6s>. Letöltés: 2025.09.05.

elsődlegesen orosz és zsidó összetételű volt, ebből következően az ország ukrán nyelvű területei ma is jóval kevésbé urbanizáltak, mint a keleti, orosz ajkú területek. Ahogy Szolzsenyicin is felhívta rá a figyelmet, az orosz gazdasági és kulturális szívo hatás ugyanakkor nem volt elég erős a peremvidékek, így az ukrán parasztság asszimilálására sem, ami miatt Rjabcsuk megállapítása szerint „az orosz ajkú városok és az ukrán falvak között egyfajta civilizációs szakadék jött létre”.³⁰ Fontos történeti körülmény továbbá, hogy Lengyelország felosztását követően, a cári udvar érintetlenül hagyta a lengyel földbirtokosok uralmát az ukrán parasztok felett.

A nemzetépítés nehézségeit, az ukrán identitás oroszsághoz való kapcsolódásának a problematikáját szemléletesen illusztrálja a két nagy 19. századi író, (Nyikolaj Vasziljevics) Gogol és (Tarasz Hrihorovics) Sevcsenko Ukrajna jövőjéről alkotott elképzelésének eltérő jellege. Hangsúlyozandó, hogy mindketten ukránok voltak. Az oroszul alkotó Gogol (1809–1852) esetében ez kevésbé köztudott, hiszen ő a klasszikus orosz irodalom emblematikus alakjaként ismert. A realista orosz próza megteremtőjeként olyan fontos szerepet töltött be az orosz irodalomban, hogy vele kapcsolatban terjedt el az a Dosztojevskijnek tulajdonított szállóige, miszerint „Mindnyájan Gogol köpenyegéből bújtunk elő.” Ami a vizsgálódásunk szempontjából itt szembetűnő, hogy Gogol egyszerre volt ukrán hazafi és az orosz identitás híve. Az ukrán patriotizmus az ő felfogásában nem párosult oroszellenességgel, sőt. Kisoroszországot, azaz Ukrajnát egy időközben letűnt, haldokló skanzenvilágnak tartotta, amelynek jövőjét az Orosz Birodalomban, egy olyan ideális Rusz keretei között tartotta elképzelhetőnek, ahol egyenrangú testvériségben valósulhat meg az ukránok és az oroszok harmonikus együttélése. (Szolzsenyicin – ahogy a fentiekben már szó esett róla – 1990-ben meglehetősen hasonló javaslattal állt elő Oroszország posztszovjet jövőjén töprengve.)

---

30 Mikola RJABCSUK: i.m. 96–97.

Az ukrán paraszti származású Sevcsenko (1814–1861)³¹ Gogol kortársaként azonban elutasította a gogoli orosz asszimilációs mintát, ukrán hazafias verseivel a modern ukrán irodalmi nyelv megteremtőjévé, egyben ukrán nemzeti szimbólummá vált. Sevcsenko Ukrajnának nem a halálát, hanem a feltámadását hirdette, ám szerinte ennek nem Oroszország, hanem egy független ukrán állam keretei között kell megvalósulnia.³²

A fenti példa is plasztikusan illusztrálja, hogy az ukrán identitás elkülönülése az orosztól, ukrán nézőpontból sem feltétlenül evidens, egyenes vonalú fejlődést jelent, hiszen törésvonalak ebben a kérdésben nemcsak az ukrainai ukrán-orosz, de ukrán-ukrán viszonylatban is megjelentek, attól függően, hogy miként viszonyul egymáshoz a nacionalizmus és az oroszokkal érzett összetartozástudat. A szétválás és ezzel az ukrán nemzetépítés rendkívül bonyolult és hosszadalmas folyamatnak tűnik, aligha véletlen, hogy még ma is, a háborús viszonyok közepette is tart.

---

31 A RatingGroup 2022-es felmérése szerint ismételtén Tarasz Sevcsenko (63,9%) került a Népi TOP rangsor élére. Volodimir Zelenszkij (29,8%), Leszja Ukrajinka (19,6%), Bohdan Hmelnickij (17,3%) és Sztepan Bandera (12,8%) előtt: Народний ТОП: найвидатніші українці усіх часів (8-9 жовтня 2022) <https://www.ratinggroup.ua/news/narodnyy-top-vydayushchiesya-ukraincy-vseh-vremen-8-9-oktyabrya->. Letöltés: 2025. 09.05.

32 A Gogol nyomán kialakult identitásdiskurzusról lásd: Mikola RJABCUK: i.m. 165-182.

Becsey Zsolt László¹

A MAGYAR-UKRÁN KÜLKERESKEDELMI KAPCSOLATOK FŐBB VONÁSAINAK ELEMZÉSE (2013-24)

Előadásomban gondolatébresztő jelleggel a kétoldalú külkereskedelmi folyamatokat tekintem át az utóbbi 11 évre vonatkozóan. Vizsgálódásom során leginkább arra voltam kíváncsi, hogy mit mutat most a magyar-ukrán kereskedelmi viszony a háborús idők közepette.²

1. Keretek

Nem térek ki arra, hogy Ukrajnában hogyan alakul az összesített külkereskedelem, csak keretben utalok a legfontosabb partnereikre –, és ugyanígy a magyar teljes export összegzésébe sem megyek bele, hiszen a mai konferenciánk tárgya a magyar-ukrán reláció, erre fogok alapvetően koncentrálni. Nem nyúlok vissza a kilencvenes évekhez, hanem 2013-tól elemeztük a nekem segítő hallgatókkal együtt az adatokat. Ennek oka, hogy a 2013-as év az utolsó olyan békés év volt, amikor még érintetlen volt Ukrajna elismert területe, nem volt háború. 2014-től megváltozott a helyzet a Krím

---

1 Károli Gáspár Református Egyetem, Bölcsész- és Társadalomtudományi kar, egyetemi docens, Budapesti Corvinus Egyetem, címzetes egyetemi tanár

2 az előadás statisztikai adatainak gyűjtésében és részben elemzésében közreműködtek Krusóczky Réka, Balogh Csenge és Tóth Luca egyetemi hallgatók

elcsatolásával és a két szakadár keleti terület létrejöttével, és ezzel egy másfajta ukrán külgazdasági helyzet is előállt.

Sok vita zajlik manapság arról, hogy lehet-e egy háborúban álló ország esetében külgazdaságról vagy EU integrációról beszélni? Ciprus precedenst teremtett arra, hogy egy megosztott ország is felvehető az Európai Unióba úgy, hogy a központi, nemzetközileg elismert kormány nem tudja kontrollálni az ország teljes területét Észak-Ciprus török megszállása miatt. Cipruson az EU – némi görög vétófenyegetésekkel alátámasztva – el tudta érni a tagsági tárgyalások lezárását. Tehát 2013 abból a szempontból izgalmas, hogy az még egy utolsó békeév volt, teljes ukrán területi integrációval mostantól 12 éve, Ciprusnál ez 30 év különbség volt az uniós belépéskor.

Maguk a külső jogi keretek is fontosak. Magyarország az EU tagja és a közös kereskedelempolitika része, ami azt jelenti, – ez Trump lépései kapcsán is fölmerül –, hogy külön szerződést is köthetünk, de ebben nem tehetünk semmilyen kereskedelempolitikai lépést Brüsszel háta mögött, vagy nélküle. Nem azért, mert most annyira tiltják, hanem ez az eljárásrend 1957 óta, illetve amióta 1968-ban életbe lépett a vámunió és a ma ismert közös kereskedelempolitika. Az egyik legszigorúbban kezelt közös politikáról van szó.

Arra is hivatkoznék az első bevezető gondolatok között, hogy például, amikor most látjuk a szankciós vitákat, mely szerint nagyon sok kérdést – aminek lehet, hogy külpolitikai indíttatása van –, az Unió szeret kereskedelempolitikai keretbe és övezetbe rakni. Egyszerűen azért, mert sokkal szélesebb a közös hatáskör, de ha másért nem, akkor önmagában azért, hogy csak többségi döntéshozatal van. Míg a külpolitikai kérdésekben máig is vétójog uralkodik, bármelyik tagállam megakadályozhat egy döntést, például egy politikai okból hozott szankciót vagy uniós nyilatkozatot. Így ha valamit szankciónak fogunk föl, és külpolitikai

tevékenység, akkor van vétójog, egyébként pedig hat havonta meg is kell újítani. Ami a közös kereskedelempolitikát illeti, ott az Unió a saját maga eszközrendszerével, a külső szerződésekkel, és a saját kereskedelempolitikai döntéshozatalával eljár, ami jóval mélyebben integrált eszköz- többségi döntéssel.

Mivel Ukrajnával kapcsolatban – mint agressziót elszenvedett ország – nincsenek negatív vagy fenyegető politikai lépések, szankciók, így kijelenthetjük, hogy Kijevvel a közös kereskedelempolitika részeként működünk együtt. Ugyanakkor az Uniónak vannak olyan demokratikus elvárásai, melyek alapján szintén kereskedelempolitikai lépésekkel tudja fenyegetni a partnereket. (Ez felmerült nemcsak az autoriter berendezkedésű preferenciálisn kezelt gazdasági partnereknél, de legutóbb már Izrael vagy Ukrajna vonatkozásában is.)

A magyar-ukrán viszonylatban is érvényes, hogy amikor 2004-ben beléptünk az EU-ba, akkor minden különutas megállapodásos szerződésről- közte a vízummentességről – le kellett mondanunk (így Ukrajnával is); lényegében csak olyan kétoldalú gazdasági szerződésrészek maradhattak meg, amelyek nem érintik a közös kereskedelempolitika kizárólagos kompetenciáját. Így lettünk 2016-ban már az EU-Ukrajna társulási megállapodásnak részei is. Nehéz politikai kompromisszumokat kívánt ennek életbe lépése – köztudott, hogy Hollandiában népszavazást is tartottak róla. 2016 óta lényegében vízummentességük is van – ezt például a törökök akkor nem kapták meg-, nemcsak a társulásuk lépett életbe.

A kettő folyamat persze nem kell, hogy feltétlenül összetartozzon, de nagyjából párhuzamosan valósul meg. Itt csak annyit mondanék, hogy elég sok ukrán diákunk van. Hammerstein Judit is mondta, hogy az Erasmus program keretében ukrán diákok is jönnek hozzánk, de ukrainai magándiákok is sokszor előfordulnak a budapesti egyetemeken. És valóban, amit mondott Hammerstein

Judit tanárnő, alátámasztható azzal, hogy nagyon sok olyan ukrán fiatal van, akik orosznyelvű, adott esetben még keleti megyékből is jönnek, de az államtudatuk már ukrán, és az alapvető szellemi – tudati orientációjuk – saját nagyszülőikkel is ellentétesen – az, hogy nyugatra orientáltak. Tehát a pluralizmus, a nyugatiasodás generációsan is megmutatkozik. Nyilván amikor születtek, akkor már nem is volt Szovjetunió, de ez akkor is nagyon fontos dolog.

Tehát mi az EU-ukrán társulási megállapodásnak vagyunk tag-államként a részesei, és így járunk el. Ha a társulási szerződésnek van egy továbbfejlesztett része, vagy könnyített része, (nyolc-tíz oldalban megtalálható a honlapokon is, hogy körülbelül hol tart a liberalizációban ez a társulás), akkor mi is annak a részesei vagyunk. Ha együttesen a közös kereskedelmi pontok kapcsán úgy döntenek, hogy adott esetben egy ideiglenes vagy nem ideiglenes liberalizáció zajlik le Ukrajna és az EU között, akkor annak mi is részei vagyunk. Néhányan keleti európai ország ebből egyedi mentességet is kértünk – ld. a Kovalszky úr által is említett ideiglenes gabonadömping –, de ezt a közös szabályozáson belül tettük és megkaptuk.)

Nemrégén voltak, de még ma is vannak folyamatosan viták velünk és más keleti országokkal gabona és egyéb ügyekben. A fuvarozás terén például most kaptak az ukránok -a háború alatt és miatt – egyoldalú liberalizációs lehetőséget, ami itthon a fuvaros társadalomban is indulatokat váltott ki. Magam is meghívtam egyébként a fuvarosok egyik vezetőjét – kilenc évvel ezelőtt fél évig én is voltam ott főtitkár a közlekedési helyettes államtitkárságom után –, de ők is annyira érzékenyek tartják az ukránok megítélését idehaza, hogy nem akartak e témában nyilatkozni. Én ezt tudomásul vettem, de azt is tudom, hogy rengeteg vita zajlik erről is a magyar szakmai berkeken belül. Például a társulásban kapott letelepedési jog kapcsán rengeteg ukrán fuvaros vállalkozó magyar céget alapított, és utána innen „kerítésen belül” fuvarozgat, amit a magyar fuvarosok érthetően nem szeretnek. Azért nem

A magyar-ukrán külkereskedelmi kapcsolatok főbb ...

---

szeretik, mert jóval kedvezőbb benzinárakkal és minimálbérrel tudnak dolgozni az ukrán kollégáik magyar jogi személyként Magyarországról, egyrészt az országon belüli, másrészt nyugaton is az európai (EGT térség) közlekedési piacon. Tehát 20-25 éve a közlekedési rendszernél, a fuvarosok ügyében hullámzóan ugyan, de feszült magyar-ukrán viszony alakult ki.

2. A főbb trendek az EU-ukrán kereskedelemben

Év	EU export	EU import	EU Egyenleg
2013	23,0	13,0	10,0
2017	19,8	16,2	3,6
2021	28,0	24,0	4,0
2024	42,2	25,6	16,6

1. sz. táblázat: Az EU-ukrán főbb árukereskedelmi számok (Milliárd €), Forrás: Eurostat, trademap.org

Az 1. sz. táblázat az EU és Ukrajna árukereskedelmének főbb számaait mutatja. Amint korábban is említettem, 2013-ban még nem volt uniós társult ország Ukrajna, viszont a teljes területi integritása még megvolt. Ez utóbbi, mint jeleztem, 2014 után rogyant meg (a Krím, Donbasz és Luhanszk nagyrésze kontrolljának kikerülése miatt), így például az EU exportja 2017-ben még nem érte el a 2013-as évben regisztráltat.

A 2020-ban kitört Covid járvány is befolyásolta a gazdasági kapcsolatokat, és nyilván 2022-től a háború is, ahol megjelentek kifejezetten kiemelt egyoldalú külföldi anyagi támogatások is – ld. 2. sz. táblázat –, hiszen Ukrajna gazdasági ügymenetét, az ukrán állam működését tulajdonképpen a nyugati segítségek és a nyugati segélyek tartják életben. A táblázatban az Unió és Ukrajna közötti exportra vonatkozóan látjuk, hogy bár 2016-ban lépett gyakorlatilag életbe a társulás, ennek ellenére az EU-exportban 2017-ben

feltűnő, ahogy megnőtt mindkét irányban a forgalom. 2021-ben csak azért megy magasra a mutató, mert nagy árrobbanások voltak sok nyersanyag esetében, de volumenben nem mondható nagy növekedés. A másik sajátosság az, hogy Ukrajna a társulás révén nem vérzett el, 2021-ben, a háború előtt már csak négy milliárd euró volt az EU aktívuma az ukránokkal szemben, míg korábban ez az érték jóval magasabb volt.

Kijev tehát valamilyen szinten tudott élni a társulás adta megnyíló lehetőségekkel. Ezt én azért merem most így kijelenteni, mert amikor még 2014 elején a Külügyminisztériumban külgazdasági koordinátorként dolgoztam, akkor volt vita a társulásról, hogy európai vagy eurázsiai irányba orientálódjon-e Ukrajna, és én akkor azt mondtam, hogy az ukránok helyében nem nagyon liberalizálnék olyan könnyen az EU felé, mert ezzel a közbeszerzéseknél vagy például azzal, hogy az ipar nem használhat szubvencionált energiát, mindig az erősebb partner tud élni. Meg voltam győződve, hogy nem fogják külkereskedelmileg bírni a liberalizáció okozta versenyt egy orosz típusú archaikus társadalomban. Azt kell, hogy mondjam, hogy sok szempontból rám cáfoltak, jelezve, hogy ők nem egy elmaradott vagy versenyképtelen archaikus ország.

Az EU-ukrán kereskedelemben hangsúlyos tételek azonban mindig vannak, amiktől a sajtó Európában és nálunk is visszhangzik. Ezt mutatja a 2. sz. táblázat.

Év	Termék (mrd €)	Ok
2013	gabona: 3,8	olcsó ukrán export
2017	napraforgó olaj: 2,5	növekvő kereslet az EU-ban
2021	gáztranzit: 1,0	stratégiai útvonal
2024	gabona: 4,4	vámmentes beáramlás

2. sz. táblázat: Hangsúlyosabb tételek az EU-ukrán kereskedelemben (EU import),
Forrás: Eurostat, *EU trade with Ukraine – latest developments* (Eurostat, leolvasva 2025 május: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=EU_trade_with_Ukraine_-_latest_developments).

A 2. sz. táblázatból látszik, hogy 2013-ban nagyon fajsúlyos volt az ukránok részéről a gabona, főleg az európai import, de aztán a napraforgó olaj lett a sztártermék. Megjegyzem, hogy a napraforgó olaj annyira fontos, hogy gyakorlatilag az EU-ban sokan nem tudnának sütni-főzni az ukránok nélkül. Azt lehet mondani, hogy az EU fölhasználásának 70-80%-át ukrán eredetű étolaj adja.

A gabona körül voltak feszültségek. 2024-ben, mint látható és erre kitért Kovalszky úr is az előadásában, fölfutott a behozatalunk az ideiglenes vámmentes beáramlási lehetőséggel, ami összefüggött a Fekete-tengeri szállítási nehézségekkel a hadi helyzet miatt. Annak ellenére, hogy az EU-n belüli az Ötök – a leginkább érintett keleti tagállamok – kérték, hogy szigorúbban ellenőrzött gabona beáramlást valósítsanak meg, azért több mint négy milliárd eurós gabona beáramlást láttunk tavaly. (Bár 2024-ben már Kovalszky úr adatai szerint – ld. később – ez nem okozott akkora zavart a magyar importoldalon, mint az előző években.)

A gáztranzitból szedtek némi pénzt a 2. sz. táblázat szerint az ukránok. Most persze, hogy az ukránok fölmondták az orosz gáztranzit lehetőségét, akkor ezzel elesnek egy jelentős bevételtől, de azt mondták, hogy ez morálisan fenntarthatatlan, hiszen a gáztranzitnál érintett eladásokból az oroszok profitálnak, amellyel finanszírozzák az ellenük folytatott háborút. A lépés hazánkat és Szlovákiát érintette igazán kellemtelenül, de Magyarország délről az orosz gáztranzitot sikeresen megoldotta, így ez nem terheli látványosan a kétoldalú gazdasági viszonyt. Sikerült az olajtranzitra is megoldást találni a MOL révén.)

3. Főbb közvetlen pénzügyi támogatások Ukrajnának a háború alatt

Abban nyilvánvaló az egyetértés, hogy nyugati segélyezés nélkül Ukrajna nem lesz képes finanszírozni a honvédő tevékenységét és

mellette még fenntartani a normál kereskedelmi kapcsolatait is.

Ami nagyon érdekes a 3. táblázat kapcsán (és amire Trump elnök is szokott hivatkozni), hogy az USA körülbelül ugyanannyit adott Ukrajnának, mint az EU, ám ebben valószínűleg több a katonai elem. Amerikai állítás szerint vissza nem térítendő segélyként adta a nagyobbik részt (60 százalékot), az EU pedig a saját nagyobbik részét kalmár módon, hitelként biztosítja különböző konstrukciókkal. Így ebben van egy lényeges különbség a két fél segélyezése között. Az más kérdés, hogy a továbbiakban az amerikaiak is el akarnak abba az irányba menni, hogy hitellel alakítják a további segélyeket, az ukrán ritkafém egyezményt már ennek a szellemében kötötték meg. Ebben tehát különbség van, de az tény, hogy a két nagy nyugati pólus gyakorlatilag egymást felülmúlva finanszírozta Ukrajnát, gyakorlatilag a gazdasági túlélését biztosítva ezzel.

USA összes támogatás: 46,60, ebből:	EU összes támogatás: 46,38, ebből:
segély: 28,26 (60%)	segély: 4,74 (10%)
hitel: 18,34 (40%)	hitel: 41,64 (90%)

3. sz. táblázat: Az USA és az EU pénzügyi támogatása Ukrajnának (2022-24) milliárd euróban, Források: EU trade relations with Ukraine [online] https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/ukraine_en [Hozzáférés dátuma: 2025.08.26.], Trump Exaggerates on U.S. and European Aid to Ukraine, Loans – FactCheck.org [online] Elérhető: <https://www.factcheck.org/2025/03/trump-exaggerates-on-u-s-and-european-aid-to-ukraine-loans> [Hozzáférés dátuma: 2025.08.26.], US vs Europe: Who actually gives more support to Ukraine – RTE [online] Elérhető: <https://www.rte.ie/news/primetime/2025/0226/1499138-us-vs-europe-who-actually-gives-more-support-to-ukraine> [Hozzáférés dátuma: 2025.08.26.], EU Assistance to Ukraine (in U.S. Dollars) – EEAS [online] Elérhető: https://www.eeas.europa.eu/delegations/united-states-america/eu-assistance-ukraine-us-dollars_en [Hozzáférés dátuma: 2025.08.26.]

4. Ukrajna főbb kereskedelmi partnerei

Ha a főbb kereskedelmi partnereket nézzük meg Ukrajna vonatkozásában, látható, hogy az EU a legfontosabb partner, következőképp a társulás hatása nyilvánvalóvá vált, ahogy a mi esetünkben is annak idején. (Ld. 4. sz. táblázat). Az idősebbek visszaemlékezhetnek arra, hogy a rendszerváltás után 3-4 éven belül az exportunk 75-80%-a az EU-ba (eleinte EK-ba) ment úgy, hogy még az osztrákok akkor be sem léptek az Unióba.

Év	2013		2017		2024	
EU	26,6	30,9	40,0	40,0	60,0	50,0
Kína	3,5	3,5	11,4	5,1	10,3	5,2
<u>USA</u>	4,4	3,0	5,0	5,0	3,3	4,1
Oroszország	25,7	32,4	9,0	14,5	4,0	1,0

4. sz. táblázat: Ukrajna fő árukereskedelmi partnerei 2013-24 között, export/import, (%), Forrás: Saját szerkesztés³

Nyilván a társulással Ukrajna is nyit az EU felé. 2024-ben már az ukrán export 60%-a az EU-ba ment, az importnak pedig az 50%-a. Érdekes, hogy a társulási orientáció utáni években, 2017-ben már eltolódott a hangsúly Oroszországtól az EU felé – ez posztsovjet viszonylatban is kirívó, inkább a közép-európai példákat idézi –, míg Kína vagy az USA súlya nem nőtt látványosan a külkeres-

---

3 Ukraine Trade Summary 2013 Data World Integrated Trade Solution, <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/UKR/Year/2013/Summary> [Hozzáférés dátuma: 2025.08.26.], Ukraine Trade Summary 2017 Data World Integrated Trade Solution, <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/UKR/Year/2017/Summary> [Hozzáférés dátuma: 2025.08.26.], Foreign trade of Ukraine Tradeviser 2025/01/20, https://tadviser.com/index.php/Article:Foreign_trade_of_Ukraine [Hozzáférés dátuma: 2025.08.26.], Table Data – U.S. Exports of Goods by F.A.S. Basis to Ukraine Federal Reserve Bank of St. Louis, <https://fred>.

kedelemben. Ezen a helyzeten a háborús évek sem változtattak, az EU súlya folyamatosan nőtt, ami logikus, hiszen itt vagyunk gyakorlatilag mindnyájan a szomszédságban.

Kína érdekes ország még a vizsgálat szempontjából, mert a tapasztalatok alapján azt gondolnánk, hogy folyamatosan növeli exportpartnerei számát, és előretör ezen a területen is. (Nekünk például a második legnagyobb áruimport partnereink a németek után, s ez a súly jellemző a régiókra is). Ha megnézzük, alig van olyan ország a világban, akinek ne volna krónikus, egy-kettő milliárdos kereskedelmi deficitje Kínával. (Az EU a gépkocsikon és időnként az acélon kívül nem alkalmaz dömpingvámot a kínaiakkal szemben, bekalkulálja a hatalmas kereskedelmi árudeficitet, jóval nyitottabb filozófiájú, mint most az USA.) Orbitálisan negatív általában is az EU kínai külkereskedelmi mérlege. Ennek ellenére az ukránoknál 2017-ig az ukrán exportból Kína részesedése tíz százalékra futott fel. Az import tekintetében viszont Peking még 2022 utáni háborús időszakban sem jelent meg annyira Ukrajnában, mint ahogy gondolhatnánk, hogy az oroszok helyett is exportálnak majd. Magyarország kínai áruexportja 1,5-2 százalék súlyú a kivitelünkben, ha valakinél 10 százalék, azt már mondhatjuk nagyon jelentős relációnak.

Az Egyesült Államok külkereskedelmi szerepe a másik meglepő dolog. 2017-ben az USA kereskedelmi súlya nagyobb volt, mint most, ennyit jelent a preferenciális viszony léte illetve itt hiánya. Azt gondolhatnánk, hogy az USA, amikor a Biden adminisztráció alatt a 2020-as években már belépett Ukrajna mögé, akkor ezt Washington kereskedelmileg is kihasználta. Ehelyett öt százalékról három%-ra esett vissza az Egyesült Államok aránya az ukrán külkereskedelemben a háború alatt. Ez gyakorlatilag Trumpot

---

stlouisfed.org/data/EXP4623 [Hozzáférés dátuma: 2025.08.26.], Ukraine Exports of iron and steel to Russia Trading Economics, <https://tradingeconomics.com/ukraine/exports/russia/iron-steel> [Hozzáférés dátuma: 2025.08.26.]

legitimálja, amikor azt mondja, hogy Ukrajnában nyissanak nekik több piacot, több kereskedelmi lehetőséget, mert a súlyuk, hozzáféréstük az ukrán piachoz oda-vissza nagyon gyenge – különösen az előbbieken taglalt segélyek fényében.

És Oroszország: megértem, hogy akivel háborúban van egy ország, azzal nem kereskedik túl intenzíven. Az ukrán importban egy százalékra(!) esett az oroszok súlya, az exportban négy százalékra. Az is látható, hogy az utolsó békeévben, vagy még a krími annexió (2014) előtt is nagyon magas volt Oroszország külkereskedelmi súlya, gyakorlatilag az Európai Unióval volt egyenértékű. És itt csak emlékezem a 2013-as adatok kapcsán arra, amit a Hammerstein Judit is érintett, (magam pont egy előadást tartottam Lembergben 2014 februárjában) amikor bejelentették, hogy „kettős ajánlatot” kapott Janukovics akkori ukrán elnök.

Egyfelől az EU kívánt társulási szerződést kötni Kijevvel, másfelől Moszkva az Eurázsiai Unióba hívta Ukrajnát. A Kreml még 15 milliárd dollár hitelt is felajánlott Moszkva „hozományként”. Janukovics gyors bukásának az volt az egyik kiváltó oka, hogy bejelentette, hogy az orosz utat választja.

Az Euromajdanon történt események majd Janukovics elűzését követően az ország mégiscsak a nyugati orientációt választotta és a EU társulás aláírására még 2014-ben sor került. Ezt a váltást tükrözik a későbbi számok is.

De tulajdonképpen azt lehet mondani a nagy ukrán orientációs dilemma kapcsán, (kivel és kihez társuljanak, kivel legyenek egy teljesen liberalizált rendszerben, és később is kivel próbáljanak majd mélyebb integrációra lépni), hogy 2013-ban még nagyságrendileg egyforma volt Oroszország és az EU súlya az ukrán külkereskedelemben, mint azt láthattuk a számokból. Most már azért hatalmassá vált a különbség az EU javára, és ez a gazdasági viszonyokat, nyilván a politikait is, az egész kulturális hozzáállást – főleg a fiatal generációnál – mélyen befolyásolja. Most

már sokkal nyugat-orientáltabbak az ukránok, mint azt magam is gondoltam 2014-15-ben.

5. A magyar-ukrán kereskedelem jellemzői

A magyar vizekre evezve, a magyar-ukrán általános külkereskedelem áru- és szolgáltatási kereskedelmi viszonyokat megvizsgálva (*ld. 5. sz. táblázat*), megállapítható, hogy 2013-ban a magyar áruexportban 2,4%-os súlyt reprezentált Ukrajna. Ekkor már EU tagok voltunk, már éppen vége volt a magyar tagsági szerződés lényegi átmeneti időszakainak is, de még nem volt életben az EU-ukrán társult viszony. Ukrajna súlya áruexportunkban lecsökkent két százalék alá, bár 2017-hez képest most magasabb a háború ellenére – ellentétben a szolgáltatásokkal – és ez a társulás miatt stabilizálódni látszik.

Évek	Magyar áruexportból Ukrajna részesedése (%)	Magyar áruexport Ukrajnába (M€)	Magyar áruimport Ukrajnából (M€)	Magyar szolgáltatás exportból Ukrajna részesedése (%)	Magyar szolgáltatás export (M€)	Magyar szolgáltatás import (M€)
2013	2,40	1949	1237	2,1	353	178
2017	1,71	1724	1634	2,5	407	179
2024	1,99	2877	789	1,4	352	116

5. sz. táblázat. Magyar-ukrán külkereskedelem az áruk és a szolgáltatások terén százalékban, Forrás: KSH, éves tájékoztató

Abszolút rekord a 2,87 milliárd eurós ukrainai exportunk 2024-ben, mindez egy háború kellős közepén. A termékimportunk viszont jócskán visszaesett, ami tükrözi a háború okozta sokkot az előállítás helyszínén. Ezért a magyar aktívum jelentősen megnőtt, akárcsak az EU aktívuma (*ld. korábban 1. sz. táblázat*) Ukrajna vonatkozásában.

A szolgáltatás exportot elemezve (*ld. 5. sz. táblázat*), 1,4%-ra csökkent 2024-re számunkra az ukránok részesedése. Nyilván több szolgáltatási terület visszaesett a háború alatt, elsősorban a turizmus, de később ezt majd külön is bemutatom. Tehát a 2%-os export súlyból nem nagyon tud a reláció kitörni, de még a békeidőkben sem nagyon volt ez jobb, ezt mutatja a 2013-as adat is.

Ugyan jöttek ide gyógyfürdőinkbe, de kimagasló szolgáltatási ügyleteink nem voltak még ott sem. A fuvarozásban pedig nyugodtan kimondhatjuk, hogy ellenérdekű felek vagyunk. Tehát a két fuvaros társadalom, ha nem is mondhatjuk, hogy (a törökök mellett) a háttérben háborút vív egymással, de nekünk ez az egyik a két hatalmas, fájdalmas reláció a magyar fuvarosok szemszögéből, már csak az európai piacokra való behatolás versenye miatt is.

5.1. *Magyar érzékenységek területei*

A szolgáltatások területén tehát még ott sem tartunk, mint az áruforgalomban. Utóbbinál megnéztük a tanuló kollégáimmal néhány nagy termékcsoport szerepét. Kérdés, hogy hány millió euróba kerülnek ezek a magyar import oldalán, melyek az igazán érzékeny területek.

Export oldalán érzékenységünk nincs, tehát szeretünk eladni, ahol tudunk, ezt meg tesszük, amit jelez a már említett 2,87 milliárd eurós adat 2024-ben. A magyar import markáns elemeit tekintve az megállapítható, hogy a búza-kukorica területe az egyik magyar érzékenységi pont, ami azért fölfutott a háború elején. Voltak ennek hátterében az EU részéről liberalizációs elemek is, de azt azért érdemes tudni, hogy 2021-ben is gyakorlatilag akkora volt a búza/kukorica importunk, mint aztán 2024-ben. Tehát nem a háború alatt özönlöttek el bennünket, hanem ez már korábban is jellemző volt (Ld. későbbiekben Kovalszky Zsolt előadását.) Bár még az EU-ukrán társulási megállapodás sem teljesen libe-

ralizálta az agráriumot, de voltak időközben ideiglenes egyoldalú importliberalizációk, amelyek a piaci szükségletek alapján megugrasztották a behozatalt.

De ez nem tekinthető örökös következménynek, hiszen az eredeti földrajzi célterület az ukrán exportban pl. a gabonánál a közel-keleti és afrikai országok. Itt is azt kell, hogy mondjam, hogy Ukrajna esetleges jövőbeli tagság esetén a különböző dömpingfékek benne kell, hogy legyenek a rendszerben.

A műtrágya is markáns mértékben jött be, ami az ellátásbiztonság szempontjából is fontos, és ugyanígy a gáz és az áram is. 2013-hoz képest később az import növekedésnek indult különösen a gáz és az áram esetében. Igaz, mi is tudunk eladni – jelentős a tároló kapacitásunk –, és az export struktúrákban is nagyon fontos az energia.

A magyar gépipari export nagy súllyal bír, 57% az exportunkban általában, de nyilván ezt alapvetően az itt letelepedett multinacionális cégek termelik meg. Megköszönhetjük nekik, ők Ukrajnában ugyanis a társulási megállapodás alapján nagyon szépen értékesítenek, főleg a gépipari fronton.

Függetlenül attól, hogy Ukrajnában háború van, az ország még fizetőképes, de jelentős nemzetközi segélyektől (*ld. előzőekben a 3. sz. táblázat*), illetve hitelekből (pl. IMF). Az ukrán (hazai) finanszírozás egy külön kérdéskör, erre a későbbiekben kapunk választ. (ld. részletesebben a későbbiekben a vitában a zárófejezetben.) Ukrajna 2024-ben pl. 65 milliárd euró értékben importált és csak 37 milliárd euró értékben exportált, a különbség fedezete és kifizetése külföldi transzferek segítségével történhetett meg. Fizetőképesek emelkedő magyar kivitel esetén is, engem ez lepett meg a legjobban.

5.2. Magyar tulajdonú cégexport

A KSH nem szereti nyilvánosságra hozni, és csillagászati díjakat kér bizonyos, nem publikált, de nem titkos, csak külön leszűrendő kétoldalú kereskedelmi adatokért. Szerencsére a személyes jó kapcsolat révén megkaptam a friss adatokat arról, hogy a hazai és a külföldi tulajdonú cégek exporton belüli bontása Ukrajnára is meglegyen. Az Eurostat is csak tagállamra általában adja meg az exportot, és nem mondja meg azon belül relációkra bontva.

Ami engem nagyon meglepett (*ld. 6. sz. táblázat*), hogy általában körülbelül a teljes magyar áruexportnak mindig nagyságrendileg 20-22%-a magyar többségi tulajdonú cégexport. (Az elmúlt tíz évben emelkedett vissza 20% fölé.) A régióban, a közeli vagy főleg a szomszédos országoknál néhány százalékkal magasabb, mert a magyar tulajdonú KKV-k jobban szeretnek a közelben kereskedni. Tehát nem Vietnámban és Kínába kezdik a külkereskedelmet.

Év	2013		2020		2022		2024	
	Ált.	Ukr.	Ált.	Ukr.	Ált.	Ukr.	Ált.	Ukr.
Hazai	18,4	20,7	20,1	46,2	25,6	28,2	25,9	38,4
Külföldi	81,6	79,3	77,9	53,8	74,5	71,8	74,1	61,6

6. táblázat: A magyar áruexporton belül a hazai és külföldi többségi tulajdonú cégek közötti megoszlás általában és Ukrajna vonatkozásában százalékban, Forrás: KSH, Külkereskedelmi Főosztály

A magyar tulajdonú exporthányad az áruforgalomban 20-26 százalék kicsit emelkedő trend mellett és ha már valahol 25-30% (főleg a környező országokban), akkor az már nagyon feltűnő. Ennek tükrében meglepően örvedetes, hogy 2020-ban több, mint 40 százalék volt a hazai tulajdonú exporthányadunk az ukránok felé. Azóta azért valamennyire visszarendeződött, főleg a háború első évében rettentek meg a magyar többségű tulajdonú

cégek, de azután, magyar szempontból 2024-ben majdnem 40 százaléka az ukrán exportunknak hazai tulajdonú cégtől jött, ami lokális csúcson van.

Még egyszer ismételném: 2,8 milliárd eurós áru ukrainai áruexport majdnem 40 százaléka, ez több mint egy milliárd euró(!), (magasabb, mint 2020-ban és magyar tulajdonú), hazai cégektől jön, ami meglepő és nagyon pozitív irány. Ilyen hányad még Romániába, vagy Szlovákiába sincs, 25-26 százalék a németek felé már egy jó évnek számít. Azt gondolnánk, hogy most, főleg a háború miatt, ez egy reménytelen piac a magyar vállalkozóknak, és csak a multinacionális cégek élnek a lehetőséggel, mert ők sokkal tőkeerősebbek, és nagyobb méretnagyságokkal tudnak dolgozni. Nem így van szerencsére, az adatok cáfolják ezt a feltételezést.

5.3. *Ukrainai exportunk sajátosságai árufőcsoportonkénti metszetben*

Nézzük meg árufőcsoportok szerint (7. sz. táblázat) a SITC beosztást, amit árufőcsoportokra bontva használnunk kell az EU-ban, és használni szoktak is a nemzeti statisztikai hivatalok. Azért is tartom ezt a bontást fontosnak, mert abszolút atipikus az ukrán exportszerkezetünk.

Árufőcsoport	2013		2024	
	Általános	Ukrajna	Általános	Ukrajna
Agrár	8,1	7,0	7,9	4,0
Nyersanyag	3,1	1,2	2,3	1,2
Energia	3,6	14,5	3,3	40,6
Feldolgozott t.	31,7	37,1	30,0	23,0
Gépipar	53,3	40,1	56,4	31,1
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

7. sz. táblázat: *A magyar áruexport árufőcsoportonkénti megoszlása, általánosan és Ukrajnába százalékban, egy tízedre kerekítve*, Forrás: KSH, saját számítás

Az általános export szerkezetünk elemzése azt mondja ki, hogy a gépipari berendezések adják a magyar export 57-58 százalékát. Ez így van már körülbelül 20-25 éve, amióta a multinacionális cégek gyártó egységei elárasztottak bennünket. Tény, hogy rengeteg gépipari, műszaki, technikai eszközt szerelünk össze, némi feldolgozott termékekkel – ilyen a gumi vagy a gyógyszeripar – kiegészítve. (Itt megjegyzem, hogy az akkumulátor a feldolgozott termékeknel van számba véve.) Tehát a gépipar aránya magas az exportban Magyarországon, miközben a nyersanyagok, az energia exportstruktúráinkban nem túl jelentősek. (Problémának érzem az adottságaink fényében a nettó agrárexportunk beragadását, de ez nem konferenciánk témája.)

Most ehhez az általános képhez képest eltérő az ukránok viszonylatában a helyzet, a kisebb főcsoportok is jelentősebbek, különösen meglepő (de tudjuk), hogy bizonyos években rengeteg energiát tőlünk is vettek. Így volt ez 2024-ben is, amikor kivitelünk 40%-át, több mint egy milliárd eurót, az energiahordozók tették ki. (Most a háborúban csak mintegy 14 millió euró értékben exportáltak energiát hozzánk.) De a feldolgozott termékekben, gépiparban is előretörünk észak-keleti szomszédunknál, bár utóbbi kivitelünk nem akkora súlyú, mint exportunkban általában.

Bilaterálisan Ukrajna felé nem viszi el a gépipar a magyar külkereskedelem 55-60 százalékát. A Mercedes vagy az Audi itt összeszerel, majd a BMW is, és akkor oda is exportál, és a Knorr-Bremse is, de jóval kisebb súlyúak, és az egyéb termékek pedig nagyobbak. Nem véletlen, hogy emiatt a magyar tulajdonhányad is jóval magasabb az exportunkban, pontosabban a külföldié az átlagnál jóval kevesebb, amint a 7. sz. táblázat utolsó előtti (gépipari) sorában látható, 2024-ben csak 31%. Mindezek alapján feltételezhető, hogy a magyar export Ukrajnába az általánosnál magasabb hazai hozzáadott értéket eredményez.

További kutatásokban ezt a tényt még tudjuk cizellálni, vagyis, hogy a tulajdonhányadot kis- és középvállalatokkal is variálva, nyilván az átlagnál jobban néz ki az ukrán exportunk vállalati szerkezete. Tehát bármit gondolunk, messze fölülmúlja a magyar átlagot nemzeti tulajdonlás szempontjából az ukrán export, a GNI – saját nemzeti jövedelem – és így a tőkefelhalmozás szempontjából fajlagosan kedvező a helyzet az ukrán viszonylatban.

5.4. Kétoldalú szolgáltatáskereskedelem

Az utolsó vizsgálati szempont a kétoldalú szolgáltatási export és import fő szerkezete (*ld. 8. táblázat*). Az átfogó kép után itt néhány dolgot néztem meg, részben már ejtettem is róla szót. Kaptunk a KSH-tól is adatot, köszönet érte, mert nagyon nehéz bontott adatokat szerezni bilaterális viszonylatokban. (Csak a legnagyobb partnereket szokták az interneten nyilvánosságra hozni, ebbe Ukrajna nem tartozik bele.)

	2015	2017	2021	2024
Teljes magyar export	353	407	224	351
Teljes magyar import	178	179	149	116
Turizmus export	262	322	119	170
Turizmus import	49	86	33	42
Fuvarozás export	42	64	80	137
Fuvarozás import	47	30	34	18

8. sz. táblázat: A magyar szolgáltatásexport/import és azon belül a turizmus és fuvarozás fejlődése ukrán relációban (millió euró), Forrás: KSH

A főbb adatokat illetően azt láthatjuk, hogy az általános szolgáltatási exportunk a háború előtt és elején elszenvedett sokk után valamelyest stabilizálódott, míg importunk visszaesett, így az aktívumunk nőtt. A turizmus nyilván mindkét irányban beomlott,

ez nem kétséges és nem is meglepő. Látható, hogy nem mentünk a békeidőkben sem olyan hatalmas tömegekben pihenni Ukrajnába. A fuvarozásnál engem teljesen ledöbbsentett az a helyzet, hogy miközben nem lehet fuvarosaink gyűlésére elmenni, hogy ne ukrán dömpingről és jogosulatlan térnyerésükről hallanánk – ez így van húsz-huszonöt éve –, közben kiderül a számokból, hogy a fuvarozásnál kétoldalú viszonyban most már nekünk áll a zászló. És tulajdonképpen oda jutottunk, hogy nagyobb a fuvarozásunk felénk, az ukrán piac felé, mint tőlük hozzánk. Tehát ez egy statisztikai fordulat, ami mögött a nálunk letelepedett ukrán fuvaros vállalkozások már magyarként számba vett tevékenysége is állhat. Nyilván a turizmus mérlege mindig is számunkra volt aktív, az ukránok jöttek ide többen, mint ahányan tőlünk utaztak pihenni hozzájuk. Ez aztán visszaesett a háború alatt, most azért nem tudnak úgy elszakadni az ukrán családfők a katonai kötelezettségek miatt, a szolgáltatásnál valamelyest aktívumunk van. Ebben nincs meglepetés. Itt még van lehetőség a kiugrásra, mint említettem, hogy majd körülbelül a magyar szolgáltatás export másfél százaléka Ukrajnába megy, tehát alatta van az áruforgalmi átlagnak is, de ebből nyilván nem háború idején tudunk kilépni, hanem a tartós fegyvernyugvás után.

A magyar szolgáltatások külkereskedelem főleg az exportunk oldaláról kicsit sérülékenyebb, mint a nyugatiaké, mert nálunk a szolgáltatási csoportok közül olyanokban vagyunk erősek, ami fizikai jelenlétet igényel. A fuvarozáshoz a sofőrnek oda kell mennie, ugyanúgy a vasútnak és repülőgépnek. A turizmusnál a turistának kell a helyszínre jönnie, az interneten senki nem turistáskodik.

Még azt is szokták mondani, hogy az észteknél meg a nyugatiaknál az alcsoportok közül nem a fuvarozás meg a turizmus képvisel nagy súlyt, hanem az üzleti szolgáltatások, amit viszont interneten is tudnak nyújtani valamint a covid alatt azon országok, amelyek erősek voltak üzleti szolgáltatásokban, kisebb

visszaeséssel élték túl. Ide kell érteni az intellektuális tulajdon eladásokat – szoftver, licencek és jogdíjak –, amelyek a minőségi felzárkózás vagy fejlettség fontos ismérvei. Nyilván azok jöttek ki nagyon jól a covidból, mint az észtek, akiknél a termékexport ötven százalékára rúg a szolgáltatásexport, ez majdnem az amerikai vagy a legfejlettebb skandináv arányt jelenti. (Nálunk értékben húsz-huszonkét százaléka nagyjából a szolgáltatás export a termék exportnak.) De mi az anticiklikus üzleti szolgáltatásoknál nem vagyunk olyan erősek.

Ez a covidnak is egy tanulsága, hogy a két személymozgáshoz kötött szolgáltatás exporttal mindig ki leszünk annak szolgáltatva, hogy milyenek a politikai viszonyok, milyenek az utazási viszonyok, hol vannak kalózok, veszélyek. Egyedül a pénzügyi szolgáltatásoknál az OTP van erősen jelen Ukrajnában, és őt meg is védte a kormány, amikor az oroszországi jelenlét miatt szankcionálni akarta Kijev. Mindezen általános jellemzőink befolyásolják az ukrán szolgáltatás exportunk jövőjét is.

6. Következtetések

Bár 2014-ig alapvető orientációs bizonytalanság jellemezte Ukrajna külpolitikáját és külgazdasági politikáját, de előtte is jelentős volt külkereskedelmünk az észak-keleti szomszédunkkal.

2014 után megváltozott helyzet, egyrészt a katonai konfliktusok, az elszakadt területek megjelenésével- ahova érhető módon zuhant az export/import, másrészt viszont Ukrajna egyértelmű nyugati orientációjával, EU társulásával. Kijev nem lépett be az orosz vezetésű gazdasági együttműködési szervezetekbe, sem a közép-ázsiai integrációs szerveződésekbe, csak a nyugati orientációt kívánja megtartani és erősíteni.

Meglepetésemre ez az átcsoportosítás azzal járt, hogy az ukránok a versenyképebb Európai Unióval szemben is tartották a

versenyt és a 2022-es háború kirobbanásáig nem rogyant meg a külkereskedelmi mérlegük. (Vagyis bírják a részlegesen rájuk eső belső piaci versenyt.) Ugyanakkor mind az EU, mind hazánk most már aktív külkereskedelmi szaldóval tesz nyereségre szert Ukrajnában, mind az áruforgalomban, mind a szolgáltatások terén.

Vannak érzékeny – elsősorban mezőgazdasági – termékek, amelyek főleg a háború alatt okoztak némi zavart az EU-ban és nálunk is, de láthatóan ez békehelyzetben nem okozna megoldhatatlan gondot. Magyar oldalról kezelni kell még a fuvarozási helyzetet is, de formálisan ebben is nekünk van aktívumunk az ukránokkal szemben.

Ukrajna vonatkozásában a magyar áruexport nő, a szolgáltatásnál is stabilan tartja helyét az exportrangsorunkban és 35 éves magasságban van a háború ellenére. Ez azt is megerősíti, hogy Ukrajna tud fizetni, elsősorban nemzetközi pénzügyi támogatásokra támaszkodva, de ez egy gyors fegyvernyugvás esetére biztató lehet üzletembereink számára.

Jelentős a magyar tulajdonú cégek súlya a magyar kivitelben, és ezt erősíti az is, hogy a kivitelünk árufőcsoport szerkezete nem a gépipari exportra koncentrál, mint általában, így jobb lehet a hozzáadott érték fajlagos szintje a magyar kivitelben Ukrajnába, mint általában.

Gelb Sándor¹

UKRÁN-MAGYAR KAPCSOLATOK HELYZETE VÁLLALKOZÓI SZEMMEL

Rövid áttekintés a magyar-ukrán gazdasági kapcsolatokról és a határmenti régiók fejlődésének alakulásáról

Köszönöm a megtisztelő lehetőséget, mindenkit üdvözlök. Rövid áttekintést szeretnék adni a magyar-ukrán határmenti kapcsolatokról és a határvidék fejlődésének alakulásáról. Ahhoz, hogy átláthatóbb képet tudjak bemutatni a mai magyar-ukrán határmenti gazdasági

¹ elnök, Magyar-Ukrán Kereskedelmi és Iparkamara

kapcsolatok helyzetéről, bevezetőként megosztok néhány információt a 2014 előtti Ukrajnáról. (1. ábra)

1. ábra: Ukrajna területi felosztása 2014 előtt, Forrás: <https://w.wiki/ES58>

Három időintervallumban fogom bemutatni az adatokat: az egyik a 2014-es események előtti Ukrajna, utána a 2014 és a 2022 közötti és végül a 2022-től máig tartó időszak, és hogy mi is változott ez idő alatt. Legtöbb esetben, ha Ukrajnáról esik szó, akkor általában Kelet- és Nyugat-Ukrajnáról hallunk – általában a köztudatban ez van –, ami a Dnyeper mentén van elosztva, de véleményem szerint – ez abszolút szubjektív – három részre osztható fel az ország: Kelet-, Közép- és Nyugat-Ukrajna.

Itt jelentős az oroszajkú lakosság aránya. Magába foglalja az Észak-keleti-, a Donyecki-, a Prydniprovski- és a Fekete-tengeri gazdasági régiókat. A főbb ágazati irányok az energiaipar, a kohászat, a gépgyártás és fémfeldolgozás. A második és harmadik helyen a könnyű- és élelmiszeripar áll, majd a vegyipar, a petrokémia és az építőanyagok gyártása következnek. Ásványi erőforrások: vasérc, titán, rutil és ilmenit ércek, cirkónium, nikkel és kobalt lelőhelyek, kőszén, lignit, kőolaj, földgáz és bauxit, tőzeg, kősó és ásványvíz. Hatalmas a kikötői potenciál.

2. ábra: Kelet, Dél-Kelet és Dél Ukrajna, Forrás: <https://w.wiki/ES58>

A 2. ábrán látjuk a kelet-ukrajnai részt, ami magába foglalja a keleti, dél-keleti és déli régiókat. Főleg nyelvi, de gazdasági szempontból is jelentősen összekötött területek. Itt nagy mértékű a különféle ipari jelenlét: kohászat, acél- és energiaipar, gépgyártás, fémfeldolgozás. A régi – 2014 előtti – időben a keleti rész adta az ország „vas szívet”, ahogy sokan nevezték. Ami még nagyon erős volt ezen a területen az a nyersanyagok bányászata: vasérc, titán, egyéb különböző ércek – nikkel, kobalt minden lehetséges érc, és szén.

3. ábra : Közép-Ukrajna, Forrás: <https://w.wiki/ES58>

A következő rész Közép-Ukrajna. (3. ábra). Itt is nagy az orosz ajkú lakosság aránya, de itt már jelentős az ukrán anyanyelvűek száma is. Mára azt lehet mondani, hogy nyelvi szempontból a lakosság fele-fele arányban oszlik meg. Ez inkább egyfajta hatalmi és pénzügyi, jogi szolgáltató központ, alapvetően itt található az összes multi cég székhelye, és egyéb hasonló jelenlét van itt is: energiaipar, műszeripar, élelmiszer- feldolgozás, grafit- és uránbányászat stb.

4. ábra Nyugat-Ukrajna, Forrás: <https://w.wiki/ES58>

Ezen a 4. ábrán Nyugat-Ukrajnát láthatjuk, amit Európa kapujának neveznek, mivel négy EU-s országgal határos, ezenkívül még Moldovával és Belorusszal is. Itt legfőképp könnyűipar található, az ukrán nyelvű lakosság jelentősebb, tehát itt leginkább ukrán nyelvű lakosság él és a kisebbségek nyelvét beszélő lakosság pl. Kárpátalján a magyar és a román, csernyivici területen a román, míg a lvivi területen a lengyel nyelv is megtalálható.

Térségi adatok összevetése

Régiók	Lakosság, ezer fő (2013 év)		Térség összesítő, ezer fő	Bruttó regionális termék, millió USD (2011 év)		Térség összesítő, mill. USD	Tőkeberuházások, millió USD (2012 év)		Térség összesítő, mill. USD
Kárpáti gazdasági régió	6 084,1	13,4 %		13 610	8,4 %		2 452	7,4 %	
Észak-nyugati gazdasági régió	2 196,9	4,8 %	12 299,3	4 617	2,8 %	26 757	0,732	2,2 %	3 871
Podliski gazdasági régió	4 018,3	8,8 %		8 530	5,2 %		1 418	4,3 %	
Fővárosi gazdasági régió	6 913,8	15,2 %	9 177,9	40 753	25,0 %	46 635	11 117	33,7 %	11 118
Központi gazdasági régió	2 264,1	5,0 %		5 882	3,6 %		0,969	2,9 %	
Észak-keleti gazdasági régió	5 355,4	11,8 %		19 003	11,7 %		3 300	10,0 %	
Fekete-tengeri gazdasági régió	6 995,5	15,4 %	24 075,9	19 395	11,9 %	89 369	4 900	14,9 %	16 279
Prydniprovskij gazdasági régió	5 093,0	11,2 %		23 693	14,6 %		3 340	10,1 %	
Donyecki gazdasági régió	6 631,9	14,6 %		27 278	16,8 %		4 739	14,4 %	
Ukrajna összesen:	45 553	100,0 %	45 553	162 761	100,0 %	162 761	31 268	100,0 %	31 268

A Kelet/Délkelet/Dél térség a legnépesebb és mind a bruttó regionális termék (BRT), mint a tőkeberuházások terén kimagasló számokat mutat a többi térséggel szemben. Tehát ebben a periódusban a Nyugati térségnek fele akkora a lakossága, majd 3,5-szer kevesebb a BRT-je és több mint 3,5-szer kevesebb a tőkeberuházási mutatója.

<https://w.wiki/ES54>

5. ábra: Ukrajna regionális és megyei adatainak összehasonlítása, Forrás: <https://w.wiki/ES54>

5. ábrán a térségi adatokat vetjük össze. Annyit tudni lehet még erről, hogy ezek a térségek gazdasági szempontból azért nehezen átjárhatóak voltak mindig is. Ha úgy gondoltuk, hogy kárpátaljai központtal valamit elintézünk Dnyipróban vagy a donbászi régióban, az igen nehezen működött, vagy leginkább sehogyan, és ez Kijevre is igaz. Mondjuk ez visszafelé is ugyanígy érvényes volt, tehát a keleti régiók úgyszintén nem tudtak mit kezdeni a nyugatival, egyszerűen nem nagyon találták meg a közös hangot. Ez egy folyamatos probléma volt, ami most a háborúval kiélestedett. Ebben a táblázatban azt láthatjuk, hogy a legfelső három zöld rész a nyugati térség, Alatta a két sárga régió a központi Ukrajna tehát Közép-Ukrajna, míg a harmadik három terület

Ukrán-Magyar kapcsolatok helyzete vállalkozói szemmel

(kék színű – a legnagyobb -) a keleti régió. Látszik, hogy a lakosság jóval nagyobb, kétszer annyi, mint Nyugat-Ukrajnában. A bruttó regionális termék tulajdonképpen több, mint háromszorosa az adott időszakban. Úgy sikerült adatokat szerezni, hogy 2013. évi adat a lakosság száma, a bruttó regionális termékre vonatkozó adat 2011-es, a tőkeberuházások összege pedig 2012-es. Alapvetően azt látjuk, hogy az első térség – mely a keleti, délkeleti és déli régiót foglalja magába –, messzemenőleg nagyságrendekkel visz minden első helyet.

Feldolgozóipar		64,8 %
azon belül:	autóipar, elektronika, gépgyártás	32,4 %
	élelmiszer-, ital- és dohánygyártás	5,9 %
	gumi- és műanyag termékek gyártás	5,7 %
	könnyűipar - textilgyártás, ruhaiipar, bőr és bőráru	5,3 %
	faipar	5,1 %
	vegyipar és vegyi anyagok	4,3 %
villamosenergia-, gáz-, gőz- és kondicionált levegő termelés		32,3 %
víz- és csatorna ellátás		1,7 %
bányászat		1,2 %

<https://carpathia.gov.ua/diyalnist/ekonomichnij-blok/promislovisht-ta-pidpriyemnictvo>

Kárpátalján a hangsúly az autóiipari beszállítás és gépgyártás, erdőgazdálkodás és fafeldolgozás, a könnyű- és élelmiszeripar, a határokon átnyúló együttműködés fejlesztése, rekreáció és a turizmus gazdasági ágazatok fejlesztésére irányult.

6. ábra: Kárpátalja ipari belső szerkezete 2014 előtt, Forrás: <https://carpathia.gov.ua/diyalnist/ekonomichnij-blok/promislovisht-ta-pidpriyemnictvo>

A 6. ábra jelentőségét emeli, hogy Ukrajnával Magyarország érintettsége a nyugati térségen belül a kárpátaljai gazdasági régiót alkotó Kárpátalja megyével a legszorosabb. ami értelemszerűen a közös határnak és a magyar őshonos lakosságnak, valamint a korábbi területi és kulturális egységnek köszönhető. Kárpátalján a

hangsúly abban az időben a leginkább az autóiipari beszállításra, a gépgyártásra és az erdőgazdálkodásra terjedt ki. De tudjuk, hogy Kárpátalja Európa munkaerő exportőre volt mindig is, és többek közt nem csak Európában dolgoztak nagyszámban (a legtöbben Lengyelországban és Németországban), hanem Oroszországban is nagyon sokan vállaltak munkát abban az időben, ez a nyugati ukrán rész esetében is igaz.

Rangsor 2021	Főváros, megyék	Bruttó regionális termék (BRT)		Rangsor 2012	Bruttó regionális termék (BRT)	
		2021	2012		2021	2012
		mill. USD (UAH)	mill. USD (UAH)		mill. USD (UAH)	mill. USD (UAH)
		árf. 27 UAH/USD	árf. 8 UAH/USD		árf. 8 UAH/USD	árf. 8 UAH/USD
1	Kyiv	47 273 (1 276 376)		1	34 460 (275 685)	
2	Dnyipropetrovsk megye	21 569 (582 363)		3	18 496 (147 970)	
3	Kharkiv megye	11 844 (319 796)		4	10 278 (82 223)	
4	Kyiv megye	10 797 (291 519)		5	8 708 (69 663)	
5	Lviv megye	10 970 (296 182)		7	7 745 (61 962)	
6	Donyeck megye	10 494 (283 326)		2	21 347 (170 775)	
7	Odessza megye	10 062 (271 669)		6	8 093 (64 743)	
8	Poltava megye	9 878 (266 694)		9	7 073 (56 580)	
9	Zaporizhya megye	8 478 (228 906)		10	6 854 (54 828)	
10	Vynnyca megye	6 427 (173 531)		11	4 128 (33 024)	
11	Cherkasszy megye	4 858 (131 154)		13	3 908 (31 265)	
12	Mikolayv megye	4 599 (124 162)		14	3 651 (29 205)	
13	Khmelnytsky megye	4 440 (119 876)		16	3 280 (26 237)	
14	Ivano-Frankivsk megye	4 433 (119 680)		12	4 036 (32 286)	
15	Zhitomir megye	4 219 (113 919)		18	3 106 (24 849)	
16	Chernyiv megye	4 203 (113 474)		19	2 992 (23 934)	
17	Sumy megye	3 898 (105 254)		17	3 117 (24 933)	
18	Kirovograd megye	3 688 (99 564)		20	2 757 (22 056)	
19	Volyn megye	3 427 (92 535)		23	2 501 (20 005)	
20	Rivne megye	3 291 (88 859)		21	2 724 (21 795)	
21	Kherson megye	3 266 (88 182)		24	2 420 (19 357)	
22	Ternopil megye	3 018 (81 485)		25	2 245 (17 957)	
23	Kárpátalja	2 801 (75 626)		22	2 676 (21 404)	
24	Chernivtsi megye	2 022 (54 582)		26	1 646 (13 166)	
25	Luhansky megye	1 931 (52 135)		8	7 346 (58 767)	
26	Krim autonómia	-		15	3 425 (27 396)	
27	Sevastopol	-		27	807 (6 452)	

7. táblázat a megyei/fővárosi+sevastopoli régiók gazdasági teljesítménye 2012-ben és 2021-ben, Forrás: <https://w.wiki/FJwQ>

A 7. táblázat az ukrán régiók rangsorát mutatja bruttó regionális termék szerint. Ez a rangsor a 2021-es év alapján került meghatározásra. Itt látjuk, hogy az első helyen Kijev városa van, mint főváros és utána második helyen Dnyipropetrovsk megye, Kárpátalja pedig 23. helyen szerepelt. Ha megnézzük a 2012-es

Ukrán-Magyar kapcsolatok helyzete vállalkozói szemmel

évet, akkor azt látjuk, hogy a 2014-es év előtt – Kijev akkor is vezetői pozícióban volt – második helyen Donyeck megye volt, ami abszolút logikus, így a harmadik volt Dnyipropetrovszk megye. A fegyveres konfliktus legnagyobb vesztese egyértelműen Luhanszk megye, mert az a nyolcadik helyről visszaesett a 25.-re.

Ebből lehet látni azt, hogy a 2014-től tartó fegyveres konfliktus milyen hatással volt a belső, megyék közötti gazdasági migrációra. Van olyan mozgás, amely nem könnyen magyarázható, de vannak egyértelmű dolgok, pl. Ternopil megye 25. volt és 22. lett, tehát három hellyel ugrott feljebb. Több ilyen helyzet létezik. Kárpátalja érdekes módon, mint nyugati megye, amely legtávolabb volt a konfliktustól, visszacsúszott a 22. helyről a 23.-ra. A táblázatból az is világosan látszik, hogy a 2014-es megmozdulások és a fegyveres konfliktus következtében drasztikusan visszaesett több megyében a gazdasági aktivitás, és ez Kárpátaljára is igaz, amely most nagyon sok betelepülő vállalkozást fogad be.

Szabolcs-Szatmár-Bereg Vármegye és Kárpátalja adatainak összehasonlítása

ÉVEK	SZABOLCS-SZATMÁR-BEREG VÁRMEGYE		KÁRPÁTALJA	
	működő vállalkozások száma, db	bruttó regionális termék, (BRT) mil. USD	működő vállalkozások száma, db	bruttó regionális termék, (BRT) mil. USD
2012	25 966	3 930,4	39 123	2 801
2021	39 494	5 902,2	47 946	2 676

https://www.ksh.hu/stadaL_files/gsz/hu/gsz20073.html

Kárpátalján 2012 és 2021 közötti időszakban a működő vállalkozások száma 22,6%-kal nőtt, míg a BRT majdnem 5%-kal csökkent. Mindeközben Ukrajna hazai határmenti szomszédja, Szabolcs-Szatmár-Bereg Vármegye (SZSZB) 2012 és 2021 évek között stabil növekedést mutatott: a működő vállalkozások száma ez idő alatt több mint 52%-kal, a BRT pedig több mint 50%-kal nőtt.

8. ábra Szabolcs-Szatmár-Bereg Vármegye és Kárpátalja főbb gazdasági adatainak összehasonlítása (2012-2021), Forrás: KSH, Ukrán Statisztikai Hivatal

A 8. ábrán Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegye és Kárpátalja összehasonlítása látható. A 2012-es és azt a 2021-es évet sikerült megtalálni, ahol még minden információ rendelkezésre állt, és ebből is az látszik, hogy Kárpátalján 2012 és 2021 közötti időszakban a vállalkozások száma 22%-kal nőtt, míg a bruttó regionális termék 5%-kal csökkent. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében ez a két mutató szépen tudott fejlődni, stabil növekedést mutatva. A vállalkozások száma több mint 52%-kal, a bruttó regionális termék több mint 50%-kal nőtt. Ebből látszik, hogy a 2014 és 2021 közötti időszak Ukrajnán belül és Kárpátalján egy elég rendezetlen, kaotikus időszak volt.

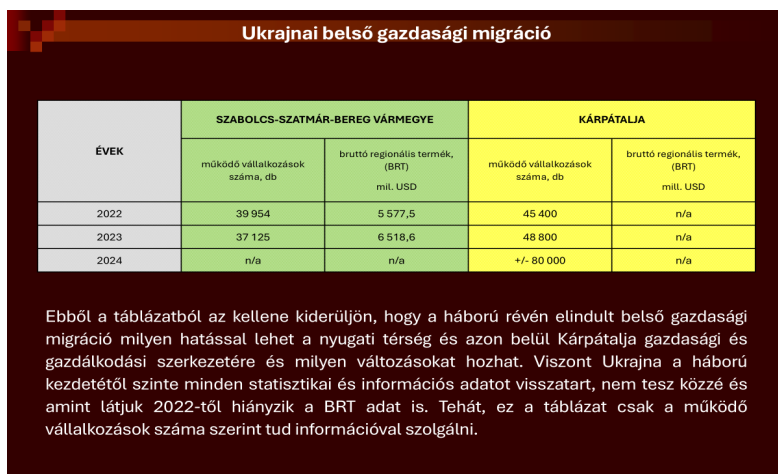
2022 – a háború kezdete utáni időszak				
ÉVEK	SZABOLCS-SZATMÁR-BEREG VÁRMEGYE		KÁRPÁTALJA	
	működő vállalkozások száma, db	bruttó regionális termék, (BRT) mil. USD	működő vállalkozások száma, db	bruttó regionális termék, (BRT) mil. USD
2022	39 954	5 577,5	45 400	n/a
2023	37 125	6 518,6	48 800	n/a
2024	n/a	n/a	+/- 80 000	n/a

9. ábra: Szabolcs-Szatmár-Bereg Vármegye és Kárpátalja megye főbb gazdasági mutatói a háború alatt (2022-24), Forrás: KSH, Ukrán Statisztikai Hivatal

2022 február 24-től az általunk ismert világrend megváltozott, Oroszország háborút indított Ukrajnával szemben. A keleti régiót sújtó fegyveres konfliktus országos szintű háborúvá vált. Ettől kezdve az addig elfogadott szabályok, akár gazdasági, akár más viszonyok semmisé lettek, nemzetgazdasági érdekek háttérbe szorultak és a geopolitikai célok léptek előre. Az addigi gazdaságot működtető érrendszer, ami a keleti szomszédjával kötötte össze, véglegesen megszűnni látszik. Ezeknek a változásoknak a

Ukrán-Magyar kapcsolatok helyzete vállalkozói szemmel

veszélyeit felismerték az ukrainai vállalkozók, többek közt a mezőgazdaság terén is, így vállalkozásaikat elkezdték biztonságosabb területekre telepíteni. A legnépszerűbb célpontok között Kijev mellett Kárpátalja is megtalálható. A 2024. évi adatok alapján 19 ezer vállalat települt át Ukrainán belül összességében. Kárpátalján a relokációnak köszönhetően 2022-től 2024-ig már 10 000 új munkahely létesült. (9. ábra)

10. ábra: Ukrajna gazdasági egységeinek belső áttelepülései, Forrás: KSH, Ukrán Statisztikai Hivatal

A 10. ábrán azt láthatjuk, hogy a háborús időszak alatt hány működő vállalkozást vagy kifejezetten működő vállalkozás volt Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyében és hány Kárpátalján. Az adatok itt sajnos hiányosak, mivel az Ukrán Statisztikai Hivatal meg az összes többi hivatal nem tesz közzé 2022-től adatokat, ezért itt azok az adatok szerepelnek, amit sikerült fellelnünk. Látjuk a Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyei adatokat, ahol azt látjuk, hogy 2022-höz képest 2023-ban csökkent a működő

vállalkozások száma, ugyanez Kárpátalján kicsit nőtt, 2024-ben viszont a szám jelentősen megugrott. Úgy gondoltuk, hogy mivel az adóbefizetések elérhetőek, ezért az adóbevételeket vettük szemügyre. (11. ábra)

ÉVEK	KÁRPÁTALJA			
	A MEGYEI KÖLTSÉGVETÉS BEVÉTELEI,	(+/-) %	HELYI ÖNKORMÁNYZATOK BEVÉTELEI,	(+/-) %
	mill. USD (UAH)		mill. USD (UAH)	
2021	24,56 (982,5)	+22,00	139,37 (5 574,9)	+17,50
2022	39,87 (1 594,8)	+62,34	202,78 (8 111,3)	+45,50
2023	44,87 (1 794,9)	+12,54	245,19 (9 807,7)	+20,91
2024	45,54 (1 821,4)	+1,49	241,95 (9 678,0)	-1,32

<https://carpathia.gov.ua/diyalnist/finansovij-blok/mistsevi-biudzhety>

2021-től 2024-ig a megyei költségvetés bevételei 185,42 %-kal, a helyi önkormányzatok bevételei 173,60 %-kal növekedtek. Összességében a fenti adatokból látható, hogy egy – korábbi években gyengébben teljesítő és támogatásra szoruló – határmenti terület a betelepülő vállalkozások hatására hogyan ér el a korábbihoz képest kimagasló eredményeket, növekvő bevételeket és hogyan fejlődik viszonylag rövid időn belül.

Zárszól: a vállalkozások korábbi, nemzetközi együttműködése csökkenő tendenciát mutat, a háborús helyzet erre nyilván rátette bélyegét; a 2000-es évek elejének magyar befektetési hajlandósága néhány nagyobb vállalkozást leszámítva erőteljesen csökkent, így inkább az ukrán cégek magyarországi megjelenése jellemző mind a termelői, mind a kereskedelmi vagy szolgáltató szférában. Ez nyilván nem egyedi jelenség, az ukrán tulajdonú vállalkozások száma valamennyi Ukrajnával határos országban megnőtt, mivel a stabil hátteret valamennyi cég igényli, illetve a háború elől áttelepült lakosság vállalkozói aktivitása is észrevehető.

11. ábra: Kárpátalja megyei és az ottani helyi önkormányzatok bevételei (2021-24), Forrás: <https://carpathia.gov.ua/diyalnist/finansovij-blok/mistsevi-biudzhety>

A Kárpátaljai terület és a helyi önkormányzati bevételeiből lehet arra következtetni, hogy mekkorát változott a gazdasági élet és a gazdasági jelenlét Kárpátalján. Ebből azt látjuk, hogy 2021-ben a megyei költségvetésnek 24 millió USD bevétele származott, míg a helyi önkormányzatok bevételei 130 millió dollárt tettek ki. Ha ugyanezt a számot megnézzük 2024-ben, akkor 45 millió USD volt a megyei költségvetési bevétel és majdnem 247 millió dollár

volt a helyi önkormányzatok bevétele. Ezek a számok magukért beszélnek. A megyei költségvetés több mint 185%-kal, a helyi önkormányzatok bevételei pedig 173%-kal növekedtek három év alatt. Ez egyértelműen azt mutatja, hogy nagyon sok vállalat települt be Kárpátaljára és ezek a vállalatok működnek és teljesítenek, vagyis adóznak is.

Azt láthatjuk, hogy Ukrajnában megfordult a gazdasági szektorok súlya. A keleti régió súlyára a területek elfoglalása miatt nem lehet számítani, nagyon sok iparág meg is szűnt ezen a területen. Viszont a nyugati régió, ami eddig gyengébb és támogatásra szoruló területnek minősült (akár Kárpátalja esetében is), elég erős gazdasági önállóságra tudott szert tenni. Ez a tendencia folyamatosan erősödik és csak remélhetjük, hogy nem fog a Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyei és magyar vállalkozókra negatív hatás gyakorolni. Természetesen minden azon múlik, hogy magasabb kormányzati szinteken ezeket a gazdasági kérdéseket meg lehet-e oldani. Ha igen, akkor valószínűsíthető, hogy ez a kárpátaljai növekedés a magyar, illetve keleti vidéknek is egy pluszt jelenthet.

Ugyanakkor figyelembe kell venni azt a lehetőséget is, hogy a Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyével szomszédos térség erősödik és a súlypontok áthelyeződése továbbra is ugyanígy zajlik a közeljövőben is, akkor egy igen komoly konkurens gazdasági térségre számíthatunk Kárpátaljában.

Becsey Zsolt rövid reagálása az előadásra:

Köszönjük szépen, ez nagyon tanulságos előadás volt számomra. Nyilván minden magyar emberben kettős érzések zúborognak. Az egyik az az, hogy nemzetpolitikai szempontból biztonságos helyzetet jelent, hogy Kárpátalja messze esik a fronttól, nincsenek harci cselekmények, ami miatt nyilván nagyon sok ukrán vállalkozó keletről ide áttelepszik, hiszen innen nagyon biztonságosan

tud többfelé; Lengyelország, Szlovákia, Magyarország irányába üzletelni. Nő a megyében a gazdaság, a beruházás, és a bevételek is ezt mutatják. Ugyanakkor az is tény, hogy nemzetpolitikailag gyakorlatilag Kárpátalja egyre erőteljesebben ukránosodik vagy lehet, hogy oroszosodik attól függően milyen nyelvű ukrán állampolgárságú ember jön ide Kárpátaljára.. Ugyanakkor érdekes volt, hogy a háború országos szinten is leképezte a helyzetet, mert a háborús övezetekből áttevődik a súlypont egyre jobban nyugat felé.

Sajátos helyzet, hogy a nagyipar miatt nem nyugaton, hanem keleten volt 2014 előtt a súlypont. Luhanszk meg Donyeck most nagyrészt megszállás alatt vannak és nem lehet tudni, hogy mi lesz a jövő, de ez azért is érdekes mert valószínűleg azok a vállalkozók, akik a nyugati régióba húzódnak át, nem biztos, hogy hatalmas nyersanyag igényű óriási gyárakban gondolkoznak. És valószínűleg fejlettebb vállalkezési formákat fognak elindítani: szoftver szolgáltatások, pénzügyek, turisztika. De valami másban fognak gondolkozni hiszen ebben a régióban, Nyugat-Ukrajnában nem áll rendelkezésre olyan minőségű nyersanyag, mint ami Kelet-Ukrajnában volt, legalábbis én innen messziről így látom. Nagyon érdekes a váltás a GDP-ben és a közterhekben, egyre jobban nő a megyei bevétel és az önkormányzati is.

Hadd kérdezzem meg valamit; nekünk magyaroknak megyei szintű bevételünk nem nagyon van, mondhatnám, hogy nincs. Vannak nálunk helyi önkormányzati saját források meg országos eredetűek is, de a megye csak országos forrásokat kap. Tehát Ukrajnában, ha most Kárpátalja megyét vesszük, ott megduplázódott a megyei bevétel, vagyis közepes szintű régióként bevétele van egy térségnek. A települési önkormányzatok helyzete is érdekelne ebből a szempontból, bár azt könnyebben el tudjuk képzelni.

Gelb Sándor válasza:

Van egy úgynevezett decentralizációs rendszer Ukrajnában és emiatt lehet mondani, hogy sok pénzt tudnak beszedni a helyi önkormányzatok: van megyei büdzsé, amit be is mutattunk és vannak a helyi önkormányzatok és a helyi vállalkozások, azok oda fizetik be a pénzüket, tehát kicsit más rendszerben működik ez. Van földadó, jövedéki adó, SZJA, társasági adó is stb. Minden adó, ami létezik, az oda folyik be.

Becsey Zsolt:

Mármint a településhez vagy a megyéhez?

Gelb Sándor: A megyéhez is, településekhez közvetlenül nem, hanem az úgynevezett kistérségekhez. Kistérségi rendszerek, területi közösségek vannak felépítve és ezek szabályozzák.

Becsey Zsolt:

Akkor azt kell, hogy mondjam, hogy ők jobban decentralizáltak, mint mi vagyunk, mert nálunk nem megy helyi adó a megyéhez, csak, amit a kormány ad. Azért, mert az azt jelenti, hogy ott saját, az ott élőkől származó adóbevétele van a megyének is, nem csak a települési önkormányzatnak, nálunk meg a megyének csak az a forrása van, amit kap központilag. Nagyon érdekes.

Dmytro Andriievskiy¹

A MAGYARORSZÁGON LETELEPEDETT UKRÁN VÁLLALAT TAPASZTALATAI

Szívből köszönöm a meghívást. Sok érdekes előadást, prezentációt hallottam ma, amelyek olyan információkat tartalmaztak, amely alapján nekem is könnyebb megérteni az ukrán-magyar gazdasági kapcsolatok jelen állapotát. Engedjék meg, hogy nagyon röviden bemutassam Önöknek a vállalkozásunkat, amely egy nagyon jó példája az ukrán-magyar gazdasági kapcsolatok fejlődésének. Amikor azt mondom, hogy a vállalkozásunknak rövid története van, ezt úgy értem, hogy viszonylagosan rövid, hiszen a vállalatot 2007-ben alapították itt Magyarországon, és pont azzal a céllal, hogy az Európai Unió partnereinkkel együtt tudjunk működni.

Abban az időben ez még egy kisebb vállalkozás volt: logisztikai szolgáltatásokat és raktári szolgáltatásokat nyújtottunk olyan vállalkozásoknak, akik Ukrajnából szállították termékeiket. A befektetésünk kb. két millió euró volt, aminek a 40%-át a magyar állam biztosította befektetési támogatásként. Szlovákiában és Csehországban is akkor kezdtük el a tevékenységünket, mint itt, de jelenleg az a helyzet, hogy a fő tevékenységünket pont Magyarországra összpontosítjuk. Az itteni részvételünkre nagy hatása volt annak, hogy Magyarországon egy nagyon egyszerű, könnyen elsajátítható adózási rendszer van, valamint jól képzett és viszonylag olcsó munkaerő. A vállalkozásunk munkavállalóinak többsége magyar. Nagyon fontos szempont volt az is, hogy viszonylag könnyű volt állami támogatáshoz jutni ahhoz

---

1 a ColorTec kft. igazgatósági elnöke és ügyvezetője

a tevékenységünkhöz, amelyet később Magyarország területén szerettünk volna folytatni és tovább fejleszteni.

Most egy kisebb reklámblokkot láthatnak. Ebben azt mutatjuk be, hogy mivel foglalkozik jelenleg a Colortech Kft. Ez esetben kb. 15 millió eurós befektetésről beszélünk. A magyar befektetési ügynökséghez fordultunk, és egy pályázaton ennek az összegnek kb. a 35%-át nyertük meg. Jelenleg Magyarországon mi vagyunk az egyetlen cég, amely polimer bevonatú fém termékeket gyárt. Ezt az anyagot, egyébként, az építőiparban és a gépgyártó iparban használják. Az utóbbi időben egy nehézségbe ütközünk csupán: nagyon nehéz banki hitelt szereznünk a tevékenységünkhöz. Ennek az a fő oka, hogy bár jogtisztán Magyarországon bejegyzett magyar vállalkozás vagyunk, viszont a cégünk alapítója ukrán származású és ebből adódnak nehézségeink.

Azt azonban továbbra is szeretném hangsúlyozni, hogy a végtelenül egyszerű adózási rendszer, a könnyen hozzáférhető állami támogatás a befektetések számára nagyon fontos. Úgy gondolom, hogy a banki hitel felvételének kérdése is meg fog oldódni. Ezek pedig továbbra is nagyon komoly ösztönző erőt jelentenek az ukrainai vállalkozások számára ahhoz, hogy Magyarországra helyezték át tevékenységüket. Az orosz-ukrán háború kezdete óta folyamatosan növeljük a magyarországi befektetéseinket, most is tervezzük, hogy új ágazatokat indítunk a magyarországi vállalkozásunkban. Nemrég tartalmaz tárgyalásokat folytattunk a magyar kormány képviselőivel a további támogatások igénybevételéről. Ezek során biztosítottak minket arról, hogy továbbra is vállalják az ukrán vállalkozások Magyarországra történő relokációját, áthelyezését. Továbbra is kapunk támogatásokat a befektetéseinkhez. A magyar kormány nagyon érdekelt abban, hogy ezeket a fejlesztéseket megvalósítsuk. A termékeiknek kb. a 80%-át az Európai Unió területén belül értékesítjük, ennek a felét pedig Magyarországon.

A Magyarországon letelepedett ukrán állalat tapasztalatai

Szeretném még egyszer hangsúlyozni, hogy a közel 20 éves történetünket egy kis vállalkozásként, viszonylag kevés befektetéssel kezdtünk és 20 év alatt már az erős középmezőnyt képviseljük. Az ágazatban ebben az iparágban egyedi termelők vagyunk, ami azt bizonyítja, hogy a magyar-ukrán gazdasági kapcsolatok fejlődése folyamatos és továbbra is van benne potenciál.

Kota György- magyar-ukrán kamara – hozzászólása:

Szeretnék annyit hozzátenni, hogy Andriievskiy úr nemcsak egy simán Magyarországon letelepedett vállalkozó, hanem azért tudni kell róla, hogy két cikluson keresztül parlamenti képviselő is volt Ukrajnában. Eredetileg mérnök-közgazdász, és nyilván egy teljesen más hozzáállás jelentkezik ilyen szempontból egy üzleti vállalkozásnál, tehát a vállalatot nagyon jól menedzselik és tényleg, amit elmondott az abszolút egy ilyen együttműködés irányába tart, és annak a fajta integrációnak a megtestesítője amit a Magyarországon letelepedett külföldi vállalkozók közül mindenki szívesen lát. A Magyar-Ukrán Kereskedelmi és Iparkamara alelnöke lett a legutóbbi közgyűlésünkön.

Becsey Zsolt:

Azt kérdezném meg, mert ez minden külföldi befektetőnél kérdés, hogy mennyire integrált a magyar gazdaságba a tevékenysége, tehát a beszállítók, backoffice-ok, könyvelők itteniek-e, főleg beszállító cégeket alkalmaz-e?

Andriievskiy úr válasza:

Teljes mértékben integráltak vagyunk a magyar törvényekhez, mert a személyzetünkől a könyvelőnk, a jogi képviselőnk mindannyian

magyar állampolgárok, akik teljes mértékben a magyar törvényeknek megfelelően végzik tevékenységüket. A nyersanyagunk nagy részét az európai uniós országokból szerezzük. Nagyon komoly reményeket fektettünk a magyarországi Dunaferr-el történő együttműködésbe, hiszen a fém termékek gyártásában ez az egyik legnagyobb vállalat. Sajnos, most vannak problémái. Ez tárgyat képezte a kormány képviselőivel folytatott tárgyalásunknak is. Ott ígéretet kaptunk, hogy dolgozni fognak ezen a kérdésen és javítják majd a cég állapotát. Ez az egyik olyan magyarországi cég, amellyel szeretnék együttműködni, mert ha és amikor a Dunaferr újraindítja tevékenységét, ez lehetővé teszi majd számunkra, hogy a termékeink előállításának teljes ciklusát – a nyersanyag beszállítástól kezdve a kész termék előállításig – Magyarországon végezzük, ami csökkenti majd a termékek önköltségét. Ez egy hatalmas előrelépés lenne a vállalkozásunk fejlődésében.

Kovalszky Zsolt Gergő¹

A HÁBORÚS KÖRÜLMÉNYEK HATÁSA A MAGYAR-UKRÁN KÜLKERESKEDELMI KAPCSOLATOKRA

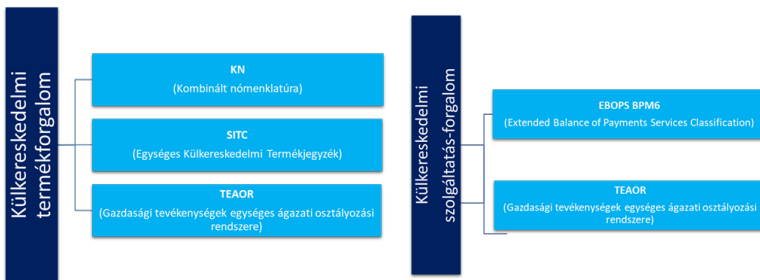
1. Bevezető gondolatok

Elöljáróban szeretném jelezni, hogy Ukrajna nem európai uniós tagállam, így ebből kifolyólag a nemzetközi külkereskedelem statisztikában is ennek megfelelően történik az adatok gyűjtése és feldolgozása. A nemzetközi külkereskedelem statisztika az intra-stat rendszerből (vagyis az EU-n belüli külkereskedelem statisztikából), illetve az extra-stat rendszerből épül fel, ami az EU-n kívüli külkereskedelem statisztikát jelenti. A kettőnek egészen más az adat forrása: míg az intra-stat-ot – az EU-n belüli külkereskedelmet – az adat-szolgáltatások alapján mérjük, addig az EU-n kívüli külkereskedelmet vámárú nyilatkozatok mentén veszi számba a statisztika. Ebből kifolyólag amennyiben egy tagállamban vagy országban, vagy partnernél zavaros helyzet alakul ki (mint amilyen az orosz-ukrán háborús helyzet) az a vámolási tevékenységet nem igazán szokta érinteni. A háborús helyzet nyomán vizsgáltuk, hogy milyen jellegű vagy mértékű adat-hiba vagy adathiány merült fel, illetve, hogy a statisztikai adatok minőségében érdemi romlás következett-e be a háború kitörése után, de úgy látjuk, hogy – főként a vámárú nyilatkozatok rendszere miatt – ebben a tekintetben nem jelentkezett probléma.

---

1 KSH külkereskedelem-statisztikai főosztály vezetője

Az előadásomat ebből kifolyólag inkább az ukrán-magyar külkereskedelmi kapcsolatok esetén a háborúhoz kötődő vagy annak folyamán kialakuló nagyobb elmozdulások, irányváltások mentén szeretném bemutatni. Első körben a statisztikai számvitel alapvetéseit szeretném bemutatni, hogy átfogó képet kapjunk a külkereskedelem-statisztika elszámolási rendszerének alapelemeiről. Bevezetőként (1. ábra) a termék és a szolgáltatás külkereskedelemnek a statisztikai számbavételének a nomenklatúráját mutatom be. A KSH ezt a kombinált nomenklatúrát használja, mivel ez a legmélyebb, legrészletesebb információkat tartalmazza, illetve a szolgáltatás külkereskedelemnél pedig az EBOPS (Extended Balance of Payment Services Classification) fizetési mérleg kódok mentén gyűjtjük az adatokat.

1. ábra: A külkereskedelmi termék és szolgáltatás-forgalom statisztikai osztályozása, Forrás: szerző saját szerkesztése

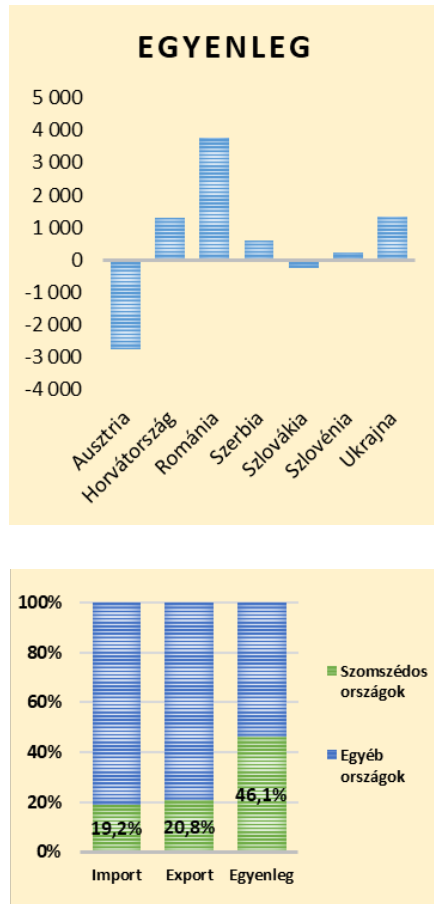
2. A szomszédos országok szerepe és súlya a magyar külkereskedelemben

A következőkben egy kis körképet szeretnék bemutatni, hogy a magyar külkereskedelem és a szomszédos országok relatív viszonyában (2. ábra) nézve Ukrajna hol helyezkedik el a magyar külkereskedelemben. Az összes szomszédos tagállamok relációjában lebonyolított export és import esetében a különböző nyilak jelzik azt, hogy melyik irányú forgalomról van szó. Itt a szomszédos országok termék forgalmi számait látjuk 2023-ból, millió Euróban.

2. ábra: A külkereskedelmi termékforgalom alakulása a szomszédos országokkal (2023, Millió Euró), Forrás: KSH

Kicsit kilépve a magyar-ukrán relációból, a szomszédos országokkal folytatott külkereskedelem kapcsán azt érdemes látni (3. ábra), hogy az export/import esetében a szomszédos országok aránya nagyjából fix, viszont az egyenlegben jelentős a szomszédos országokkal szemben kialakult külkereskedelmi többletünk szerepe. Ukrajna esetében láthatjuk, hogy az egyenleg 2023-ban hogy nézett ki.

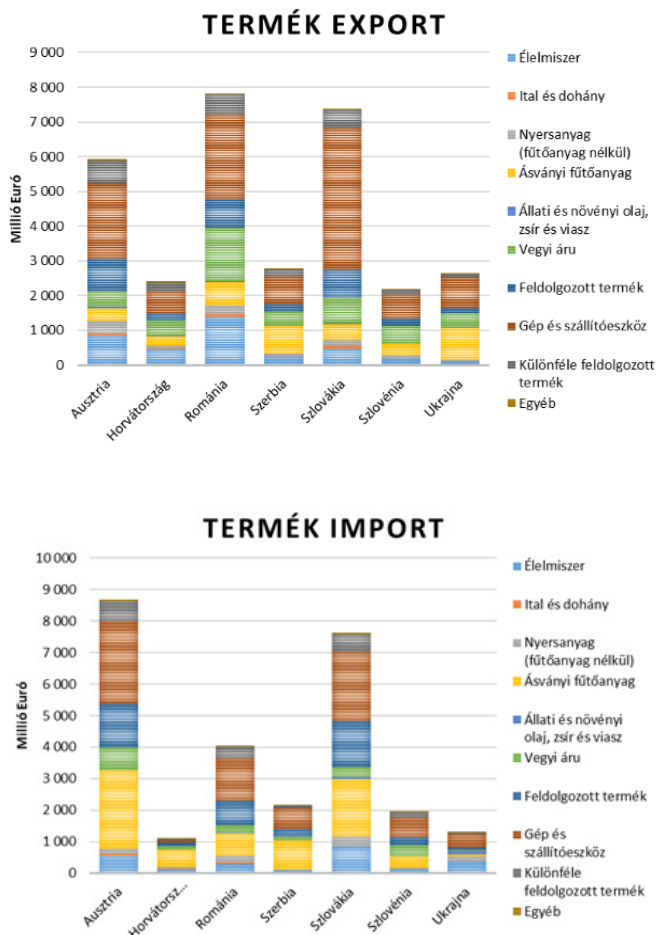

3. ábra: A külkereskedelmi termék-egyenleg alakulása a szomszédos országokkal (2023, Millió Euró), forrás: KSH, saját szerkesztés

A korábbi években egyébként más szinteket ért el az ukrán-magyar termék-egyenleg, amit mindjárt látni is fogunk. A következő ábrán (4. ábra) a termék megoszlás látható szintén a szomszédos országok relációjában. Az adatok alapján a termékek esetén alapvetően ásványi fűtőanyag, gép és szállító eszköz, illetve a vegyi anyag árú

A háborús körülmények hatása a magyar-ukrán ...

az, ami alkotja a kivitelnek a nagy részét. Az import esetén talán még kisebb Ukrajna szerepe. Itt alapvetően élelmiszer, illetve gép és szállító eszköz importja történik.

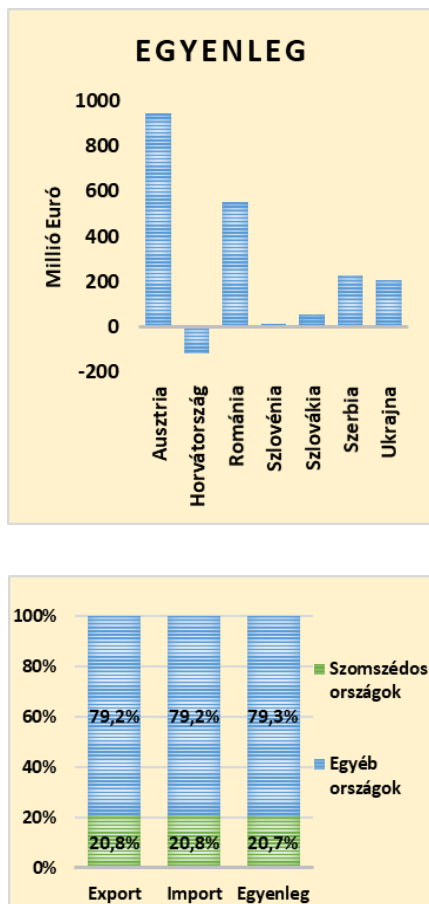
4. ábra: A szomszédos országokkal lebonyolított termék-külkereskedelmi forgalom megoszlása a főbb termékcsoportok szerint (2023, Millió Euró), forrás: KSH, saját szerkesztés

A szolgáltatásokra áttérve – hogy arról is essen szó – az látható, hogy Ukrajnával folytatott szolgáltatás külkereskedelmünk elég elenyésző, nagyjából Szlovénia az, akivel még hasonló szintek tapasztalhatók, az egyenleg is kicsit többletes, de ez általánosan igaz a magyar szolgáltató szektorra (5. ábra). Nagyon ritka, hogy deficit alatt alakul ki szolgáltatás külkereskedelem tekintetében.

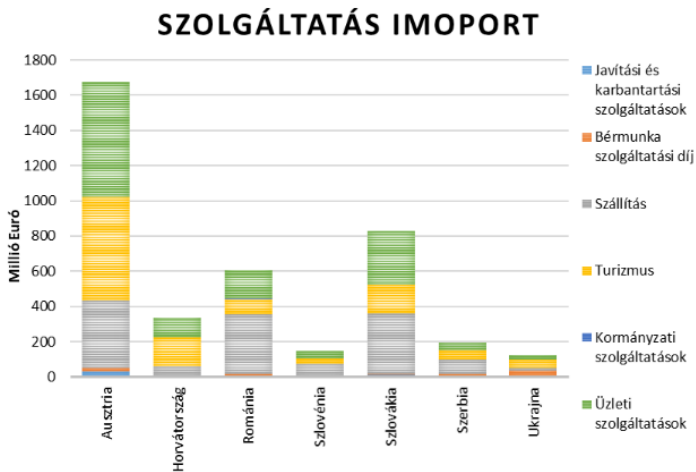
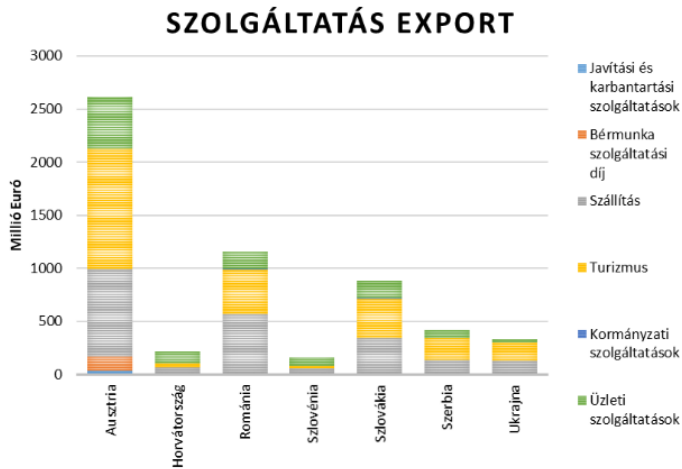
5. ábra: A szolgáltatás- külkereskedelmi forgalom alakulása a szomszédos országokkal (2023, Millió Euró), forrás: KSH

Itt viszont az egyenlegnél nem látszik az, amit a termékeknél láttunk, tehát a szomszédos országok nagyjából arányait tekintve összhangban vannak az egyenleg szintjével is (6. ábra).

6. ábra: A külkereskedelmi szolgáltatás-egyenleg alakulása a szomszédos országokkal (2023, Millió Euró), forrás: KSH

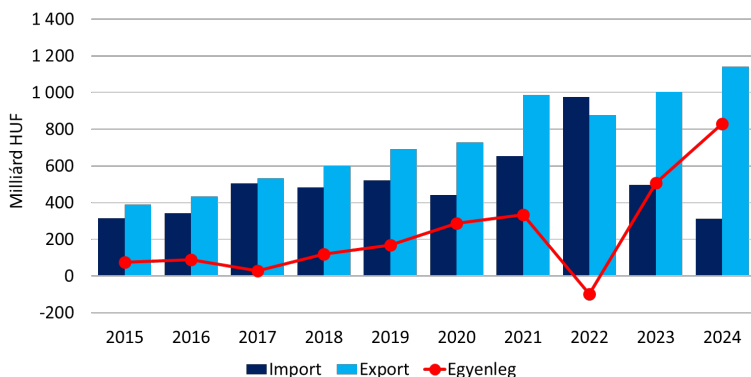
Szolgáltatások tekintetében az exportnál alapvetően a turizmus a meghatározó, illetve még a szállítási szolgáltatás. Az importnál a bér munka, az ami megjelenik, ami a nem rezidens munkavállalóknak a munkájának az implementálását jelenti. (Ld. 7. ábra)

7. ábra: A szomszédos országokkal lebonyolított szolgáltatás-külkereskedelmi forgalom megoszlása a főbb szolgáltatás fajták szerint (2023, Millió Euró), forrás: KSH

3. A magyar külkereskedelem jellemzése az ukrán relációban

És akkor térjünk is át Ukrajnára, hogy mi a nagykép. Itt a termékforgalmon keresztül fogom bemutatni a folyamatokat. A termékforgalom esetében Ukrajna a magyar külkereskedelemben 2%-os részaránnyal rendelkezik, nagyjából a 15-16-dik helyen van a rangsorban. Itt (8. ábra) látszik az egyenlegben is, hogy 2022 nagy sokk volt ebben a rendszerben. Az nagyon fontos tendencia, ami az importnál látható: 2022 után rohamos léptekben kezdett el csökkenni az import és ezzel összhangban pedig az egyenleg jelentős többletet mutat.

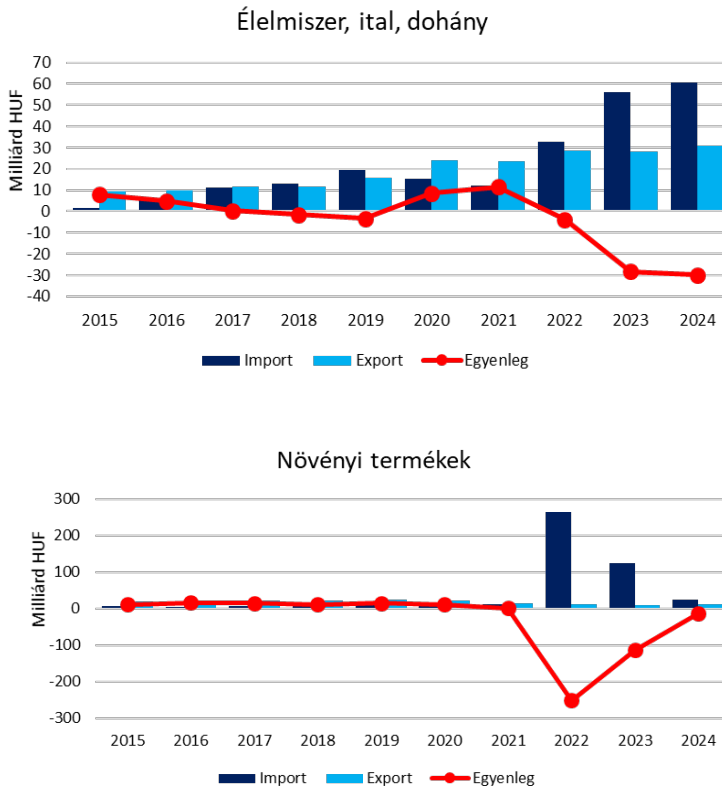

8. ábra: A magyar-ukrán külkereskedelmi termékforgalom és egyenleg (2015-2024), forrás: KSH

A következő ábrákon azokat a termék-csoportokat, árucsoportokat gyűjtöttem össze, ahol nagyobb változás tapasztalható 2022 után.

Az első részben, ami az élelmiszer, ital, dohány esetében látszódik, hogy az Ukrajnából származó import jelentősen megemelkedett (9. ábra). Alapvetően külkereskedelem tekintetében itt a helyettesítési hatások azok, amik jelentkeznek. Tehát hogy

Ukrajna nyilván a korábbi piacaitól valamilyen szempontból elvált vagy nem tudott már velük kereskedni, ezért újabb piacok, mint Magyarország felé is elkezdtek nagyobb volumenben exportálni termékeket.

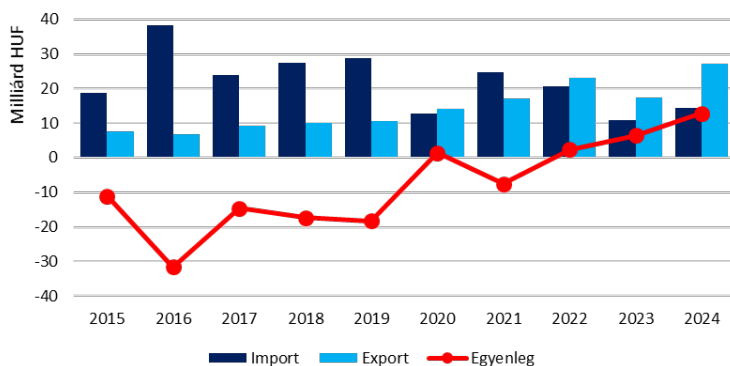

9. ábra: Az élelmiszerek magyar-ukrán külkereskedelmének alakulása (2015-2024), forrás: KSH

Ennek a jelenségnek erősen negatív volt a hazai megítélése az ukrán gabonaimport hazai gabonatermelőket érintő, károsnak

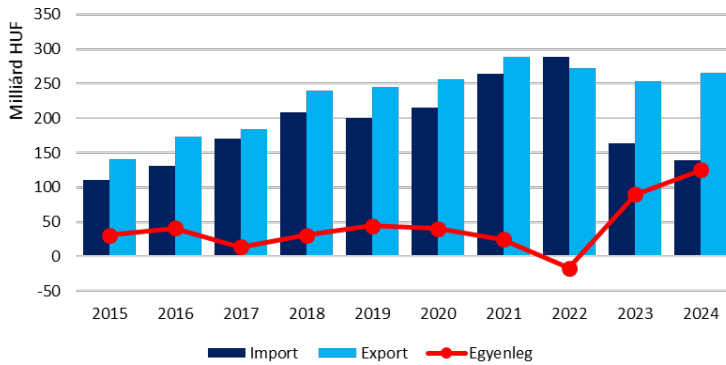
vélt hatásai nyomán. A gabona dömping, amit a növényi termékek külkereskedelmi forgalma alapján láthatunk, azt jelentette, hogy a semmiből egyszer csak megjelent egy – a korábbi relációs importált gabonához képest – nagyjából húszszoros forgalmi szint a 2022-2023 évek során. Szóval ez volt egy nagyobb jelenség, ami jelentősebb irányváltást jelentett.

Egy másik kiemelt termékcsoport a nem nemesfémek, amik elsősorban a feldolgozóipar nyersanyag igényét testesíti meg. (10. ábra) Ezen termékkörben, ami látványos, az az import negatív trendje, vagyis, hogy az Ukrajnából származó import trendszerűen csökkent, míg az Ukrajnába irányuló hazai export tartósan emelkedő tendenciát mutatott. Ez a folyamat 2022 után még erőteljesebben folytatódott, így a historikusan negatív egyenleg 2022 után tartós többletbe váltott.

10. ábra: A nem nemesfémek magyar-ukrán külkereskedelmének alakulása (2015-2024), forrás: KSH

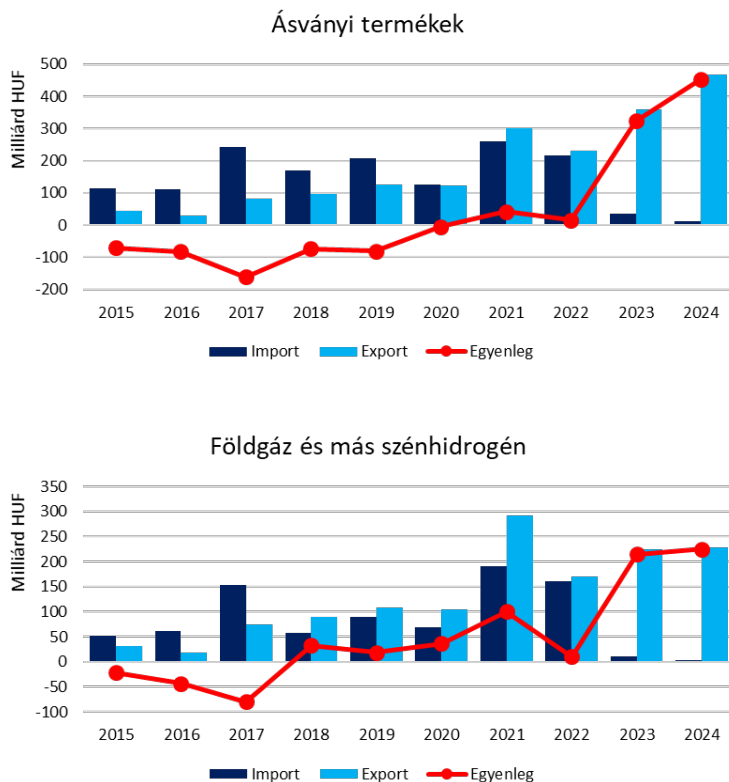
A következő ábrán a számunkra nagyon fontos, a hazai termelő szektor oldaláról nézve kiemelt területnek számító a gép és berendezéseknek a külkereskedelme (11. ábra).

11. ábra: A gépek és berendezések magyar-ukrán külkereskedelmének alakulása (2015-2024), forrás: KSH

Ukrajnával kapcsolatosan az látszik, hogy 2022 után az import drasztikus csökkenése figyelhető meg, ami az ukrán termelőszektor háborús helyzet következtében bekövetkező romlásából következik. A gépek és berendezéseknél a villamos gépek importja adta korábban a termékcsoport Ukrajnából érkező forgalmának a döntő részét.

Végül, ami nagyon fontos vagy kiemelt területnek számít, az a földgáz, illetve az energiahordozóknak a külkereskedelme. (12. ábra) Itt az látható, hogy az ásványi termékek esetén nagyjából eltűnt az import, ami a földgáz és más szénhidrogének külkereskedelmi forgalmának az alakulása alapján is látszik. Ami új elem, az az exportunk megjelenése. Nyilván Ukrajna a háború következtében bizonyos értelemben elszigetelődött az energiahordozók kereskedelmében is és ezzel párhuzamosan a hazai export viszont erőteljesen belépett a képbe, ami a hazai energiahordozók kivitelének jelentős emelkedését vonta maga után.

12. ábra: Az ásványi termékek (ezen belül a földgáz) ukrán-magyar külkereskedelmének alakulása (2015-2024), forrás: KSH

Összességében tehát a magyar külkereskedelem tekintetében Ukrajnának relatíve mérsékelt a súlya, ami a háború következtében import oldalon tovább csökkent, viszont az export tekintetében megjelentek új termékcsoportok. Várhatóan a háború esetleges lezárása után az ukrán gazdaság új erőre kaphat és annak hatására vissza fognak térni – nyilván átrendezett formában – a korábbi külkereskedelmi kapcsolatok súlypontjai és nyilván ez a jelentős

energiaexport át fog alakulni valamilyen más földrajzi desztináció felé.

ZÁRÓ SZAKMAI VITA

I. Becsey Zsolt:

Délelőtti prezentációmban érintettem több olyan témát, amit Kovalszky úr is érintett, elsősorban exportunk oldaláról. Előadásából kiemelném, hogy energiából most inkább mi szállítunk Ukrajnába, de nyilván ez átmeneti, hiszen Ukrajnának békeidőben van energiája és képes normál ügymenetben, békeidőben inkább ő szállítani másoknak (és korábban is Ukrajna szállított inkább Magyarországnak). Vannak ilyen atipikus esetek, amelyek pont egy háborús helyzetből vagy valamilyen más, nem szokványos helyzetből adódnak, ennek kíségetése részünkről szerintem mindenféleképpen nagyon pozitív.

Főosztályvezető úr említette a gabonát is, én azért is nem tértem ki erre, mert gyakorlatilag ez egy másfél, két éves helyzet volt, amikor itthon ez feszült hangulatot is teremtett, de az ábrák alapján látjuk, hogy utána visszaállt a normálisnak mondható kétoldalú gabonaforgalmi helyzet már 2023-24-től. Az EU-ban meghosszabbították még, illetve öt vagy hat frontországnak – köztük hazánknak – megengedték, hogy szigorúbban lépjenek föl. Ezzel együtt is azt lehet mondani, hogy 2022-höz képest nincs sokkal jelentősebb gabona dömping helyzet. Csillapodtak ezzel kapcsolatban talán az indulatok, bár ez nekünk érthetően érzékeny. Az egy másik dolog, hogy az esetleges jövőbeli tagság esetén olyan feltételeket szabhat az EU Ukrajnának (a GMO és más el nem fogadott technológia tekintetében), amit teljesíteniük kell. Ha jól értem, azért is volt egy ideiglenes helyzet az ukrán gabona ide jövelele, mert alapvetően annak megvan a helye a világpiacon, csak korábban nem tudtak kihajózni a Közel- Keletre meg Afrikába.

Normál esetben nem az EU-ban próbálkoznak az értékesítéssel, hanem Libanon, Etiópia, Egyiptom várja tárt karokkal az ukrán gabonát. Vagyis, ha át tudnak jönni a Boszporuszon akkor ez nem lehet különösebben komoly gond. Csak hogy 2022-ben volt egy ideiglenes helyzet, amikor nem lehetett tudni, hogy a Kercsi-szorosnál meg a többi helyen ki tudnak-e jönni a hajóik. Ha elfoglalnának az oroszok más tengeri kikötőket, akkor lehetne elemezni tovább, de most nem az a dolgunk a konferencián, hogy belemenjünk ennek az elemzésbe és tovább gondolásába. Azonban, ha nem tudnának az ukránok hajón kijönni a Földközi tengerre, akkor az jelentős feszültséget okozna szerintem az étolaj ellátásban, meg sok minden más termékénél. Ásványkincsek esetében is, mert úgy éri meg nekik kihozni, hogy hajón szállítják. A vasúton már jóval komplikáltabb és drágább, a közúti szállításról nem is beszélve.

Szeretném megkérdezni Kovalszky úrtól, hogy a tagállamok külkereskedelmi főosztályvezetői az EU-ban összejönnek-e rendszeresen eszmecsérére, és megbeszélnek-e, ki mit és hogyan számol ki külső államok vonatkozásában? Mert azt nagyon jól elmondta, hogy tagállamok között az intrastat rendszer megvan, működik, minden tagállamnak be kell tartania azt, és nagyjából egyforma az eljárás.

De harmadik – vagyis külső – országok felé, ahogy mondta, alapvetően vámnyilatkozatok alapján dolgoznak, és ezeknél az ideiglenes vagy rendkívüli helyzetek sem annyira drámaiak.

Viszont tud-e valamit mondani arra regionális kitekintésben, hogy például Ukrajnánál – de mondom, mondhatnánk más országokat is – a hadihelyzet, a tényleges területi felügyelet változása több helyen jelentett-e valami hatalmas változást az exportban?

Van-e rálátásuk erre nem csak Ukrajnában, hanem más régiókra is erre?

Mert mi kaptunk nagyon jó regionális megközelítést, főleg GDP-ben és adózásban a korábban is felszólaló kollégáktól.

Elmondaná, hogy tagállamok egymás között módszertanilag egyeztettek-e például a csehekkal, vagy akár másokkal Brüsszelben, hogy hogyan számoljátok el például az exportot vagy importot Algériával? Vagy ha vannak nehezen kibontható, nem teljesen egyértelmű esetek, akkor mindenki valamilyen hasonló módon próbálja-e elszámolni a külkereskedelmet a harmadik ország irányába?

Kovalszky Zsolt válasza:

Igen, alapvetően az Európai Unió tagállamai rendszeresen öszszegyűlnek módszertani és statisztikai minőségi ügyek egyeztetésére. Ezekon a fórumokon az EU-tag vagy az előszobában lévő államok statisztikai hivatalainak képviselői szoktak megjelenni, tehát személyesen ukránokkal ilyen értelemben nem tudtunk kommunikálni.

Az EU-n kívüli országokkal kapcsolatban viszont nekünk vannak ügyeink, és ezeket szoktuk is az egyeztetéseken előre vinni. Alapvetően módszertani különbségek szoktak felmerülni. Például, eltekintve Ukrajnától, az amerikai külkereskedelmi statisztika tekintetében legutóbb döbrentünk rá arra, hogy az Egyesült Államok nem a klasszikus, az OECD vagy az Eurostat által használt módszertan szerint számolja a külkereskedelmi forgalom származási helyét.

Az amerikai statisztikában például, ha egy magyar gyógyszer, amit a Richter gyárt, becsomagol egy dán vállalkozás, és ezt exportálják Amerikába, az amerikaiak azt magyar gyógyszerként könyvelik el. Ez zavaró a statisztikai rendszerekben, mert maga a statisztika úgy néz ki, hogy van egy rendeltetési helye annak a terméknek, és a forgalmat ennek alapján számolják el. Ez azonban

teljesen eltér a származási szerinti elszámolástól, ami egy teljesen más statisztika lenne. Ebben az esetben csak az a termék szerepelne ukránként, ami ténylegesen Ukrajnában készült.

Szóval ilyen módszertani kérdésekben szoktunk egyeztetni. Például, a mostani helyzettől eltekintve, a Palesztin Nemzeti Hatóság, mint nem hivatalos, de mégiscsak létező entitás, nagyon szeretett volna valamilyen formában felkerülni a nemzetközi térképre. Ezért bilaterális külkereskedelmi statisztikai asszimetria-vizsgálatokat végeztek.

Ott is leginkább arról folyt az egyeztetés, hogy ki mit és hogyan számol. Erősen kijött, hogy nekik különösen speciális a helyzetük, mert egy olyan régióban vannak, ahol valójában nem ők, hanem Izrael a nemzetközi partnerország. Így mindig meg kellett határozni, hogy egy adott importtermék – most viccelek, nem krumpliról van szó, csak példaként – melyik része számít Izraelbe érkező importnak, és melyik része érkezik a Palesztin Nemzeti Hatóság területére.

Ilyen módszertanokban nagyon nagy a szórás a világon. Ebben a tekintetben nagy jelentősége van annak, hogy az európai tagállamoknál van egy egységes eljárásrend, egy „kotta”, ami szerint az elszámolások zajlanak. Ettől függetlenül az adatforrásokban sok különbség lehet.

A vámnyilatkozatok például tiszta ügyek, de az Intrastat rendszerben, tehát az EU-n belüli külkereskedelem esetében az, hogy a tagállamok hogyan és miként jelentik le a forgalmat, vannak eltérések.

Ebben azonban a két éve zajló ún. mikro-adatcsere nagyon nagy segítséget nyújt. Ez azt jelenti, hogy az EU-tagállamok egymással megosztják az ügyletek két oldalának adatait. Például, ha van egy magyar–német kereskedelmi tranzakció, akkor a magyar cég és a német cég adatai is rögzítésre kerülnek, és ezeket megosztják egymással a tagállamok. Így nagyon jól lehet ellenőrizni, hogy mi történik.

Ezért az EU-n belüli statisztika rendben van, az EU-n kívüliekkel viszont vannak problémák.

Például az elsöre vonatkozóan Málta esetében, a Wizzairrel kapcsolatban merült fel statisztikai elszámolási probléma. A Wizzair Málta, mint cég, nem volt kijelölve statisztikai adatszolgáltatóként, ami érdekes volt, mert a Wizzair átalakította az üzleti modelljét, és sok gépet átvitt a Wizzair Málta lajstromába.

Összességében mi Ukrajnával kapcsolatban a partner statisztikai hivattal a háború kezdete óta már alig tudunk egyeztetni. Korábban voltak asszimetria-vizsgálatok, és ezek alapján voltak egyeztetések, de jelenleg ez nem zajlik.

Becsey Zsolt:

Nagyon szépen köszönöm, érdekes, amit mondott. Most szeretnék két kérdést feltenni, utána a többi részt vevők is szóhoz jutnak.

Főleg az EU-n belül vannak föderális államok, például Németország. Mi mindig azt mondjuk, hogy csak a DESTATIS-on keresztül tudjuk lekérdezni, hogy egy tartomány, első helyen például Bajorország milyen forgalmat generál velünk. Ha a német tartományok, önálló kereskedelmi entitások lennének, akkor a jelenlegi második-harmadik legfontosabb magyar exportdesztinációk is csak a negyedik vagy az ötödik helyen lennének. A kérdésem arra irányul, hogy a partnerek alapján nem tervezik-e – biztos, hogy nem, csak ezért most felvetem –, hogy a nagyobb szövetségi államoknál, ahol érzékelhető szerepe van annak, hogy mekkora egy állam/tartomány, például Texas, vagy az EU-n belül Bajorország, Baden-Württemberg vagy Burgenland magyarországi exportja/importja, nem lenne-e jó, ha a KSH is követne ilyen statisztikákat, és nem csak az ország-ország bontásból indulna ki. Ez nagyon hasznos lenne, mert a magyar szakma szerintem már a németeknél is csak a DESTATIS-ra hagyatkozik, mert

a magyar–német kamara sem mutat már ilyen statisztikát. Ez egyoldalú dolog, pont ahogy Ön is mondta, hogy a KSH nem gondolkodik-e azon, hogy a nemzetállami szint alatt, nagyobb szövetségi viszonyokban bontsa le a külkereskedelmet. Sokat jelentene a szakmának, a külkereskedőknek, és a szakembereknek egyaránt. Ez az egyik kérdésem.

A másik, amit pont említett, hogy az OECD-nél van egy irány és itthon is vannak cikkek ebben a témában – például Vakhaj Péter, vagy Sass Magdolna tollából is –, hogy a bruttó exportelszámolás helyett a hozzáadott érték exportját vizsgáljuk, vagyis, hogy ne legyen kumuláció, mert ha egy bonyolult termék nyolcszor megy át a határon, akkor annyiszor számolják bele az aktuális értékét.

Szóval az érdekelne, hogy az EU-n belül várható-e, hogy ezt a kumulációs problémát, vagyis a régi, 50-es évekbeli bruttó export statisztikai rendszert kinövik? Csak úgy kérdezem, mert ma már mindenki hozzáadott értéket keres a statisztikákban. Tíz évente az OECD újraszámolja ezt, volt is néhány okos ember ebben a projektben tőlünk, de ez még mindig nem egy magyar vagy osztrák statisztikai rendszer része. Ott még mindig a bruttó statisztika uralkodik, ami az egyre komplikáltabb határon átnyúló termékmozgások miatt egyre kevésbé tükrözi a valóságot.

Régen, amikor egy nyersanyagtól a késztermékig ment a gyártás majd az export valahonnan egy országból, az nem okozott problémát, de ma már nagyon bonyolult a helyzet.

Kovalszky Zsolt válasza:

Az első kérdésre válaszolva: a külkereskedelmi statisztikáknál alapvetően az a telephely számít, ahol a cég be van jelentve, vagyis a földrajzi hely, ahol működik. Ezért, amikor felmerül az igény, hogy minél több földrajzi dimenzióban, például térképen jelenítsünk meg statisztikai adatokat, általában megállunk ott, hogy ez az adat

valószínűleg torz lesz. Például ha valaki Győrben van bejelentve vállalkozásként, akkor az ő exportját Győr exportjának számoljuk.

Magyarországon ráadásul nagyon jelentős szerepe van az áfáregisztereknek, vagyis vannak cégek, amelyek csak külkereskedelemmel foglalkoznak, de nincs termelő tevékenységük. Ez pedig torzítaná az adatokat, mert nem feltétlenül ott zajlik a külkereskedelmi tevékenység, ahol a telephely van.

Viszont bennünk is felmerült már, hogy a magyar külkereskedelmet is érdemes lenne ilyen bontásban vizsgálni, és a mikroadat-csere révén erre technikai lehetőség is nyílhat. Így a partnercég földrajzi helyét meg lehet majd határozni. Ugyanakkor az továbbra sem fog látszani, hogy a tényleges külkereskedelmi tevékenység hol történik, csak az, hogy hova van elszámolva.

A második kérdésben, ami a hozzáadott értékszámolásról szól, Európában jelenleg például Csehország elindult egy érdekes úton. Mi is tudunk majd ilyen adatokat készíteni. Még egyelőre ott tartunk, hogy a mikroadat-csere rendszernek nagyon nagy a potenciálja, és már jelentős fejlesztéseket is tudtunk ennek köszönhetően végrehajtani a KSH-ban, például adatszolgáltatási terheket tudtunk csökkenteni.

A jövő célja az lenne, hogy az EU az import adatokat teljesen elengedje, és csak az export adatokat vegye figyelembe, mert valakinek az exportja a másik fél importja. Ugyanakkor a tagállamok még nem olyan lelkesek ebben a témában, mint mi voltunk, szóval szerintem legalább öt év kell, míg az összes tagállam komolyan veszi és alapul veszi ezt a rendszert.

Ez egy hosszú út, de megvan az iránya.

Ami pedig a közvetett és közvetlen külkereskedelmet illeti, ez a régióban is erőteljes téma. Nyilvánvaló, hogy nem igaz, hogy a magyar GDP kétszerese lenne a külkereskedelem volumenének, hiszen nem tudunk egyszerűen annyi mindent megtermelni. Ebben van igazság.

Csehország erre egy „harmadik utat” kezdett el venni: teljesíti az Eurostat kötelezettségeket, de a statisztikai honlapjukon már nincs is külön külkereskedelmi adat. Inkább kiszűrjük az áfaregisztációs cégeket, amelyek csak tranzittal vagy külkereskedelemmel foglalkoznak, de nem kötődnek a termelő szektorhoz.

Ez a nemzetközi rendszerben is következményekkel járna, például a fizetési mérlegre nézve. Tehát a magyar járműgyártás exportjában valójában azt kéne elszámolni, ami hozzáadott értéként ott keletkezik – és ami jelentősen eltér a jelenlegi elszámolástól. Ezt az irányt támogatja az EU, de egy átfogó reform még nincs.

A hozzáadott érték statisztikák esetében mi a TiVA-t (Trade in Value Added) használjuk, ami az OECD által készített adatbázis. Ez érdekes és hasznos dolgokat mutat, de nagyon diszkrét és nagy késéssel jelenik meg, így például ágazati szinten nem igazán lehet használni naprakészen.

Ez a jelenség már megjelent nálunk is, és mi elkezdtünk ilyet csinálni a magyar külkereskedelemben is. Ez persze nem általános EU-s irányelv még, de engem személy szerint érdekel ez a téma, mert szerintem ebben van potenciál a realisabb külkereskedelmi és globális gazdasági kép kialakítására.

Tervezünk egy ilyen alternatív külkereskedelmi statisztikát előállítani a KSH-nál, valószínűleg egy-két éven belül. Már van egy kísérleti statisztikai oldal is, ahol bármilyen szakmailag megalapozott adat megjelenhet, bár nem a hivatalos publikáció része.

II. Juhász Imre (MKT), volt német vezető külgazdasági attasé:

Akkor felhasználói oldalról hadd csatlakozzak, két pontban a kétoldalú statisztikához. Az egyik az, hogy itt óriási módszertani különbségek vannak, én többször nekifutottam kollégákkal, meg magam is a rejtélyt megoldani, és nem sikerült. Németországot ismerem, tehát a magyar-német forgalomban köszönőviszonyban

sincs a két oldal, jelentős eltérés van a magyar statisztika és a német között, tehát ha publikálunk, akkor mindig oda kell tenni, hogy melyik fél szerint.

Még izgalmasabb a lengyel-német viszonylat. Ott ugyanis mindkét ország nagy aktívumot mutat ki a másikkal szemben. A lengyelek a németekkel szemben, a németek a lengyelekkel szemben. Ha kettőt összeadjuk, akkor 15-20 milliárd euró különbség jön ki.

A másik téma a regionális statisztikák titka, hogy a német export, amire Becsey Zsolt utalt, a tartományi import a német importban 98%-ot reprezentált, tehát ez úgy nagyjából korrekt. De a német export az már csak a teljes forgalomnak a 80%-ára terjed ki tartományonként, 20% az elmege.

Tehát az abszurdum, hogy nem tudjuk megmondani, hogy egyik-másik közepes fontosságú tartománnyal szemben, Alsó-Szászország vagy Hessen vonatkozásában, nekünk aktívumunk van vagy passzívumunk, emiatt a 20%-os differencia miatt.

Nagyon régen, az én első kölni külszolgálatom idején (még akkor nem voltunk EU-tagok) szerintem még a Kopint próbált tartományi számbavételt csinálni, az eredmény a totális összeomlás volt. 35-40%-ot tudtak prezentálni így a teljes német forgalomból, úgyhogy aztán abba is hagyták az egészet. Tehát ami az elmondottak szerint relatíve megbízható, az összes fenntartással együtt, ez még a német statisztika, ami a legegyszerűbb, a Német Kamarának a honlapján rajta van, bár a legutolsó is csak a 2023-as, a 2024-es nem volt a konferenciánk időpontjában.

Harmadik témaként Ukrajnával kapcsolatban megjegyezném; még nem volt háború, amikor részt vettem egy ukrán témájú rendezvényen., Berki Tamás volt a kollégánk, a főelőadó, aki két turnust töltött Kijevben, és közben is ukrán kereskedelmi forgalommal foglalkozott. Ő mondta azt, hogy tulajdonképpen a magyar exportőröknek a földrajzi határa Kárpátalja. Azon túl

nem mennek, vagyis mintha nem is lenne. Békeidős feltételekről beszélek, ami azért is szerencsétlen, mert itt belép a keleti nyitás tartalma. Nekünk, a magyar kkv-knak, nem Kína és Korea a természetes partner, hanem a Nyugat-Balkán (annak az összes problémájával együtt) és Ukrajna. Szoktuk mondani, hogy ahová egy nap alatt el lehet jutni autóval, az körülbelül megoldozható. Tehát azt akarom mondani, és ez az ukrán-magyar vegyeskamarának is üzenet, hogy majd ha egyszer béke lesz, akkor talán nagyobb figyelmet kéne annak szentelni, hogy a magyar exportőrök látóköre a Kárpátalján túl is elérjen.

Igen, a gabona importtal kapcsolatban, hát ezt Becsey Zsolt nagyon jó, hogy helyretette az előbb, hogy ez esetleg egy évre volt probléma.

Az itt felvetődik, hogy a magyar gabona helyzete meg a bejövővel is kapcsolatos: ha azokra az élelmiszer-feldolgozó kapacitásokat felépítették volna itthon, amit korábban ígértek, és nem az lenne a középpontban, hogy akkor most hány millió tonna gabonát exportálunk ide-oda, és mennyire zavarja az ukrán gabona a magyar gazdák piaci lehetőségeit, akkor az biztos egy szerencsésebb helyzet lenne. Nagyobb feldolgozó kapacitás és nagyobb hozzáadott érték.

És még egy utolsó megjegyzés. Felvetődik a magyar cégeknek az ukránai újjáépítésben való részvétele, ami nyilván valamilyen nemzetközi finanszírozásban zajlik le. Ha mi az Európai Uniót és Ukrajnát tekintjük fő problémának, akkor nem biztos, hogy a fazékhoz engednek bennünket.

Azonosítatlan MKT felszólaló:

Magunk között vagyunk, úgyhogy megkérdezhetek egy nagyon naiv kérdést Kovalszky úrtól?

Ha a forgalom a vám zárónyilatkozatok alapján kerül be a statisztikákba, és annak nagyon jelentős tétele az energia, akkor

honnan tudja a KSH, hogy ténylegesen mennyi forgalom zajlott? A MOL például beküld egy papírt, az ember rábólint, és ha ebből van transzfer vagy visszaszállítás, akkor biztos, hogy annyi is jön át? Mennyire megbízható egy ilyen nagy tétel, ami egy ország esetében jelentős? Hogy zajlik ez technikailag? Ül egy ember, kap egy e-mailt a MOL-tól, és azt mondja, hogy igen, és bekerül a statisztikába, és mi elhisszük, hogy az a valóság?

Kovalszky Zsolt:

Alapvetően elhisszük, hogy az a valóság, de külön kitérnék a földgázra. A földgáz esetében az FGSZ, amely Magyarországon a gázvezeték-hálózatot üzemelteti, a validátorunk. Ez azt jelenti, hogy amit egy cég nekünk lejelent, azt visszaellenőriztetjük az FGSZ-szel, mert ők is látják a tranzakciót magát – hogy átment-e a csövön és az adott betáplálási ponton.

Itt már csak az a probléma, hogy az a molekula honnan jött, mert erre nem nagyon tud senki választ adni, de hogy melyik vezetéken és milyen irányból érkezett, azt az FGSZ igazolja vissza.

Az áraknál is vannak különbségek. Az elektromos áramforgalomban például szokott lenni probléma, mert ott betáplálási pontok vannak, elszámoló árak, és tényleges prompt trade ár – vagyis az az ár, amiért az ügylet megkötődött.

Ezért a külkereskedelmi statisztikában a tényleges ár csak a részletes adatnál derül ki. Amikor csak előzetes információk állnak rendelkezésre, akkor az elszámoló árakkal számolunk. Ezeket pedig maga a hálózat üzemeltetője adja meg nekünk, és később kapjuk meg a tényleges tranzakciós árakat. Tehát van egyfajta átárazódási hatás, amivel számolni kell. Nagyjából egy hónap körüli időtávot kell áthidalni. Tehát amikor megtudjuk, hogy mi volt az elszámoló ár, azt követően nagyjából egy hónappal derül ki a tényleges tranzakciós ár.

Becsey Zsolt:

Éppen ezért van szerepe a felülvizsgálatoknak is, nem? Hiszen akár egy év múlva is lehetnek pontosítások.

Kovalszky Zsolt:

Igen, pontosan. A különbség azért jelentős összeg. Havi szinten ez körülbelül 30-40 milliárd forintot szokott jelenteni. Persze ez akkor volt igaz, amikor nagyon volatilis volt az elektromos árampiaca, és ezért voltak ezek a nagyobb kilengések.

Becsey Zsolt:

Jó, mielőtt átadnám a szót a többieknek, mindenki gondolkozzon újabb kérdéseken, illetve ha van még valami hozzáfűznivalója, jelezze. Nekem kettő kérdésem lenne.

Az egyik a valutában való elszámolás. A KSH minden adatot megad a külkereskedelmi forgalomra vonatkozóan euróban, dollárban és forintban is. Nekünk leginkább az euró és a forint a fontos, vagyis a forint és a nyugati valuták viszonya.

Az érdekelne, hogy ezt hogyan oldják meg a KSH-ban: éves átlagárfolyamon számolnak át, vagy a konkrét tranzakció pillanatában érvényes árfolyamon? Magyarul, forintban hogyan jön ki a külkereskedelem értéke? Mert az átlagárfolyam használata torzítást okozhat.

Az én logikám szerint a valós forintkifizetésnek kéne megjelenie a statisztikában, hiszen ha importálok valamit, annak az összegnek a tényleges forintértéken kellene szerepelnie. Viszont ez kész örület, mert az árfolyam állandóan változik, vagy talán a konkrét tranzakciónak a forintoldalát könyvelitek le? Tehát hogyan oldják meg az árfolyam kezelését, ezt szeretném kérdezni először.

Aztán majd a magyar-ukrán vegyeskamarai urakhoz fordulok Ukrajna, különösen a hrivnya kapcsán. Hogyan képes egy ilyen ország stabilan tartani a saját valutáját? Majdnem stabilabb, mint a forint, és ez engem is nagyon érdekel, mert a közgazdászok vitáiban gyakran felmerül, hogy a hrivnya stabilitása a forinthez képest meglepő, különösen egy ilyen bonyolult külkereskedelmi és gazdasági helyzetben, mint az ukrán.

Most azonban először Kovalszky urat kérdezem a forint és deviza elszámolásról.

Kovalszky Zsolt:

A denomináció alapvetően abban történik, amiben az adatszolgáltatás zajlik. Intrastat esetén alapvetően euróban jelentik le az adatokat, míg az extrastatnál, tehát az EU-n kívüli külkereskedelem esetén, a dollár a meghatározó. Mi pedig most már szerintem napi árfolyamon váltjuk át. Tehát van egy tranzakciós dátum, és ahhoz kötjük az árfolyamot. Egy adott tranzakció esetén, ha egy hónapon belül mondjuk 10%-os árfolyamváltozás történik, akkor a hónap elején behozott termék más árfolyamon kerül elszámolásra, mint a hónap végén. Igyekszünk pontosak lenni ebben a tekintetben, mert ezen sok múlik.

Becsey Zsolt:

Ezt szoftver tudja követni, vagy aznap nézik az MNB árfolyamot?

Kovalszky Zsolt:

Így van, igen. Sok automatizált rendszert építettünk be, hogy ne egy embernek kelljen mindig manuálisan ellenőrizni az árfolyamokat, hanem ezt a rendszer kezelje.

Becsey Zsolt:

De a cég könyvében nem biztos, hogy az a forintérték kerül be, nem?

Kovalszky Zsolt:

Ez így van. Amit a cég saját maga elszámol, például a beszámolójában, az nem feltétlenül egyezik meg azzal, amit mi a statisztikában elszámolunk.

Kóta György (MUKIK):

Juhász Imréhez szeretnék szólni egy gondolat erejéig a magyar kisvállalkozók külkereskedelmi „hatókörével” kapcsolatban. Ez gyakorlatilag addig terjed ki, amíg egy nap alatt el tud autózni az adott helyre. Ezzel nagyjából egyet is értek. Amikor 2010-ben megalapítottuk a Magyar-Ukrán Kereskedelmi Iparkamarát egyesületként – itt ül mellettem az Gelb Sándor elnök úr, ő nem engedi, hogy valótlan állítsak – az egyik legnagyobb problémánk az volt, hogy a volt Szovjetunió területén, így Kelet-Ukrajnában is, millió helyen hiányolták a korábban megszokott magyar termékeket.

Az egyik első nagy célpontunk, amit a magyar vállalkozókkal megcéloztunk, nem fogják elhinni, Luhanszk és Donyeck megye volt. Ott alakítottunk ki egy kapcsolatrendszert a helyi kamarával és vállalkozásokkal, akik tárt karokkal várták a magyarokat, csak gyertek és hozzatok valamit. Egy tíz fő feletti vállalkozói csapatot is vittünk ki, és elindítottunk egy tárgyalást magyar kereskedőház megalapításáról Kelet-Ukrajnában.

Ez akkor még a Nemzeti Kereskedőház Zrt. nélkül történt. Két évvel később megnyitottuk a luhanszki kirendeltséget, amit sajnos a következő évben lebombáztak – de ezt már nem mi okoztuk.

Kaptunk egy külön helyiséget, ahol ingyen elhelyezhettük a magyar árukat, mint bemutatótermet, és azt mondták, ne foglalkozzunk a részletekkel, csak hozzuk a terméket és cégeket, majd találunk vevőt, és keresünk egy kis pénzt, hogy a cégek is jól járjanak. Ez egy logikus és jól felépített rendszer lehetett volna, ha 2014-ben nem tört volna ki a konfliktus.

Ezután a tevékenységet folytattuk. Amikor Kisberki úr került ki Kijevbe külgazdasági attasénak, rengeteget utaztunk vele Dnyipróba, Harkívba, Zaporizsjába, Odesszába, mindenfelé.

Érdekes volt látni, hogy tényleg örültek a magyar termékeknek, mert éveken át – a KGST megszűnése után – a megszokott árucsereforgalom is megszűnt, és nem jutottak hozzá ezekhez a termékekhez. Kárpátalján is sokszor megállt a magyar termék vagy a magyar vállalkozó, aki azt mondta, hogy bármit viszek oda, csak előre kellene fizetni – de előrefizetés sehol a világon nem megszokott.

Ez egy árukapcsolást igényelt: bizalmat kellett szavazni az üzleti partnernek, különben nem lehetett exportálni. Hiába akart valaki exportálni, ha előre kérte a fizetést, és nem volt, aki a nyelvet beszélje, aki a nemzetközi szabályokat (például INCOTERMS) ismerje, vagy aki a határátlépés részleteit tisztázza, és kompromisszumokat kössön a vevővel.

A magyar kis- és középvállalkozói szektornak ma is jelentős problémái vannak, de 15 évvel ezelőtt még nagyobbak voltak.

Az ukrán vállalkozások esetében érdekes, hogy ők profibban csinálják, de ott is előfordul, hogy az áfát vagy vissza tudják igényelni, vagy nem, bár az utóbbi időben rendszer szinten már inkább igen.

Nagyon sokszor előfordul, hogy áfás árat adnak meg, de a végén az jön ki, hogy üzleti ajánlatok milliói érkeznek, részben külföldi cégektől, kamaráktól, nagykövetségektől. És olyan árak vannak, hogy az ember, ha bemegy egy magyarországi boltba, olcsóbban

megkapja ugyanazt a terméket, mint amennyit az ukrán partner külkereskedelmi áron ad.

Ez az egyik legnagyobb probléma, mert ott bizonyos praktikák, például, hogy „varázsolnak” egy kicsit az árakon, vagy kisebb tételeket mutatnak be.

Még egy dolog, ami az előadásban volt: a fizetés kérdése. Megállapítottak Kijevben egy nagyon komoly feltételrendszert, amit külkereskedelmi szerződésbe kellett foglalni.

Ha az ukrán partner ezt a szerződést teljesítette, és a magyar fél konkrétan megjelölte a szerződésben az árut, árát, mennyiségét – részletesen, akár hat oldalon keresztül – akkor ezt a szerződést mindkét félnek alá kellett írnia, hogy a bank el tudja küldeni a pénzt külföldre. Ez garanciát jelentett a magyar eladónak is: ha 60, pontosabban 90 napon belül nem érkezik meg a kifizetés, akkor a cég végrehajthatta a követelését. Ez egy nagyon komoly fegyelmet jelentett, és egyben javította Ukrajna külgazdasági megítélését is.

Az ukrán statisztikai rendszerben az áru belépésének napján már minden adat megjelent – a vámhivatal, a határőrség, a közlekedési hatóság stb. továbbította az információkat.

Így akár egy hónapos frissítéssel is lehetett kérni külkereskedelmi adatokat, két évvel ezelőtt még lehetett, és akkor a képernyőn megjelentek az adott cégek adatai is, ami nyilvános volt. Most nem tudok belenézni, mert egy sor olyan árufőcsoport van, amit nem akarnak, hogy látható legyen. De nagyon jól működött a rendszer. És azt mondom, hogy ilyen szempontból biztos, hogy volt egy csomó aszimmetrikus dolog, ami nem ugyanúgy működött, mint nálunk. Tehát amiben tegnap előtt belenéztünk este, olyan volt, hogy például 2021-ben más volt a módszertan, mint 2022-ben. Ezért nem tudtunk így teljesen egyforma adatot kiszűrni 2021-ben, 2022-ben és 2023-ban. Hát többek között azért, mert 2023-ban már nem volt adat. De vannak ilyen érdekességek.

Becsey Zsolt:

A fizetési fegyelmet kérdem. Miben fizetnek, miben kötik az üzletet? Egyrészt van-e olyan, hogy devizában fizetnek, és abba kötik a kétoldalú üzleteket, vagy hrvnyában, forintban, vagy szóval, a magyar vállalkozók mibe kötik?

Gelb Sándor és Kota György:

Általában euróban vagy dollárban. Euró a jellemzőbb, abban is fizetnek.

Tudnak fizetni. Engedély kell hozzá, a kereskedelmi bankjuk megkapja a jegybanki engedélyt. Ez a kötött devizagazdálkodás tipikus esete. Megkapják az engedélyt, jóváhagyják a szerződést, beküldték a NAV-hoz, az övékhez, a NAV megnézte, jóváhagyta, a bank leegyeztette, köszönöm szépen, mehet a pénz.

Becsey Zsolt:

És akkor gondolom a kötött devizagazdálkodás másik oldala is megvan, hogyha exportbevételed van, köteles vagy eladni a devizát hrvnyáért.

Gelb úr:

Azt hiszem, nem 100%-os. Hrvnyásítják, és utána úgymond nyilván tartják abban a devizában, amiben jött, de hozzáférni csak hrvnyában lehet.

Becsey Zsolt:

Könnyebben megkapja akkor az az importengedélyt, aki már hozott devizát? Ezt központilag látják? Ez egy nem rossz dolog

Ukrajnában, ahogy 2001 előtt volt nálunk. Kérdésem még a hrivnyáról, hogy miért tud olyan stabil lenni erre, tudtok-e valamit mondani? Mert elég stabilnak tűnik innen kívülről.

Gelb és Kota úr:

Most annyira nem tűnik stabilnak. Például 2012-ben 8 hrivnya volt egy dollár, 2021-ben pedig 27 hrivnya volt egy dollár. Tehát alapvetően azért nem annyira stabil.

De mondhatjuk, hogy 2014-ig tényleg stabil volt. Szerintünk alapvetően a stabilitást az adta, hogy elég komoly volt az aranytarték, folyamatos a nyersanyagexport, és hát nem csak nyersanyag, hanem készterméket is vittek ki. A széntől kezdve az űrhajóig mindent csináltak Ukrajnában. Láttam Juszo-Ukrainszkban például előkészített, megtervezett, offshore műholdkilövő állomást. Tehát ez mind megsemmisült, ahogy 2014-ben elindultak a katonai konfliktusok.

Becsey Zsolt:

Ha a folyófizetési mérleg (ezen belül főleg a külkereskedelmi mérleg) rendben van, akkor nagy gond már nincs. Igaz, ha az otthoni mérlegek elszállnak az is gond, de egy ideig még arra is figyeltek, az otthoni hiányokra is még úgy 2014-ig. A kérdésben Kovalszky úr szakmai megjegyzését is meghallgatjuk a fizetési mérleg kapcsán eltérő kétoldalú statisztikákról.

Kovalszky Zsolt:

Mostanában több relációban előfordult, (például az írek kapcsán van egy jelentős elszámolásbeli probléma), hogy mi ezt akkor tudjuk látni vagy tapasztalni, hogy ha megnézzük az adott tagállam

által lejelentett statisztikát, vagy a fizetési mérleg statisztikákból derül ki (az ír kapcsán például ott jött ki), hogy ők egy jelentős szolgáltatástöbbletet számoltak el, de szerintem ez az íreknek valamilyen fizetési mérlegre vonatkozó javítgatás, helyrerakás miatt lehetett, mert olyan szintű szolgáltatás külkereskedelmi többletet jelentettek, mint mondjuk a lengyelek vagy a luxemburgiak, tehát valami olyan világban képzeltük magunkat, látva a számokat, ami szerintünk nem valós.

Most nyilván ez összefügghet a Magyarországon működő ír tulajdonú vállalkozásoknak az elszámolásával is. Ez egy érdekes kérdés, hogy például a Wizzair kapcsán, amiről mondjuk szeretik azt gondolni az emberek, hogy az egy magyar vállalkozás, ha még nem is az, de ott felmerül a kérdés, hogy hát miért nem minden Wizzair eredmény az a magyar GDP része? Például a máltai ki-szervezés kapcsán nagyon sok gépet átadott a Wizzair Hungary a Wizzair Máltának, és akkor ugyanazt csinálják, mint eddig, csak máshol, másik lajstromba tartozik, tehát annak is van ilyen hatása.

Tehát ilyen szempontból mi azt szoktuk ilyenkor tenni, hogy felkeressük az adott tagállamot, jelezzük, hogy mi mit számoltunk el, ő mit adott le vagy mit jelentett, és akkor ily módon igyekszünk kiaprózni a dolgot. De például az írek azt mondták, hogy ez van, kész.

Nekem igazából azért merült fel problémaként, mert ezt alapvetően nem egyes tagállamoknak kéne a villogót bekapcsolni, hanem az Eurostatnak van egy ilyen nagyon komplex külkereskedelmi konzisztencia rendszere, ahol az összes tagállami külkereskedelmi forgalmat megpróbálják regisztrálni, és nekik kellene látni, hogy itt hatalmas eltérések vannak, és hogy nekik kéne igazából elejét venni a dolognak, mivel nyilván mi szeretnénk rendbe rakni a dolgot, ezért azt csináljuk, hogy bilaterálisan egyeztetünk, de hogy ez úgy működik, hogy direktben is felkeressük az Európai Statisztikai Hivatalt, és akkor igyekszünk elszámolni, amit kell.

Becsey Zsolt:

A résztvevőknek külön is kiküldjük az interneten található helyet a konferencia- és tanulmánykötet elérhetőségével. Nagyon szépen köszönöm, hogy itt voltak. 2026-ban is fogok szervezni egy hasonló eseményt, évente maximum egy külgazdasági konferenciára van energiánk, az MKT-val nagyon hasznos ezt együtt megcsinálni. 2026-ban egy szintén izgalmas, de napi politikai szinten kevésbé kényes témát fogunk választani. Köszönöm még egyszer Ferencz Zoltán projektvezető kollégának is, hogy megtarthattuk a rendezvényt.

